

Penzione reforme u Srbiji

iz međunarodnog i regionalnog aspekta

Izveštaj sa Konferencije o penzionim reformama u Srbiji

24-25. septembar 2009, Beograd

Podregionalna kancelarija MOR za centralnu i istočnu Evropu
Budimpešta

Publikacije Međunarodne organizacije rada uživaju zaštitu prava na osnovu Protokola 2 Univerzalne konvencije o zaštiti prava. Međutim, kratki odlomci iz ovih publikacija se mogu reprodukovati bez dozvole pod uslovom da se izvor navede. Za prava reprodukcije ili prevoda, treba se obratiti Birou za publikacije (Prava i Dozvole), International Labour Office, CH – 1211 Geneva 22, Switzerland (email: pubdroit@ilo.org). Međunarodna organizacija rada takve zahteve smatra dobrodošlim.

Biblioteke, institucije i drugi korisnici registrovani pri udruženim organizacijama za prava reprodukovanja mogu praviti fotokopije u skladu sa dozvolama koje su im u tom cilju izdate. Posetite veb-sajt www.ifrro.org za informacije o organizacijama za prava reprodukovanja u vašoj zemlji.

Penzijske reforme u Srbiji , iz međunarodnog i regionalnog aspekta : izveštaj sa konferencije o penzijskim reformama u Srbiji, 24-24, septembar 2009, Beograd / International Labour Office, ILO Subregional Office for Central and Eastern Europe.- Budapest: ILO, 2009

1 v.

ISBN: 978-92-2-823070-3; 978-92-2-823071-0 (web pdf)

International Labour Office and ILO Subregional Office for Central and Eastern Europe; Conference on Pension Reform in Serbia (2009, Belgrade, Serbia).

old age benefit / pension scheme / social security reform / pension fund / voluntary insurance / Czech Republic / Hungary / Poland / Serbia / Slovakia / Slovenia

02.04.1

ILO Cataloguing in Publication Data

Odredbe korišćene u MOR publikacijama, koje su u skladu sa praksom Ujedinjenih Nacija, i prezentacija tog materijala ne izražavaju bilo kakvo mišljenje Međunarodne organizacije rada po pitanju pravnog statusa neke zemlje, oblasti ili teritorije, njenih vlasti, ili kada je reč o promeni njenih granica.

Odgovornost za mišljenja izneta u potpisanim člancima, studijama i drugim tekstovima snose isključivo njihovi autori i Međunarodna organizacija rada ne stoji iza mišljenja izraženih u njima.

Pozivanje na imena firmi i komercijalnih proizvoda i procesa ne znači da su oni priznati od Međunarodne organizacije rada, a nepominjanje neke određene firme, komercijalnog proizvoda ili procesa nisu znak njihovog ne odobravanja.

Publikacije MOR se mogu nabaviti u velikim knjižarama, lokalnim kancelarijama MOR u mnogim zemljama ili direktno od ILO Publications International Labour Office, CH – 1211 Geneva 22, Switzerland. Katalozi ili spiskovi novih publikacija se mogu dobiti besplatno na gore navedenoj adresi, ili putem e-maila: pubvente@ilo.org

Posetite naš veb-sajt: www.ilo.org/publns

Štampano u Mađarskoj

Sadržaj

Predgovor	v
1. Reforma penzija: Principi, analitičke greške i pravci javnih politika	1
Nicholas Barr	
2. Izazovi vezani za penzije i socijalnu sigurnost u vremenima svetske finansijske i ekonomske krize	37
Krzysztof Hagemejer	
3. Penzione reforme u Centralnoj, Istočnoj i Južnoj Evropi: uporedni pregled.....	53
Tine Stanovnik	
4. Nacionalni izveštaji.....	73
Osnovno penziono osiguranje u Češkoj	75
Jan Škorpík	
Trenutna situacija u mađarskom penzionom sistemu.....	81
Krisztina Kiss	
Penzioni sistem u Poljskoj	85
Zofia Czepulis-Rutkowska	
Primeri dobre i loše prakse / pouke izvučene iz slovačkih penzionih reformi	93
Miloslav Hetteš	
Penzioni sistem u Sloveniji.....	101
Jelena Krčmar	
5. Penzionarna reforma u Srbiji: Izazovi i pravci reforme	109
Kenji Hirose	
6. Aspekti javnih politika i procesa.....	155
John Woodall	
7. Penzijski sistem - Izazovi i reforme	159
Snežana Lakićević-Stojačić	
8. Dobrovoljni penzijski fondovi u Srbiji	165
Kristian Vukojević	
9. Razlozi za promene, opcije i dileme	169
Gordana Matković	
10. Makro-finansijska analiza 2. stuba penzijskog osiguranja u istočnoj Evropi.....	177
Nikola Altiparmakov	

Predgovor

Socijalna sigurnost je društvena mera koja pruža zaštitu svojim članovima na osnovu široke solidarnosti ostalih pripadnika društva. Socijalna sigurnost nije samo osnovna potreba: ona je osnovno ljudsko pravo. U mnogim međunarodnim instrumentima usvojenim od strane Međunarodne organizacije rada (MOR) i Ujedinjenih nacija o osnovnim ljudskim pravima priznata je potreba za socijalnom sigurnošću. Među najpoznatije spadaju Filadelfijska deklaracija iz 1944. i Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima iz 1948. koje potvrđuju da svako ljudsko biće ima pravo na socijalnu sigurnost”. Osim toga, širom je priznato da se socijalnom sigurnošću unapređuje dobrobit ljudi i društveni konsenzus na širokoj osnovi, kao i da je socijalna sigurnost produktivni faktor i bitan element razvoja.

Kao tripartitna međunarodna organizacija, MOR je uvek u kontekstu razvoja politika i programa, bio i ostao duboko posvećen unapređnju radnih i uslova života širom sveta. Delokrug rada MOR, kako je precizirano u Statutu, jeste pružanje doprinosa za opšti i trajni mir kroz unapređenje i razvoj socijalne pravde.

U nastojanju da ostvari Program rada dostojnog čoveka, MOR ima četiri strateška cilja: ostvarivanje osnovnih principa i prava na radu, stvaranje većih šansi za zapošljavanje i zaradu, solidarnost u vidu socijalne zaštite za sve i unapređenje socijalnog dijaloga i kolektivnog pregovaranja. Ovo su uslovi koji će i ženama i muškarcima omogućiti da rade u uslovima slobode, dostojanstva, sigurnosti i pravde – u vremenima krize, u dobu oporavka i nakon njih.

Već više od 90 godina od svog osnivanja 1919. MOR aktivno unapređuje politike i pruža svojim članicama sredstva i pomoć sa ciljem da se poboljša i proširi socijalna zaštita na sve pripadnike zajednice u slučaju čitavog niza situacija i rizika: zdravstvene zaštite, bolesti, starosti i invalidnost, nezaposlenosti, povrede na radu, porodijske zaštite, porodičnih obaveza i smrti.

Vlada Republike Srbije, socijalni partneri i MOR dogovorili su Nacionalni program rada dostojnog čoveka kojim je definisan program saradnje između Republike Srbije i MOR za period 2008-2011. Veća efektivnost sistema socijalne zaštite jedan je od tri prioriteta koje su tripartitne konstitutente identifikovale i dogovorile. U tom okviru, MOR je pružao i pruža tehničku pomoć u oblasti socijalne sigurnosti sa ciljem da se osnaži kapacitet partnera u Srbiji. Ova Konferencija pripremljena je u skladu sa ovom strategijom.

Reforma penzijskog sistema u Srbiji nalazi se među najvažnijim prioritetima. Koji su ključni izazovi sa kojima se penzijski sistem u Srbiji suočava danas i suočavaće se u budućnosti?

Zbog ekonomske krize je u kratkom roku postalo jasno da Ujedinjene nacije i druga međunarodna tela treba da pomognu zemljama da formulišu strategije za unapređenje socijalne sigurnosti na globalnom nivou kako ključni element politika za smanjenje siromaštva i širi razvoj politika kako bi zemlje mogle da ostvare pravedan rast.

Dugoročno gledano, kao i u drugim evropskim zemljama, starenje stanovništva je trend koji se u budućnosti ne može izbeći. Reforma penzijskog sistema je ogroman zadatak kojim će se u dugom roku postići održivost i istovremeno obezbediti odgovarajuća zaštita prihoda u slučaju penzionisanja, invalidnosti i smrti hranioca porodice.

Želimo da naglasimo da tako velika i značajna reforma može da se sprovede i njeni ciljevi postignu samo, i samo ako je utemeljena na tripartinom konsenzusu. Reforma penzijskog sistema zajednička je briga svih radnika, poslodavaca i vlade. Ne sme se potceniti uloga socijalnog dijaloga u procesu kreiranja politike.

Verujemo da je pristup koji MOR zastupa u reformi penzijskog sistema uvek bio i ostaće rezultat njegove jedinstvene tripartitne strukture u kojoj se glas vlada i socijalnih partnera može podjednako snagom čuti kada je u pitanju razvoj politika i programa MOR. Osim toga, verujemo i da će MOR, sa svojom jedinstvenom tripartitnom strukturom, uneti snagu u tekuće napore u cilju poboljšanja kvaliteta penzijskog sistema. Mi u MOR-u želimo da obezbedimo punu podršku u pronalaženju načina da se poboljša kvalitet penzijskih sistema i da pružimo pomoć u zajedničkom nastojanju i rešenosti da se isti realizuje u praksi.

U tom kontekstu, MOR je organizovao Konferenciju o penzionim reformama u Srbiji koja je održana u periodu od 24. do 25. septembra 2009. u Beogradu.¹ Cilj Konferencije bio je da se stvori tribina na kojoj može da se zastupa potreba za socijalnom sigurnošću – u prvom redu penzijskim sistemom, na kojoj zemlje u regionu mogu da razmenjuju iskustva, identifikuju izazovi pred kojima se nalaze postojeći penzijski sistemi, razmatraju strategije za reformu penzijskog sistema i konsoliduju stavovi tripartitnih konstituent u Srbiji. U ovim izveštajima objedinjene su sve prezentacije sa Konferencije.

Zahvaljujemo se gđi. Snežani Lakićević-Stojačić, državnoj sekretarki u Ministarstvu rada i socijalne politike, gđinu. Slavoljubu Lukoviću, generalnom sekretaru Saveza sindikata Nezavisnost, gđi. Slavici Savić, generalnoj sekretarki Saveza samostalnih sindikata Srbije i gđinu. Nebojši Atanackoviću, predsedniku Skupštine Unije poslodavaca Srbije na učešću na Konferenciji i porukama koje su sa nje poslali.

Želimo da se zahvalimo svima koji su iz mnogi institucija kao i iz vlada podelili iskustvo iz svojih zemalja sa učesnicima u Srbiji. Svoju najveću zahvalnost za pruženu podršku MOR upućuje Vladi Italije.

Želeli bismo, na kraju, da se zahvalimo i da pohvalimo one koji su učestvovali u pripremi ove Konferencije. Posebno želimo da se zahvalimo Jovanu Protiću, nacionalnom koordinatoru Kancelarije MOR u Srbiji i njegovoj asistentkinji Anđeli Pavlović, kao i Agnes Fazekas, programskoj asistentkinji iz Regionalne kancelarije MOR u Budimpešti.

Uvereni smo da će ova publikacija biti koristan referentni izvor za sve one koji su zainteresovani za razvoj boljeg penzijskog sistema u Srbiji.

Mark Levin

Direktor
Podregionalna kancelarija MOR
za centralnu i istočnu Evropu

Kenichi Hirose

Viši specijalista za socijalnu sigurnost
Podregionalna kancelarija MOR
za centralnu i istočnu Evropu

Budimpešta
Decembar 2009.

¹ http://www.ilo.org/public/english/region/eurpro/budapest/social/socsec/serbconf_serb.htm

Reforma penzija:

Principi, analitičke greške i pravci javnih politika¹

Nicholas Barr²

Londonska škola ekonomije i političkih nauka

¹ Ovaj dokument se u velikoj meri oslanja na rad Barra i Diamonda (2008.).

² Profesor javne ekonomije, Londonska škola ekonomije i političkih nauka, e-mejl: N.Barr@lse.ac.uk.

I. Strateške poruke

1. Uvodni deo razgovora postavlja pet strateških poruka.
2. NIJE BEJBI BUM. Glavni uzrok penzione „krize“ je neuspeh prilagođavanja trima dugoročnim trendovima: produžetku životnog veka, padu nataliteta i ranijem odlasku u penziju. Ovi trendovi su važniji od dva novija fenomena, bejbi buma i rasta razmera penzionih sistema nakon Drugog svetskog rata. Javio bi se problem u isplati penzija sve i da nije bilo bejbi buma.
3. NIJE KRIZA. Ne postoji „problem starenja“, niti „penziona kriza“. Ljudi duže žive – što je divna i dobra vest o kojoj niko ne priča. To nije problem, nego trijumf. Nije problem u tome što ljudi predugo žive, nego što prerano idu u penziju.
4. PRIVATNE PENZIJE NISU UNIVERZALNI LEK. Kapitalno finansirane penzije se isplaćuju iz akumuliranih fondova koji su se izgradili tokom višegodišnjih perioda zahvaljujući doprinosima njihovih članova. Penzije prema sistemu tekućeg finansiranja se isplaćuju (najčešće od strane države) iz trenutnih poreskih prihoda, a ne ih akumuliranog fonda. Svetska banka i ostali zastupali su privatne kapitalno finansirane individualne račune, tvrdeći da oni promovišu rast, povećavaju pokrivenost i poboljšavaju sigurnost u starosti. Ovi argumenti mogu možda biti istiniti, ali nisu uvek i neosporno istiniti. Neki od argumenata Svetske banke sadrže značajne analitične nedostatke, koji su opisani u poglavlju 2 dole, i detaljnije u radu Barra i Diamonda 2008., Polje 10.1; 2009., str. 13-17.
5. JAVNE POLITIKE TREBA DA SE BAVE VIŠESTRUKIM CILJEVIMA PENZIJA. Glavni ciljevi penzionih sistema su smanjenje siromaštva, izravnanje potrošnje, (tj. sama preraspodela od mlađih ka starijima), osiguranje i prepraspodela.
6. NE POSTOJI JEDINSTVENI NAJBOLJI PENZION I SISTEM. Penzije imaju višestruke ciljeve koje smo upravo nabrojali. Ostvarenje ovih ciljeva suočava se sa nizom ograničenja:
 - Fiskalni kapacitet: sa jačim fiskalnim kapacitetom, sistemu je lakše da pronađe dodatne prihode za penzioni sistem;
 - Insitucionalni kapacitet: jači institucionalni kapacitet čini izvodljivim veći spektar opcija za dizajn penzija;
 - Empirijska vrednost bihevioralnih parametara, kao što je prijemčivost radne snage na dizajn penzionog sistema, i uticaj penzija na privatnu štednju;
 - Oblik raspodele dohotka pre transfera: naglašeniji donji kraj raspodele prihoda pojačava potrebu za smanjenjem siromaštva.
7. Jedinstveni najbolji penzioni sistem ne postoji iz više razloga:
 - Tvorci javnih politika će u različitim vremenima i različitim zemljama pripisati različit relativni značaj različitim ciljevima;
 - Obrasci ekonomskih ograničenja, što obuhvata i vrednost ključnih parametara, razlikovaće se od zemlje do zemlje;
 - Politički procesi, koji nisu isti u raznim zemljama, utiču na ono što je politički izvodljivo; na njih, opet, može uticati istorija zemlje.

Ukratko, ukoliko se i ciljevi i ograničenja razlikuju, sve su šanse da će se i optimalno rešenje razlikovati.

II. Analitičke greške

8. Greške o kojima se govori u prezentaciji nisu zasnovane na razlikama u vrednosnim stavovima ili na različitim mišljenjima o empirijskom redu veličina – one su jednostavno primeri pogrešno urađenih analiza.
9. SUŽENA PERCEPCIJA. Ovaj problem se javlja, recimo, kada analiza razmatra jedan izolovan cilj. Sistem u Čileu se nakon 1981. u velikoj meri fokusirao na individualne kapitalno finansirane račune. Oni nude izravnjanje potrošnje, ali se ne bave smanjenjem siromaštva, i kao takvi ne predstavljaju penzioni sistem, već samo deo penzionog sistema. Ovaj problem je sada prepoznat u Čileu, koji je 2008. uveo nedoprinosnu penziju koja se plaća iz poreza. Sistem sada pridaje izrazit značaj kako smanjenju siromaštva, tako i izravnanju potrošnje.
10. NEPRAVILNA UPOTREBA NAJBOLJE MOGUĆE ANALIZE. Problem se javlja kada analiza ignoriše nesavršenosti na tržištu. Primeri ove greške obuhvataju:
 - Nekritičko zastupanje konkurencije, bez obzira na značajne probleme s informacijama;
 - Nekritičku pretpostavku da će ljudi racionalno odgovoriti na podsticaje, na primer, argument da penzije sa definisanim doprinosima vode ka većem pristupanju sistemu. Ovakve analize ignorišu nesavršene informacije o stopama povraćaja, pouke izvučene iz bihejvioralne ekonomije (npr. prokrastinacija i imobilizacija, tj. odlaganje i nepokretljivost), kao i probleme kao što su nesavršena tržišta kapitala.
 - Ignorisanje troškova transakcije, i to naročito administrativnih troškova.
11. NEPRAVILNA UPOTREBA ANALIZE STABILNOG STANJA. Greška je fokusirati se na reformisani penzioni sistem u stabilnom stanju, a da se pri tom ignorišu koraci potrebni da bi se stiglo do tog stabilnog stanja. Ovo pitanje je naročito važno kada imamo u vidu prelazak sa penzija prema tekućem sistemu finansiranja na kapitalno finansirane penzije. S ovim povezana greška je tvrditi da je kapitalno finansiranje superiorno zato što berzansko poslovanje nadilazi stopu rasta plata; ova tvrdnja je pogrešna iz nekoliko razloga, i to ne samo zato što ne uzima u obzir to kako će se finansirati prelazak na kapitalno finansiranje.
12. NEPOTPUNA ANALIZA IMPLICITNOG PENZIONOG DUGA. Analiza koja sagledava samo buduće obaveze (odnosno, buduće isplate penzija), dok pri tom ignoriše eksplicitnu i implicitnu aktivu koja potiče od vladine sposobnosti da nametne poreze, navodi na pogrešan trag. Striktna usredsređenost na troškove takođe ignoriše primetno poboljšanje blagostanja ljudi, zbog porasta nivoa sigurnosti u starijem dobu. Kao što javni dug ne mora do kraja da bude otplaćen sve dok stopa deficita u BDP (dug) ne postane suviše veliki, tako i penzije koje se finansiraju iz javnih sredstava ne moraju u potpunosti da budu finansijski pokrivene, sve dok nepokrivene obaveze ne narastu upadljivo u odnosu na osnovicu doprinosa.
13. NEPOTPUNA ANALIZA EFEKATA KAPITALNOG FINANSIRANJA. Čest primer ove greške jeste tvrdnja da kapitalno finansiranje nužno potpomaže prilagođavanje demografskim promenama. U stvarnosti, životni standard penzionera u starosti zavisi od penzionerove sposobnosti potrošnje dobara i usluga koje proizvode mlađi radnici. I sistem tekućeg finansiranja i kapitalno finansiranje predstavljaju načine organizovanja polaganja prava na ta dobra i usluge. Dakle, ono što je bitno jesu buduća dobra i usluge, a posledice kapitalnog finansiranja po buduća i usluge će zavisiti od odgovora na niz pitanja, od kojih mnoga često dobijaju nepotpune odgovore, ili su u potpunosti zanemarena:
 - Da li će prelazak na kapitalno finansiranje povećati štednju?
 - Da li je povećanje štednje pravi cilj?
 - Da li će kapitalno finansiranje penzija ojačati rezultate tržišta kapitala?

- Ako je tako, da li je sistem obaveznog penzionog osiguranja neophodan za tu svrhu?
 - Da li efekti preraspodele po generacijama - koji su neizbežni - predstavljaju poželjnu
 - javnu politiku?
14. **IGNORISANJE EFEKATA RASPODELE.** Suština je najočiglednija ukoliko tvorci javnih politika uspostave penzioni sistem u novoj zemlji. Ukoliko uvedu sistem tekućeg finansiranja, prva generacija penzionera će primiti penziju, ali je profit za sledeće generacije niži. Ukoliko tvorci javnih politika uvedu puno kapitalno finansiranje, kasnije generacije će imati veću dobit, ali prva generacija neće primiti penziju. Isti argument važi i za zemlju koja već ima sistem tekućeg finansiranja: odluka da se pređe na kapitalno finansiranje vrši preraspodelu sa sadašnje generacije na buduće generacije. Stoga je *svaki izbor između sistema tekućeg finansiranja i kapitalnog finansiranja takođe i izbor između međugeneracijske raspodele prihoda*. Različiti izbori su, naravno, mogući, ali je suštinska greška ignorisati efekte raspodele, ili predstaviti dobit penzionerima u kasnijim generacijama prelaska na kapitalno finansiranje kao Pareto poboljšanje,¹ s obzirom da dolazi o trošku prve generacije.
15. Ove analitičke greške su važne, jer one vode ka greškama u javnim politikama.

III. Problemi u javnim politikama

16. **PLAĆANJE ZA PENZIJE.** Mnoge zemlje se suočavaju sa problemima u plaćanju za penzije. Prilikom razmatranja opcija, važno je biti načisto da postoje četiri – i samo četiri – puta koja vode napred.
- Manje penzije, putem ili
 - » Manjih mesečnih penzija, ili
 - » Kasnijeg odlaska u penziju sa istom mesečnom penzijom;
 - Veći doprinosi;
 - Javne politike koje će povećati nacionalnu proizvodnju robe i usluga.

Svaki predlog da se poboljšaju penzijske finansije koje ne obuhvata jedan ili više ovih elemenata je iluzoran.

17. **UČINITI PENZIJE PRENOSIVIM.** Nacionalni sistemi se razlikuju, na primer u pogledu toga da li se zasnivaju na doprinosima (Sad, Velika Britanija) ili ne (Holandija, Čile); u broju godina plaćanja doprinosa potrebnih za punu penziju; u penzionoj formuli; i u ulozi privatnih penzija. Ovo ima za posledicu to što radnici koji su radili u više zemalja na kraju mogu završiti sa malom penzijom. Ovaj fenomen predstavlja prepreku za pokretljivost radne snage, što je problem kako zbog toga što je pokretljivost radne snage važna za efikasnost savremenog tržišta rada, tako i zato što predstavlja element ljudskih prava.

IV. Koji oblik penzionog uređenja odabrati?

18. Iako ne postoji jedinstveni najbolji penzioni sistem, ova prezentacija razmatra neke skorije razvoje javnih politika koji treba da budu ozbiljno uzeti u obzir: izbegavanje osnovne nedoprinosne penzije za starije; ponovno definisanje odlaska u penziju; američki Ekonomični plan štednje (*Thrift Savings Plan*); i penzije sa pretpostavljenim definisanim doprinosima.

¹ Situacija se opisuje kao efikasna u Pareto smislu ukoliko su resursi raspodeljeni na takav način da nijedna preraspodela ne može da poboljša položaj jedne osobe, a da pri tom ne pogorša položaj druge. Javna politika koja poboljša nečiji položaj, a pri tom ničiji ne pogorša, naziva se Pareto poboljšanjem.

Izbegavanje siromaštva među starijima: Nedoprinosne osnovne penzije

19. Prema ovoj javnoj politici, penzije se financiraju iz poreza i po jednoobraznoj stopi, na osnovu starosti i godina prebivanja u zemlji, a ne na osnovu doprinosa.
20. Princip doprinosa podrazumevao je radnike da dugim, stabilnim zaposlenjem, kako bi pokrivenost mogla da se širi. Ovaj argument se pokazao kao istorijski neodrživ. Kako bismo objasnili zašto, ramislite o tome koliko se svet promenio u proteklih 60 godina. Socijalna politika je 1950-tih bila zasnovana na nizu pretpostavki:
 - Svet je sastavljen od nezavisnih država na nacionalnim osnovama;
 - Zaposlenje je dugoročno i podrazumeva puno radno vreme;
 - Međunarodna pokretljivost je ograničena;
 - Stabilna nuklearna porodica sa muškarcem koji zarađuje za život i ženom koja se brine o kući predstavlja normu; i
 - Jednom stečene veštine dovoljne su za čitav život.

Iako ni tada nisu bile u potpunosti tačne, ove pretpostavke su se dovoljno dobro pokazale da predstavljaju realističnu osnovu za socijalnu politiku.

21. Savremeni svet je drastično drugačiji.
 - Međunarodna konkurencija je u porastu;
 - Priroda posla se menja, a tržišta rada postaju sve fluidnija;
 - Međunarodna pokretljivost raste, i verovatno će tako i nastaviti;
 - Priroda porodice se menja, sa labavijim porodičnim strukturama, i sa rastućom aktivnošću žena na tržištu; i
 - Rok trajanja veština je opao.
22. Stoga su ključni pokretači promena
 - Raznovrsniji obrasci rada: stoga postoje problemi u vezi pokrivenosti davanja zasnovanih na doprinosima povezanih sa zaposlenjem;
 - Rastuće labavije porodične strukture: stoga postoje problemi u zasnivanju davanja namenjenih ženama na muževljevim doprinosima.
23. Argumenti u prilog nedoprinosnih osnovnih penzija ogledaju se u tome da oni jačaju smanjenje siromaštva u pogledu pokrivenosti, adekvatnosti i rodne ravnoteže; povećavaju podsticaje vezane za socijalnu pomoć sa proverom prihoda; omogućavaju dobro određivanje ciljnih grupa (godine su koristan indikator siromaštva); i mogu da pomognu međunarodnoj pokretljivosti radne snage.
24. Očigledno pitanje je kako isplatiti ovakvo davanje. Postoje tri instrumenta koji usaglašavaju rashode sa budžetskim ograničenjima: visina penzija, broj navršenih godina kada primalac prvi put dobije penziju, i opcija testiranja materijalnog stanja, koja će uskratiti ovo davanje dobrostojećima. Primer ovog poslednjeg imamo u Čileu, gde je cilj da se nedoprinosno davanje ograniči na starija lica koja se nalaze u donjih 60% primalaca prihoda; u Kanadi 95% starijih će dobiti puno davanje po jednoobraznoj stopi, dok će samo 2% biti u potpunosti isključeno.

Ponovo definisati odlazak u penziju: kasnije i fleksibilnije penzionisanje

25. Duži životni vek kombinovan sa istom ili nižom starosnom granicom za odlazak u penziju stvara probleme u finansiranju penzija. Važan deo rešenja je taj da starosna granica treba da se podigne na racionalan način, kao što raste i životni vek. Ovo više važi i utoliko što je rad mahom fizički manje zahtevan nego u prošlosti.
26. Odlazak u penziju ne treba samo da bude kasniji u proseku, nego pojedincima treba da pruži i veći izbor u pogledu toga kako i koliko brzo će preći s punog radnog vremena na potpuno penzionisanje. Obavezno potpuno penzionisanje uvedeno je u 19. veku kako bi se iz radne snage odstranili stariji radnici koji su umanjivali produktivnost mlađih radnika. Ovaj argument je imao smisla u datom istorijskom kontekstu, ali više ne važi. Stoga obavezni odlazak u penziju više nije neophodan. Takođe, poželjna je i mogućnost izbora kada otići u penziju i da li se penzionisati u potpunosti ili delimično, kako zarad promovisanja rasta proizvodnje robe i usluga (putem podsticanja starijih radnika da ostanu aktivni), tako i kao odgovor na individualne preference. Stoga je veća fleksibilnost poželjna i radi sebe same, nevezano za probleme finansiranja penzija.

Izravnanje potrošnje: američki Ekonomični plan potrošnje

27. Jednostavna ekonomija tvrdi da javne politike treba da omoguće ljudima da na konkurentnom tržištu odaberu kompaniju koja će im plaćati penzije – takav izbor, kako se tvrdi, pogodovaće pojedincu na isti način kao i mogućnost izbora i konkurencija na tržištu odeće, automobila, restorana i mobilnih telefona. U slučaju penzija, analitička greška se ogleda u pogrešnoj upotrebi najbolje moguće analize.
28. Ekonomija informacija objašnjava zašto model dobro informisanog potrošača nije održiv u mnogim oblastima socijalne politike. U kontekstu penzija, postoje brojni dokazi koji ukazuju da su potrošači loše informisani. Jedno istraživanje je otkrilo da 50% Amerikanaca nije znalo razliku između akcija i obveznica. Većina ljudi sa individualnim računima ne razume potrebu da se, kako stari, sa običnih akcija prebaci na obveznice. I doslovce niko ne razume značaj administrativnih troškova za penzije.
29. Nedavni podaci iz bihejvioralne ekonomije takođe su nametnule neke značajne pouke, kao što su fenomeni prokastinacije (ljudi odlažu štednju, ne štede, ili ne štede dovoljno), inercije (ljudi ostaju tamo gde su), i imobilizacije (kada konflikti i zbunjenost navedu ljude na pasivno ponašanje, poput zečeva pred automobilskim farovima).
30. Ove grupe teorija predlažu smernice za dizajn individualnih računa:
 - Koristiti automatski upis, tj. otvaranje računa;
 - Neka izbori budu jednostavni: za većinu ljudi, izuzetno ograničen izbor je namerna odlika dobrog penzionog dizajna koji služi povećanju blagostanja (iako bi jedna od opcija mogla da bude i omogućavanje individualnog izbora);
 - Osmisliti dobru početnu („default“) opciju za ljude koji ne prave izbore;
 - Odvojite upravu fonda od rukovođenja fondom, sa centralizovanom upravom i rukovođenjem organizovanom na masovnim, konkurentnim osnovama.
31. Američki Ekonomični plan štednje za savezne državne službenike (www.tsp.gov) ispunjava ove kriterijume. Plan učesnicima nudi veoma ograničen izbor portfolija. Izvorno ih je bilo tri: berzanski investicioni fond, fond sa obveznicama koje su izdala privatna preduzeća, i fond sa vladinim obveznicama. Godine 2007. radnici su mogli da biraju između šest fondova, što je obuhvatalo i

opciju životnog ciklusa (tj. opciju prema kojoj se portfolio određene osobe automatski prebacuje sa običnih akcija na obveznice, kako ta osoba stari). Vladina agencija vodi centralizovanu evidenciju individualnih portfolija. Rukovođenje fondom je na masovnim osnovama. Ulaganjima u aktivu privatnog sektora bave se privatne finansijske firme, koje se nadmeću za mogućnosti, i koje rukovode istim portfolijima na dobrovoljnom privatnom tržištu.

32. Ovaj plan (a) pojednostavljuje izbor za radnike, uzimajući u obzir ograničenost informacija, (b) podrazumeva automatski upis, i (c) početnu opciju, kao i (d) drži administrativne troškove na začuđujuće niskom nivou: svega 6 osnovnih poena godišnje, ili 60 centi na 1000 dolara salda na računu. Do 2007. program je izrastao tako da obuhvata 3.8 miliona učesnika i poseduje kapital od 225 milijarde dolara. U Velikoj Britaniji se uvodi sličan program.

Izravnanje potrošnje: Penzije sa pretpostavljenim definisanim doprinosima

33. Kao novitet na međunarodnom nivou, čist sistem penzija sa pretpostavljenim definisanim doprinosima oponaša individualne kapitalno finansirane račune, ali na osnovama sistema tekućeg finansiranja, tj. predstavlja aktuarsko tekuće finansiranje. Jednostavno rečeno, u ovakvoj šemi:
- Svaki radnik plaća doprinos od x% svoje zarade, što se knjiži na pretpostavljeni individualni račun;
 - Doprinosi radnika iz tekuće godine plaćaju penzije iz tekuće godine;
 - Vlada vodi evidenciju individualnih doprinosa, svake godine pripisujući pretpostavljenu kamatnu stopu akumuliranim sredstvima svakog radnika;
 - Kada se radnik penzionise, njegova pretpostavljena akumulirana sredstva se pretvaraju u anuitet;
 - U čistom sistemu sa pretpostavljenim doprinosima, davanja su akturaska; sistem takođe može da obuhvati preraspodelu, npr. minimum davanja ili penzione kredite za aktivnosti vezane za negu; a šema može da obuhvati i delimično kapitalno finansiranje.
34. Šeme pretpostavljenih definisanih doprinosa imaju čitav raspon potencijalnih prednosti:
- sistem je jednostavan iz perspektive radnika;
 - sistemom se upravlja na centralnom nivou, što održava administrativne troškove niskim;
 - sistem izbegava mnoge rizike kapitalno finansiranih individualnih računa, s obzirom da izbegava nestalnost tržišta kapitala;
 - sistem ne zahteva institucionalne kapacitete za rukovođenje kapitalno finansiranim šemama; pored ovog:
 - Štednja može biti pogrešna politika (Kina) ili ljudi možda ne žele da štede;
 - Pretpostavljeni definisani doprinosi se mogu delimično kapitalno finansirati i mogu predstavljati osnovu za budući prelazak na puno kapitalno finansiranje; stoga mogu predstavljati i prednost kao početna tačka ukoliko se nastave turbulencije na finansijskom tržištu.

Pretpostavljeni definisani doprinosi ili kapitalno finansirani računi? Postoje čvrsti ekonomski principi za donošenje izbora na dobro obaveštenim osnovama (Barr i Diamond 2008.).

V. Zaključak

35. Ne postoji jedinstven najbolji penzioni sistem. Ovo što je najbolje će se menjati u zavisnosti od zemlje i vremena. U različitim zemljama na snazi su različiti penzioni sistemi: tako i treba da bude. Ali bez obzira na to, ovde razmatrane javne politike su potencijalno relevantne za širok spektar zemalja.
36. Razvijena ekonomija ima niz opcija:
 - Prvi sloj: države treba da razmotre ili
 - » nedoprinosnu penziju koja se finansira iz poreza (Holandija), možda sa testiranjem materijalnog stanja (Kanada) ili
 - » penziju na osnovu doprinosa čiji je cilj smanjenje siromaštva (mnoge zemlje, uključujući SAD i Veliku Britaniju), sa lepezom različitih mogućih dizajna.
 - Drugi sloj: izbor mogućnosti obuhvata (zasebno ili u kombinaciji)
 - » javno organizovane penzije na osnovu definisanih davanja (SAD);
 - » sistem prepostavljenih definisanih doprinosa (Švedska);
 - » administrativno jeftin plan štednje sa pristupom anuitetima (kao Ekonomični plan štednje u SAD);
 - » obavezne, kapitalno finansirane penzije na osnovu definisanih davanja koje sponzoriše industrija (*de facto* sistem u Holandiji); ili
 - » kapitalno finansirane penzija sa definisanim doprinosima (Čile i Švedska).

Treći sloj: dobrovoljne penzije na osnovu definisanih doprinosa mogu se organizovati na nivou pojedinca, firme ili industrije; svako nuđenje mogućnosti za investicije koje ne podležu porezu treba da ima za cilj izbegavanje preterane regresivnosti.

37. Da zaključimo, zašto je ovo bitno?
 - Penzije su bitne za blagostanje stotine miliona starijih, kao i stotine miliona radnika koji će se tek povući u penziju, i koji imaju roditelje ili babe i dede u penziji.
 - Penzije su bitne za učinak nacionalne ekonomije: dobro dizajniran penzioni sistem pomaže pokretljivost radne snage, izbegava nepotrebne prepreke u radu i štednji, i sprečava preterane javne rashode. Takođe može biti moguće za dobrovoljne penzije da pomognu finansijska tržišta putem poboljšanjog korporativnog upravljanja.
 - Konačno, penzije imaju potencijalnu globalnu ulogu. Jedan od uzroka trenutnih ekonomskih turbulencija jeste neravnoteža u trgovini, koju je delimično pokrenuo visok nivo predostrožne štednje u Kini, koja je opet povezana sa ograničenom sigurnošću u starosti i neadekvatnom pristupu medicinskim uslugama. Jači penzioni sistem, naročito ukoliko je praćen politikom za omogućavanje lakšeg pristupa zdravstvenoj nezi, smanjio bi pritiske na štednju iz predostrožnosti u Kini, i stoga bi pomogao da se isprave takve makroekonomske neravnoteže.

Literatura

Barr, Nicholas (2006.), „Penzije: Pregled problema“, *Oksfordska revija za ekonomsku politiku*, tom 22. br. 1, str. 1-14.

Barr, Nicholas i Diamond, Peter (2006.), „Ekonomija penzija“ *Oksfordska revija za ekonomsku politiku*, tom 22. br. 1, Proleće, str. 15-39.

Barr, Nicholas i Diamond, Peter (2008.), *Penzione reforme: Principi i izbori javnih politika*, Njujork i Oksford: Oksfordska univerzitetska štampa.

Barr, Nicholas i Diamond, Peter (2009), „Reforma penzija: Principi, analitičke greške i pravci javnih politika“, *Međunarodna revija za socijalnu sigurnost*, tom 62, br. 2, 2009., str. 5-29 (takođe i na francuskom, nemačkom i španskom)

Barr, Nicholas i Diamond, Peter (u pripremi), *Reforma penzija: Kratak vodič*, Njujork i Njujork i Oksford: Oksfordska univerzitetska štampa.

Penziona komisija Velike Britanije (2004.), *Penzije: Izazovi i izbori : Prvi izveštaj Penzione komisije*, London: TSO, <http://www.pensionscommission.org.uk>

Penziona komisija Velike Britanije (2005.), *Novi obračun penzija za Dvadeset prvi vek: Drugi izveštaj Penzione komisije*, London: TSO, 2005, <http://www.pensionscommission.org.uk>

Američki Ekonomični plan štednje (*US Thrift Savings Plan*) (<http://www.tsp.gov>)

Reforma penzija: Principi, analitičke greške i pravci javnih politika

Nicholas Barr

Londonska škola ekonomije i političkih nauka

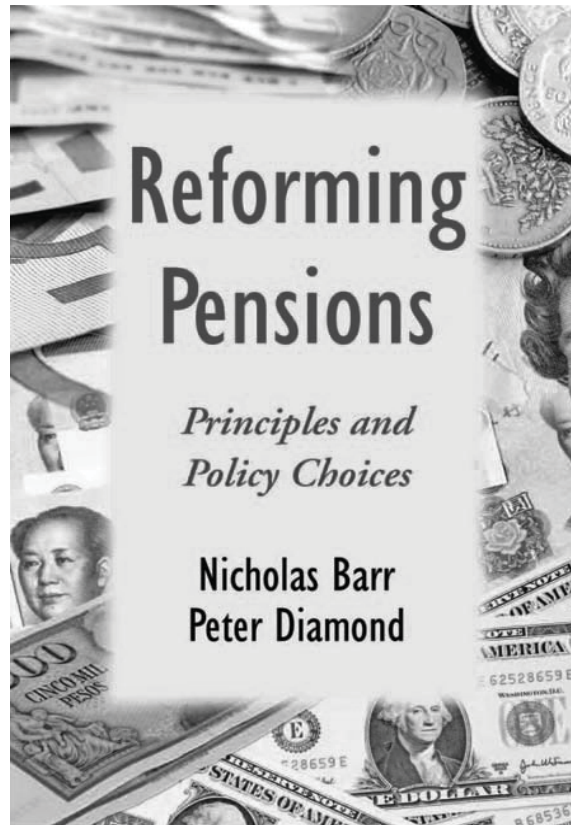

Reforma penzija: Principi, analitičke greške i pravci javnih politika

- 1 Strateške poruke
- 2 Analitičke greške
- 3 Problemi javnih politika
- 4 Koji oblik penzionog uređenja odabrati?
- 5 Zaključak

1 Strateške poruke

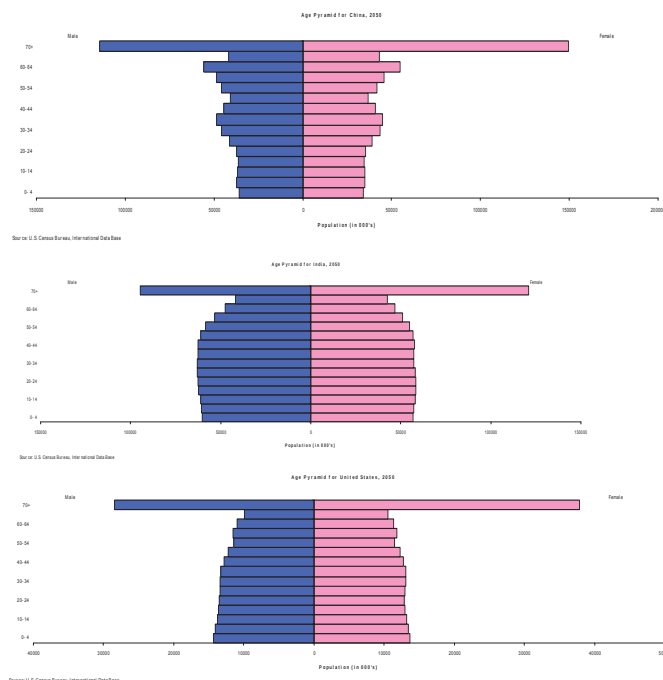
- Predavanje se u velikoj meri oslanja na rad Barra i Diamonda (2008.)

Poruka 1: Nije bejbi bum

- Glavni uzrok penzione „krize“ je neuspeh prilagođavanja dugoročnim trendovima
- Mnogi penzioni sistemi suočavaju se sa nizom trendova :
 - dugoročni trend produžetka životnog veka
 - dugoročni trend pada nataliteta
 - dugoročni trend ranijeg odlaska u penziju
- Ovi trendovi su važniji od dva novija fenomena:
 - bejbi buma, i
 - rasta razmera penzionih sistema nakon Drugog svetskog rata
- Javio bi se problem u isplati penzija sve i da nije bilo bejbi buma

Starosne piramide u 2050., Kina, Indija SAD

Poruka 2: Nije kriza

- Ne postoji „problem starenja“, niti „penzionarna kriza“
- Ljudi duže žive – što je divna i dobra vest o kojoj niko ne priča; to nije problem, nego trijumf.
- Nije problem u tome što ljudi predugo žive, nego što prerano idu u penziju.

Poruka 3: Privatne penzije nisu univerzalni lek

- Sistem kapitalnog finansiranja i sistem tekućeg finansiranja
 - Kapitalno finansirane penzije se isplaćuju iz akumuliranih fondova koji su se izgradili tokom višegodišnjih perioda zahvaljujući doprinosima njihovih članova.
 - Penzije prema sistemu tekućeg finansiranja se isplaćuju (najčešće od strane države) iz trenutnih poreskih prihoda, a ne ih akumuliranog fonda.
 - Svetska banka je zastupala privatne kapitalno finansirane penzije, tvrdeći da one
 - promovišu rast
 - povećavaju pokrivenost
 - poboljšavaju sigurnost u starosti
 - Ovi argumenti mogu možda biti istiniti, ali nisu uvek i neosporno istiniti.
 - Argumenti Svetske banke sadrže značajne analitične nedostatke, koji su opisani u poglavlju 2, i detaljnije u radu Barra i Diamonda 2008., Polje 10.1; 2009.
-

Poruka 4: Javne politike treba da se bave višestrukim ciljevima penzija

- Smanjenje siromaštva
- Izravnanje potrošnje
- Osiguranje
- Preraspodela, tj. socijalna solidarnost

Poruka 5: Ne postoji jedinstveni najbolji penzioni sistem

- Ciljevi: izravnjanje potrošnje, osiguranje, smanjenje siromaštva, prepraspodela
- Ograničenja obuhvataju
 - Fiskalni kapacitet
 - Insistucionalni kapacitet
 - Empirijsku vrednost bihejvioralnih parametara
 - Oblik raspodele dohotka
- Jedinstveni najbolji sistem ne postoji zato što
 - Tvorci javnih politika će pripisati različit relativni značaj različitim ciljevima
 - Obrasci ekonomskih i institucionalnih ograničenja razlikuju se od zemlje do zemlje
- Stoga
 - Ono što je najbolje će se menjati u zavisnosti od zemlje i vremena
 - U različitim zemljama na snazi su različiti penzioni sistemi: tako i treba da bude.

Optimizacija: nema savršenih odgovora

“Biranje tima ljudi koji će raditi u Beloj kući, isto kao i dizajniranje avion, zahteva kompromise. Ako želite brze odluke, morate smanjiti broj ljudi koji će učestvovati u donošenju – čime žrtvujete širinu informacija i dubinu debate. Ako tražite da vam budu bezuslovno odani, verovatno ćete odabrati ljude koji nemaju drugih izbora u karijeri – što znači da je reč o ljudima koji baš i nemaju superiorne sposobnosti. Ako hoćete da angažujete najbolje i najpametnije ljude, nema vam druge nego da završite okruženi ljudima jake volje, izraženih egoa i čvrstih principa, koji mogu staviti svoja uverenja ispred vaših interesa. Problem dizajniranja delotvorne političke organizacije ne može da se reši: može se samo izbalansirati.”

David Frum, “Podržali su svog čoveka”, *Prospect Magazine*, broj 148, jul 2008., str. 12-13

2 Analitičke greške

Greška 1: Sužena percepcija

- Problem:
 - Razmatranje samo jednog izolovanog cilja
 - Primer: preterano usredređivanje na izravnjanje potrošnje (npr. penzije sa definisanim doprinosima), uz zanemarivanje smanjenja siromaštva (otuda reforme u Čileu 2008.)
 - Razmatranje samo jednog izolovanog dela penzionog sistema

Greška 2: Nepravilna upotreba najbolje moguće analize

- Problem: ignorisanje nesavršenosti na tržištu
 - Primeri
 - Nekritičko zastupanje konkurencije, bez obzira na značajne probleme s informacijama
 - Nekritičku pretpostavku da će ljudi racionalno odgovoriti na podsticaje, na primer, argument da penzije sa definisanim doprinosima vode ka većem pristupanju sistemu. Ignoriše:
 - Nesavršene informacije, npr. o stopama prinosa
 - Pouke izvučene iz bihejvioralne ekonomije (npr. prokrastinacija i imobilizacija, itd.)
 - nesavršena tržišta kapitala, tako da su neki ljudi ograničeni u pogledu likvidnosti
 - Ignorisanje troškova transakcije, i to naročito administrativnih troškova
-

Greška 3: Nepravilna upotreba analize stabilnog stanja

- Problem: nepravilno poredi reformisane penzione sisteme u stabilnom stanju; ovo je neprikladno ukoliko pitanje koje je predmet analize predstavlja prelazak sa jednog stabilnog stanja na drugo, npr. sa sistema tekućeg finansiranja na kapitalno finansiranje
- Primer: poređenje jednostavne berzanske dobiti sa stopom rasta mase zarada, u poređenju stopa prinosa u kapitalno finansiranim penzijama i penzijama prema sistemu tekućeg finansiranja

Greška 4: Nekompletna analiza implicitnog penzionog duga

- Problem: tretiranje implicitnog i eksplicitnog penzionog duga kao da su jednaki
 - Jednostavan argument u vezi implicitnog penzionog duga
 - Fokusira se samo na pasivu, ignorišući aktivu, tj. mogućnost oporezivanja
 - Ne uspeva da prepozna važne razlike u ekonomskim posledicama implicitnog i eksplicitnog duga, tj. može da smanji implicitni dug putem penzionih reformi, a da pri tom ne uvaži eksplicitni dug
 - Pogrešno naznačava da je puna isplata implicitnog duga optimalna; implicitni dug (kao i vladin dug) treba da bude optimizovan, a ne minimalizovan.
 - Ignoriše posledice međugeneracijske preraspodele u promeni ravnoteže između implicitnog i eksplicitnog duga
 - Implicitni dug je korisna koncepcija, ali mora se tumačiti na pravilan način
-

Greška 5: Nepotpuna analiza kapitalnog finansiranja

- Problem: gubi iz vida činjenicu da sistem tekućeg finansiranja i kapitalno finansiranje predstavljaju načine organizovanja polaganja prava na buduća proizvedena dobra i usluge
- Primeri:
 - Tvrdnja da kapitalno finansiranje nužno potpomaže prilagođavanje demografskim promenama
 - Tvrdnja da je aktuarska veza između doprinosa i davanja moguća jedino u sistemu kapitalnog finansiranja, ignorišući mogućnost pretpostavljenih definisanih doprinosa

Greška 6: Ignorisanje efekata raspodele

- Problem: ignoriše činjenicu da svaka penzionarna reforma ostavlja posledice po raspodelu.
- Primeri:
 - Uvođenje novog sistema tekućeg finansiranja dovešće do transfera prvoj generaciji penzionera; ali ukoliko tvorci javnih politika uvedu šemu kapitalnog finansiranja, prva generacija neće primiti penziju.
 - Na sličan način, prelazak na kapitalno finansiranje koje povećava štednju vrši preraspodelu sa današnjih radnika i penzionera na buduće generacije
- Stoga
 - Izbor između penzionih sistema takođe je i izbor između međugeneracijske preraspodele
 - Ovakva preraspodela može ili ne mora predstavljati dobru politiku
 - Ali, ignorisanje efekata raspodele dovodi do pogrešne analize; takve su i tvrdnje o tzv. Pareto poboljšanju

3 Problemi javnih politika

- Plaćanje za penzije
- Učiniti penzije međunarodno prenosivim

Javni penzioni rashodi, % BDP-a

	2000	2030	2050
Danska	10.5	14.5	13.3
Francuska	12.1	16.0	n.a.
Nemačka	11.8	15.5	16.9
Grčka	12.6	19.6	24.8
Holandija	7.9	13.1	13.6
Švedska	9.0	11.4	10.7
Velika Britanija	5.5	5.2	4.4
Izvor: Penzionarna komisija Velike Britanije, (2004., tabela D2)			

Rešenja

- Manje penzije
 - Manje mesečne penzije
 - Kasniji odlazak u penziju sa istom mesečnom penzijom
- Veći doprinosi
- Javne politike koje će povećati nacionalnu proizvodnju robe i usluga

Svaki predlog da se poboljšaju penzijske finansije koje ne obuhvata jedan ili više ovih elemenata je pogrešan

Javne politike za povećanje proizvodnje dobara i usluga

- Povećati produktivnosti svakog radnika, putem
 - (1) Jače štednje, koja će dovesti to većeg/boljeg fizičkog kapitala
 - (2) Većih ulaganja u ljudski kapital, što obuhvata i kapital starijih radnika
 - Povećati broj radnika iz svake starosne kategorije
 - (3) Veće učešće osoba svih uzrasta u radnoj snazi
 - (4) Veći broj godina prilikom odlaska u penziju
 - (5) Direktan uvoz rada (imigracija)
 - (6) Indirektan uvoz rada (izvoz kapitala)
-

Prenosive penzije

- Nacionalni sistemi se razlikuju, između ostalog, i:
 - po tome da li su zasnovani na doprinosima (Velika Britanija, SAD) ili nisu (Holandija, Čile)
 - po broju godina plaćanja doprinosa
 - po penzionoj formuli
 - po relevantnom periodu
 - po ulozi privatnih penzija
- U čemu je problem?
 - Radnici koji su radili u više zemalja na kraju mogu završiti sa malom penzijom
 - Ovo predstavlja prepreku za pokretljivost radne snage
- Zašto je važna pokretljivost radne snage?
 - Zarad efikasnosti savremenog tržišta rada
 - Kao element ljudskih prava

4 Koji oblik penzionog uređenja odabrati?

- Iako ne postoji jedinstveni najbolji penzioni sistem, ova prezentacija razmatra neke pravce u javnim politikama koji treba da budu ozbiljno uzeti u obzir
 - Izbegavanje siromaštva među starijima
 - Ponovno definisanje odlaska u penziju
 - Izravnjanje potrošnje: učenje iz američkog primera
 - Izravnjanje potrošnje: učenje iz švedskog primera

4.1 Izbegavanje siromaštva među starijima

- **Politika 1: Nedoprinosne osnovne penzije**
- Definicija: Javne penzije koje se finansiraju iz poreza i po jednoobraznoj stopi, na osnovu starosti i godina prebivanja u zemlji, a ne na osnovu doprinosa
- Zašto?
 - Princip doprinosa podrazumevao je radnike sa dugim, stabilnim zaposlenjem, kako bi pokrivenost mogla da se širi
 - Ovaj argument se pokazao kao istorijski neodrživ

Svet tada

- Socijalna politika je 1950-tih bila zasnovana na nizu pretpostavki
 - Nezavisne države na nacionalnim osnovama
 - Mahom dugoročno zaposlenje s punim radnim vremenom
 - Ograničena međunarodna pokretljivost
 - Stabilna nuklearna porodica sa muškarcem koji zarađuje za život i ženom koja se brine o kući
 - Jednom stečene veštine dovoljne su za čitav život
- Iako ovo ni tada nije bilo u potpunosti tačno, bilo je dovoljno tačno da predstavljaju realističnu osnovu za socijalnu politiku

Šta se promenilo?

- Povećana međunarodna konkurencija (“globalizacija”)
- **Promena same prirode posla, sa fluidnijim tržištima rada (“post-industrijalizacija”)**
- Povećana međunarodna pokretljivost
- **Promena prirode porodice**
 - Labavije porodične strukture
 - Rastuća aktivnost žena na tržištu rada
- Rok trajanja veština je opao (“doba informacija”)
- Stoga su pokretači promena
 - Raznovrsniji obrasci rada: stoga postoje problemi u vezi pokrivenosti davanja zasnovanih na doprinosima povezanih sa zaposlenjem
 - Rastuće labavije porodične strukture: stoga postoje problemi u zasnivanju davanja namenjenih ženama na muževljevim doprinosima

Argumenti u prilog nedoprinosnih osnovnih penzija

- Jačaju smanjenje siromaštva u pogledu
 - pokrivenosti
 - adekvatnosti
 - rodne ravnoteže
 - Povećavaju podsticaje vezane za socijalnu pomoć sa proverom prihoda
 - Omogućavaju dobro određivanje ciljnih grupa (godine su koristan indikator siromaštva)
 - Pomažu međunarodnoj pokretljivosti radne snage
-

Kontrolisanje troškova

Prilagođavanje radi poštovanja budžetskih ograničenja: tri instrumenta

- visina penzija
- broj navršenih godina kada primalac prvi put dobije penziju
- možda i ispitivanje materijalnog stanja

Primeri iz raznih zemalja

- Velika Britanija: ilustruje probleme pokrivenosti, stoga
 - Smanjeni zahtevi za doprinose, tj. prelazak na nedoprinosne osnovne penzije
 - Mogućnost kupovine dodatnih godina
- Zemlje OECD-a sa nedoprinosnim osnovnim penzijama
 - Holandija
 - Novi Zeland
 - Australija (koja ima testiranje materijalnog stanja)
 - Kanada (koja ima testiranje materijalnog stanja)
- Drugi primeri obuhvataju novu penziju solidarnosti u Čileu

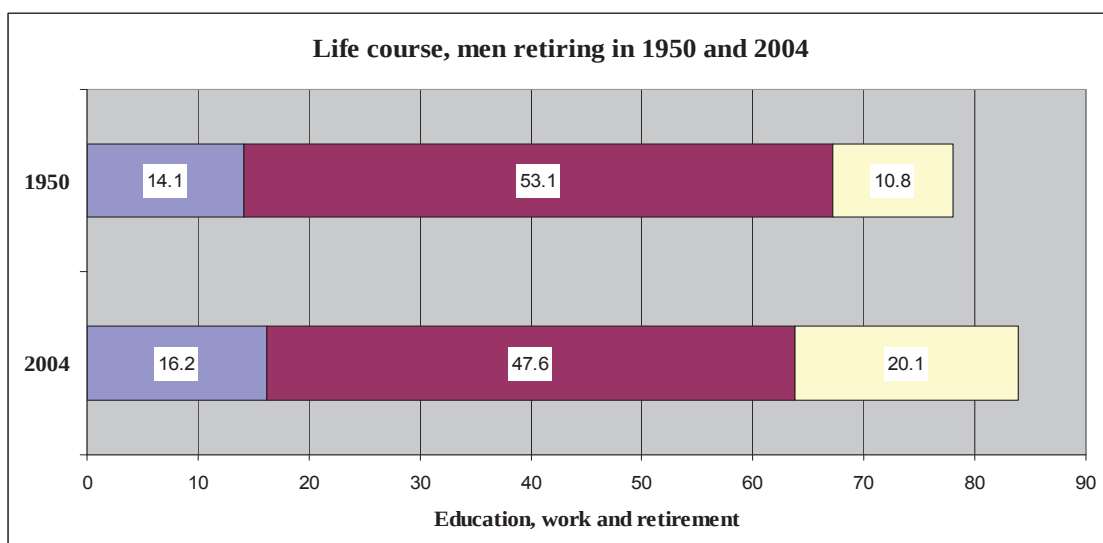
4.2 Ponovno definisanje odlaska u penziju

- **Politika 2: Kasnije i fleksibilnije penzionisanje**

Kasniji odlazak u penziju: zašto?

- Duži zdrav život + konstantno opadanje starosne granice stvara probleme za finansiranje penzija
- Rešenje: starosna granica treba da se podigne na racionalan način, kao što raste i životni vek
- Stoga se može reći (Penziona komisija Velike Britanije) da se ljudi kasnije penzionišu, ali i dalje provedu duže vremena u penziji nego njihovi roditelji
- Ovo više važi i utoliko što je rad mahom fizički manje zahtevan nego u prošlosti

Priča iz Velike Britanije

Takođe, fleksibilniji odlazak u penziju

- Obavezno potpuno penzionisanje je imalo smisla u datom istorijskom kontekstu, ali to danas više ne važi
- Poželjna je veća mogućnost izbora kada otići u penziju i da li se penzionisati u potpunosti ili delimično, i to
 - zarad promovisanja rasta proizvodnje robe i usluga
 - kao odgovor na individualne preference (što znači da je poželjna i radi sebe same, nevezano za probleme finansiranja)

Primeri iz raznih zemalja

- SAD: starosna granica za pun odlazak u penziju 65 godina (za muškarce i žene), vremenom se podiže na 67
- Velika Britanija: državna starosna granica od 65 godina (za muškarce i žene) podići će se na 66 u 2024., a zatim za po jednu godinu svake decenije
- Norveška: starosna granica je već 67 godina za muškarce i žene)
- Najzad je došlo vreme da starosna granica za odlazak u penziju postane prihvatljiva tema za civilizovano društvo

4.3 Izravnanje potrošnje: učenje iz američkog primera

- **Politika 3: Pristup Ekonomičnog plana štednje** (*Thrift Savings Plan approach*)
- Zašto? Pouke izvučene iz
 - Ekonomije informacija
 - Bihevioralne ekonomije

Pouke izvučene iz ekonomije informacija

- Model dobro informisanog potrošača nije održiv u mnogim oblastima socijalne politike
- U kontekstu penzija
 - Jedno istraživanje je otkrilo da 50% Amerikanaca nija znalo razliku između akcija i obveznica
 - Većina ljudi sa individualnim računima ne razume potrebu da se, kako stari, sa običnih akcija prebaci na obveznice
 - Doslovce niko ne razume značaj administrativnih troškova za penzije

Pouke izvučene iz bihejvioralne ekonomije

- Šta predviđa konvencionalna teorija
 - Dobrovoljna štednja zarad maksimizovanja životne korisnosti (izravnanje potrošnje)
 - Dobrovoljna kupovina anuiteta (osiguranja)

Šta se događa u stvarnosti

- Prokastrinacija (ljudi odlažu štednju, ne štede, ili ne štede dovoljno)
- Inercija: ljudi ostaju tamo gde su; u teoriji ne bi trebalo da bude od značaja to da li sistem zahteva da se u njega ulazi ili iz njega izlazi – u praksi, automatski upis u sistem vodi ka većem učešću
- Imobilizacija
 - konflikti i zbunjenost navode ljude na pasivno ponašanje (poput zečeva pred automobilskim farovima)
 - nemoguće je procesuirati informacije o oko 700 različitih fondova (90% ide u švedski prvobitno ponuđeni, “default” fond)

Zašto? Nedavne lekcije iz bihevioralne psihologije

- Eksperimentalni nalazi ukazuju na visoku kratkoročnu diskontnu stopu, koja je dugoročno mnogo niža
 - Užina iduće nedelje: 2/3 je odabralo voćnu salatu, 1/3 čokoladu
 - Ovonedeljna užina: 1/3 voćna salata, 2/3 čokolada
 - To znači da su ljudi racionalni u odnosu na budućnost, ali ne i u odnosu na sadašnjost; ali kada budućnost dođe ona postaje sadašnjost, tako da kratkoročna računica odnosi pobjedu
 - Primeri: od sutra prestajem da pušim, od sutra sam na dijeti – ali kada sutra dođe...
-

Kliničko merenje moždane aktivnosti

- Dva dela mozga:
 - Mezolimbčki: stari deo mozga: nestrpljiv – “pojedi sve odmah, jer neće potrajati”
 - Prefrontalni korteks: noviji deo mozga: strpljiv i racionalan – ovo je racionalni ekonomski čovek
- Život predstavlja neprekidnu bitku između ova dva dela
- Kliničko merenje (eksperimenti dok je osoba u skeneru) pokazuju da kratkoročne odluke donosi mezolimbčki sistem, a dugoročne odluke prefrontalni korteks
- Ovi rezultati dovode u pitanje jednostavni model dugoročne racionalnosti

Implikacije: uraditi stvari kako treba

- Koristiti automatski upis u sistem
- Neka izbori budu jednostavni
 - izuzetno ograničen izbor je namerna odlika dobrog penzionog dizajna
 - ali, jedna od opcija mogla da bude i omogućavanje individualnog izbora (*Marks and Spencer* ili *Saville Row*)
- Osmisliti dobru početnu („*default*“) opciju koja obuhvata i profilisanje životnog ciklusa
- Odvojiti administraciju fonda od rukovođenja fondom
 - Centralizovana administracija
 - Rukovođenje fondom: na masovnim osnovama, konkurentno

Američki Ekonomični plan štednje

- Sistem (www.tsp.gov)
 - Izvorno dobrovoljan, danas automatski upis
 - Radnici biraju između pet fondova
 - Centralizovana uprava računa
 - Rukovođenje fondom na masovnim osnovama
- Komentari
 - Pojednostavljuje izbor za radnike
 - Drži administrativne troškove na niskom nivou
 - Novi sistem ličnih penzija u Velikoj Britaniji je sličan
 - Ako bi u Čileu ikada bili pravljene javno organizovani individualni računi, ovaj model bi trebalo proučiti

4.4 Izravnanje potrošnje: učenje iz švedskog primera

- **Politika 4: Penzije na osnovu pretpostavljenog definisanog doprinosa**

Kako funkcionišu ovakve penzije?

- Oponašaju individualne kapitalno finansirane račune, ali na osnovama sistema tekućeg finansiranja, tj. predstavljaju aktuarsko tekuće finansiranje
- Doprinosi radnika iz tekuće godine plaćaju penzije iz tekuće godine
- Vlada vodi evidenciju individualnih doprinosa, svake godine pripisujući pretpostavljenu kamatnu stopu akumuliranim sredstvima svakog radnika
- Kada se radnik penzionise, njegova pretpostavljena akumulirana sredstva se pretvaraju u anuitet
- U čistom sistemu sa pretpostavljenim doprinosima, davanja su aktuarska; sistem takođe može da obuhvati preraspodelu, npr. minimum davanja ili penzione kredite za aktivnosti vezane za negu

Zašto ovaj sistem može doneti prednost

- Jednostavan je iz perspektive radnika
- Sistemom se upravlja na centralnom nivou, što održava administrativne troškove niskim
- Izbegava mnoge rizike kapitalno finansiranih individualnih računa, s obzirom da izbegava nestalnost tržišta kapitala
- Ne zahteva institucionalne kapacitete za rukovođenje kapitalno finansiranim šemama, što obuhvata i aranžmane vezane za Ekonomični plan štednje
- Štednja može biti pogrešna politika (Kina) ili ljudi možda ne žele da štede
- U svakom slučaju, pretpostavljeni definisani doprinosi mogu predstavljati osnovu za budući prelazak na puno kapitalno finansiranje; stoga mogu predstavljati i prednost kao početna tačka ukoliko se nastave turbulencije na finansijskom tržištu
- Pretpostavljeni definisani doprinosi ili kapitalno finansirani računi? Postoje čvrsti ekonomski principi za donošenje izbora na dobro obaveštenim osnovama (Barr i Diamond 2008.)

Primeri iz raznih zemalja

- Kanada
- Švedska
- Poljska
- Letonija

5 Zaključak

- Ne postoji jedinstven najbolji penzioni sistem.
- Ovo što je najbolje će se menjati u zavisnosti od zemlje i vremena
- U različitim zemljama na snazi su različiti penzioni sistemi: tako i treba da bude
- Ali bez obzira na to, ovde razmatrane javne politike su potencijalno relevantne za širok spektar zemalja
- Tako ranije izneti argumenti imaju širi značaj

Spektar mogućnosti za razvijene zemlje

- Prvi sloj: izbor između
 - Penzije na osnovu doprinosa čiji je cilj smanjenje siromaštva
 - Nedoprinosne penzije koja se finansira iz poreza (Holandija), možda sa testiranjem materijalnog stanja (Kanada)
- Drugi sloj: izbor između
 - javno organizovane penzije na osnovu definisanih davanja (SAD) koje mogu biti integrisane u jedinstveni sistem sa prvim slojem
 - sistema prepostavljenih definisanih doprinosa (Švedska)
 - administrativno jeftinog plana štednje sa pristupom anuitetima (kao Ekonomični plan štednje u SAD)
 - obavezne, profesionalne kapitalno finansirane penzije na osnovu definisanih davanja (*de facto* sistem u Holandiji)
 - kapitalno finansirane penzije sa definisanim doprinosima (Čile)
- Treći sloj : dobrovoljne penzije na osnovu definisanih doprinosa mogu se organizovati na nivou pojedinca, firme ili industrije; svako nuđenje mogućnosti za investicije koje ne podležu porezu treba da ima za cilj izbegavanje preterane regresivnosti.

Zašto je ovo bitno? Odgovor na pitanje “pa šta s tim?”

- Penzije su bitne za blagostanje stotine miliona starijih, kao i stotine miliona radnika koji će se tek povući u penziju
- Penzije su bitne za učinak nacionalne ekonomije
- Penzije mogu biti međunarodno bitne: globalne neravnoteže i stopa štednje iz predostrožnosti u Kini od oko 40% BDP-a

Literatura

- Barr, Nicholas (2006.), „Penzije: Pregled problema“, *Oksfordska revija za ekonomsku politiku*, tom 22. br. 1, str. 1-14.
- Barr, Nicholas i Diamond, Peter (2006.), „Ekonomija penzija“ *Oksfordska revija za ekonomsku politiku*, tom 22. br. 1, Proleće, str. 15-39.
- Barr, Nicholas i Diamond, Peter (2008.), *Pensione reforme: Principi i izbori javnih politika*, Njujork i Oksford: Oksfordska univerzitetska štampa.
- Barr, Nicholas i Diamond, Peter (2009), „Reforma penzija: Principi, analitičke greške i pravci javnih politika“, *Međunarodna revija za socijalnu sigurnost*, tom 62, br. 2, 2009., str. 5-29 (takođe i na francuskom, nemačkom i španskom)
- Barr, Nicholas i Diamond, Peter (u pripremi), *Reforma penzija: Kratak vodič*, Njujork i Njujork i Oksford: Oksfordska univerzitetska štampa.
- Penziona komisija Velike Britanije (2004.), *Penzije: Izazovi i izbori : Prvi izveštaj Penzione komisije*, London: TSO, <http://www.pensionscommission.org.uk>
- Penziona komisija Velike Britanije (2005.), *Novi obračun penzija za Dvadeset prvi vek: Drugi izveštaj Penzione komisije*, London: TSO, 2005, <http://www.pensionscommission.org.uk>
- Američki Ekonomični plan štednje (*US Thrift Savings Plan*) (<http://www.tsp.gov>)

Izazovi vezani za penzije i socijalnu sigurnost u vremenima svetske finansijske i ekonomske krize¹

Krzysztof Hagemejer

Odeljenje za socijalnu sigurnost, Ženeva

¹ Pripremljeno uz pomoć Ellen Ehmkei i uz upotrebu istraživanja koje je izradilo Odeljenje MOR za socijalnu sigurnost.

Uvod – glavni problemi

Ovaj dokument se u velikoj meri fokusira na starosne penzije, ali takođe tu i tamo razmatra druge sigurnosne programe, s obzirom da socijalna sigurnost predstavlja sveobuhvatni sistem u kome se različiti programi povezuju i međusobno dopunjuju. Takođe, ovde nećemo govoriti o programima socijalne sigurnosti čiji je cilj pružanje sigurnog dohotka nezaposlenima (kao što su osiguranje za slučaj nezaposlenosti ili pomoć za nezaposlene): uloga ovih programa je ključna naročito u doba krize, ali oni su toliko važni da zahtevaju odvojenu diskusiju, tesno povezanu sa tržištem rada i ekonomskim javnim politikama čiji je cilj brži oporavak.

U vremenima svakakvog ekonomskog posrtanja, prihodi od doprinosa ili poreza namenjeni finansiranju programa socijalne sigurnosti opadaju, dok rashodi – usled većeg broja korisnika – rastu. Kontraciklično ponašanje rashoda za socijalnu sigurnost predstavlja njegovu ugrađenu odliku koja je izvor njegove moći da bude automatski stabilizator individualnih dohodaka i ukupne potražnje. Ipak, pitanje finansiranja povećanih rashoda ne rešava se automatski (izvan postojećih rezervi onih sistema socijalne sigurnosti koji drže takve rezerve za vanredne slučajeve), a ono mora da proistekne iz finansiranja povećanog ukupnog deficita javnih finansija.

Kada analiziramo¹ iskustva iz različitih zemalja, postoji određeni broj ključnih oblasti na koje se posebno mora obratiti pažnja prilikom razmatranja uloge socijalne sigurnosti u krizi: (1) širenje zaštite (bilo u vidu automatske reakcije postojećeg sistema socijalne sigurnosti, ili u vidu promena koje su nametnule javne politike, ili i jedno i drugo); (2) finansijska ograničenja koja je kriza izazvala vode ka rezanjima ili restrikcijama na nivou davanja, i – a ovo naročito važi za unapred kapitalno finansirane penzije sa definisanim doprinosima – (3) negativne stope prinosa penzionih fondova umanjuju nivoe davanja onih koji su se već penzionisali, onih koji se spremaju na odlazak u penziju, i onih koji će se penzionisati u budućnosti. Ali najveći izazov i dalje se ogleda u činjenici da velika većina svetskog stanovništva nema prístup čak ni osnovnoj zaštiti iz šema socijalne sigurnosti, što je čini ranjivom na sve ekonomske i socijalne rizike, uključujući i one koje je donela trenutna kriza.

(1) Širenje socijalne sigurnosti – reakcija na krizu na pravom tragu

U onim zemljama koje su bile predmet analize i gde su razvijeni barem elementi sveobuhvatne reakcije socijalne sigurnosti na krizu u oblastima poput penzija, šema zdravstvene zaštite ili porodičnih davanja, uglavnom je došlo do širenja pokrivenosti i nivoa davanja u postojećim šemama, izuzev u malom broju zemalja koje su okolnosti primorale da zapravo smanje davanja ili suze pokrivenost.

Mere koje šire doprinose i pokrivenost mogu se naći svugde – u zemljama sa visokim, srednjim i niskim prihodom. Razlika je naravno u razmeri uticaja ovakvih mera. U zemljama gde je pokrivenost sveobuhvatna, očekuje se značajan uticaj ne samo u pogledu individualnog nivoa dohotka pokrivenih primalaca, nego i u pogledu promene totalne ukupne potražnje. Na drugoj strani, u zemljama u kojima su pokriveni samo oni koji rade u maloj formalnoj ekonomiji, uticaj je važan iz perspektive delotvorne zaštite tih pokrivenih primalaca, dok je iz ugla ukupne potražnje zanemarljiv.

Našli smo primere širenja (različitih razmera) davanja i pokrivenosti u Jermeniji (različita davanja), Australiji (penziona davanja), Bangladešu (starosna penzija za 20 %), Brazilu (širenje socijalne pomoći,

¹ Izvori su analize MOR 48 zemalja, kontinuitano praćenje iskustava u odabranim zemljama od početka krize od strane Odeljenja za socijalnu sigurnost u MOR-u, rezultati istraživanja koje je preduzela Mešunarodna asocijacija za socijalnu sigurnost (ISSA) – istraživanje: reakcija socijalne sigurnosti na finansijsku krizu: kao i informacije koje je pružio OECD, i to natočito u poglavlju naslovljenom „Penzije i kriza“ objavljenom u „Pogled na penzije“ OECD, Pariz.

podizanje starosne penzije u skladu sa minimalnim zaradama), Čileu (širenje socijalnih penzija za još 5% siromašnih starijih lica, podizanje nivoa davanja), Kini (postepeno širenje starosne penzije na seosko stanovništvo, podstiču se i niže premije za zdravstveno osiguranje), Kosta Riki (15% povećanja u nivou davanja u nedoprinosnim penzijama), Egiptu (proširenje zdravstvene pokrivenosti), Francuskoj (povišica starosnih penzija za 6.9%, širenje zdravstvene pokrivenosti), Italiji (širenje određenih oblika socijalne sigurnosti na grupe koje su do tad bile isključene), Keniji (gotovinski transferi starijim licima), Pakistanu (proširene zdravstvena pokrivenost i mreža socijalne sigurnosti), Filipinima (širenje zdravstvene pokrivenosti), Rusiji (prilagođavanje penzija inflacionim prognozama), Južnoj Africi (smanjena penzionarna starosna granica za muškarce, produženo isplaćivanje dečijih davanja), Španiji (povećanje minimalnih penzionih davanja), Tanzaniji (povećanje minimalnih nivoa penzionih davanja), Velikoj Britaniji (povećana dečija davanja), Urugvaju (skraćeni minimalni period uplate doprinosa za punu penziju s 35 godina na 30), Sjedinjenim američkim državama (proširena pokrivenost zdravstvenog osiguranja).

Osim ovih promena na nivou davanja postojećih sistema socijalne sigurnosti, neke vlade su najavile i specijalne jednokratne isplate namenjene uglavnom domaćinstvima s niskom dohotkom, npr. Australija, Francuska, Indonezija, Italija, Tajland i Velika Britanija. Ali za razliku od širenja pokrivenosti ili stalnih prilagođavanja na nivou davanja, ovakve mere nude samo privremenu pomoć i takođe mogu podstaći ukupno potražnju ukoliko su velikih razmera, ali neće imati dugoročni uticaj na prihode u domaćinstvu.

Druge reakcije obuhvataju (mahom privremena) izuzeća od plaćanja doprinosa za socijalnu sigurnost, čiji je cilj ili da smanje troškove za poslodavce i tako stimulišu zapošljavanje, ili da podignu neto zarade radnika (sa malim dohotkom). Među zemljama koje su preduzele i ovakve mere nalaze se: Kanada (smanjenje stope doprinosa za osiguranje za slučaj nezaposlenosti), Kina (brojna izuzeća od plaćanja doprinosa za osiguranje za slučaj nezaposlenosti), Češka (degresivno smanjenje doprinosa kompenzovano većom podrškom države u osiguranju za slučaj nezaposlenosti), Nemačka (smanjeni doprinosi za šeme zdravstvenog osiguranja i osiguranja za slučaj nezaposlenosti), Japan (doprinosi za osiguranje za slučaj nezaposlenosti smanjeni za 0,4%), Španija (različita izuzeća od doprinosa za socijalno osiguranje, namenjena poslodavcima).

Koliko god ovakva umanjenja doprinosa za socijalnu sigurnost delovala primamljivo za smanjenje troškova rada ili povećanje neto zarada, kada se ovakve mere primenjuju ne sme se izgubiti iz vida to da se za njih mora kompenzovati kako u pogledu finansiranja davanja koja se trenutno isplaćuju, tako i u pogledu budućeg prava na davanja lica koja su plaćala doprinose ukoliko ta davanja zavise od iznosa stvarno uplaćenih doprinosa.

(2) Konsolidovanje socijalnih rashoda – kratkoročne i dugoročne brige

Dok je većina zemalja proširila pokrivenost socijalne sigurnosti i davanja reagujući na krizu, neke od analiziranih zemalja najavile su rezove ili zamrzavanje socijalnih troškova i davanja, uglavnom u okviru šireg plana za konsolidovanje javnih finansija i smanjenje javnih deficita.

Irska je prepolovila svoja davanja za nezaposlene namenjena licima koja traže posao a imaju ispod 20 godina, uvela namet za penzije od 1% svim radnicima, i najavila zamrzavanje rashoda u socijalnoj politici na barem dve godine. U Mađarskoj su ukinute 13. plata i 13. penzija, dužina plaćenog roditeljskog odsustva je skraćena, indeksacija za budući rast penzija će se vršiti na osnovu rasta BDP-a i inflacije (umesto zarada i inflacije), a starosna granica će se postepeno podići od 2012. godine nadalje. Letonija je najavila rezove u šemi davanja za nezaposlene, gde će se davanja smanjiti brže nego što je to bilo prvobitno predviđeno, smanjenje penzija od 70% za penzionere koji i dalje rade, smanjenje porodične alimentacije za 10%, smanjenje prevremene penzije sa 80% punog iznosa na 50%; starosne penzije i penzije na osnovu radnog staža smanjiće se uopšteno za 10%, roditeljska davanja će biti smanjena za

50% za roditelje koji rade; takođe, biće prepolovljen broj zdravstvenih centara i pripremna nastava će biti ukinuta. Ukrajina je pooštrila uslove za sticanje prava na učešće u šemi za nezaposlenost, što je za posledicu imalo to da se broj registrovanih nezaposlenih lica smanjio za 17% u odnosu na prethodnu godinu, dok je istovremeno nivo doprinosa i lica koje plaćaju doprinose proširen (teško je proceniti da li je ovo uticalo i na nivo davanja).

Dok gore navedeni primeri pokazuju da su u dotičnim zemljama restrikcije javnih rashoda zarad ograničenja javnih finansijskih deficita u svetlu (često dramatične) krizne situacije tretirane kao prioritet, u ovom trenutku je prerano u potpunosti oceniti ne samo koliko su negativne socijalne poslednice ovih mera (u pogledu životnog standarda ugroženih grupa), nego i potencijalne dugoročnije ekonomske posledice u pogledu dubine i dužine recesije. U nekim zemljama, mere gore navedene prirode usvojene su kao uslov za primanje zajmova velikih razmera koji će podržati finansijski sektor i ekonomiju.

Oduvek je postojao konflikt između dugoročne finansijske održivosti i kontraciklične uloge rashoda za socijalnu sigurnost (kao i širih javnih rashoda). Zanimljiva ilustracija ovoga, kao i rešenja, dolazi iz Švedske. Pre nekoliko godina, u okviru glavne švedske šeme za starosne penzije (koja je finansira iz tekućeg finansiranja, ali organizuje na osnovu takozvanih pretpostavljenih definisanih doprinosa) dodata je nova odlika u obliku takozvanog automatskog mehanizma za uravnotežavanje. Uspostavljeni su specijalni metodi za obračun kako bi omogućili procenu dugoročne aktive i pasive u okviru šeme tekućeg finansiranja. Ukoliko procenjena pasiva nadmaši aktivu, godišnja indeksacija kako stečenih penzionih prava tako i penzija koje se isplaćuju treba da bude (automatski) smanjena na onaj period koji je potreban da se ponovo uspostavi ravnoteža. Očigledno, takav mehanizam bi učinio sistem finansijski stabilnim. Šta god da se dogodi, on smanjuje trenutne i buduće penzije za onoliko koliko je potrebno kako bi vratio sistem u finansijsku ravnotežu.

Do 2007. takozvani „odnos ravnoteža“ švedskog penzionog sistema je bio iznad jedan (aktiva veća od pasive) i stoga se automatski mehanizam za uravnotežavanje nije aktivirao. Međutim, ova situacija se promenila usled krize. Za 2008. godinu, obračunati odnos ravnoteža je po prvi put bio manji od jedan (pasiva je nadmašila aktivu). Ovo znači da će nivoi penzija morati da budu realno smanjeni u 2010., kao i da će barem još nekoliko godina rasti mnogo manjom brzinom nego sa aktiviranim mehanizmom za uravnotežavanje. Ipak, ova perspektiva je otvorila debatu da li ovo sme da se dozvoli u trenutku krize. Debata je donela zaključak da treba da se dopusti diskreciona intervencija koja će suspendovati postojeća pravila i smanjiti razmere opadanja penzionih nivoa koji su se očekivali u 2010., kao i da će ih rasporediti tako da ublaži ovaj uticaj na životni standard penzionera.²

Gore navedeni primer jasno prikazuje važnu dilemu. Na jednoj strani, vidi se voljnost da se uvedu automatski budžetski mehanizmi koji bi pomogli osiguranju dugoročne stabilnosti specifičnih programa rashoda ili ukupnih javnih finansija, učinivši ih imunim na diskrecione političke odluke. Ovo se može videti ne samo u Švedskoj, nego i u drugim skorašnjim reformama programa penzija i socijalne sigurnosti u mnogim zemljama, kao i u širim reformama javnih finansija koje zahtevaju permanentno uravnotežene budžete na lokalnom ili nacionalnom nivou. Međutim, u vremenima ekonomskih posrtanja, u kakvima se upravo nalazimo, ovi dugoročni mehanizmi mogu da se ponašaju kao „automatski destabilizatori“ a ne kao stabilizatori, kao što je Joseph Stiglitz naglasio u svom govoru u MOR-u marta 2009., osim ukoliko – kao u slučaju Švedske i Nemačke³ – političari ne smisle na vreme neke diskrecione ispravke ovih „pravila“ ne bi li ostvarili rezultate javnih politika koji su poželjni u trenutnim okolnostima. Eksperti iz OECD-a

² Pogledati članak KG Schermana u Svenska Dagbladet, od 3. juna 2009. Mehanizmi za automatsko prilagođavanje koje povezuju pravo na penziju sa stanjem finansija u penzionom sistemu takođe postoje, u različitim oblicima, u Holandiji, Kanadi i Nemačkoj.

³ Faktor „održivosti“ nemačkog penzionog sistema dovešće u 2008. i 2009. do povećanja penzija od 0.46% i 1.76%. Ali vlada je premostila „automatski“ mehanizam povezujući penzije za 1.1% i 2.41%.

u nedavnom izveštaju navodno podržavaju ovakve diskrecione intervencije i dolaze do zaključka da je dizajn takvog „automatskog uravnotežavanja“ „treba ponovo osmisлити“ jer se „ne čini razumnim smanjiti davanja na procikličan način, uzimajući novac od ekonomije u trenutku kad je slaba”⁴.

(3) Poseban problem – finansiranje penzija

Posledice finansijske i ekonomske krize po penzione sisteme zavise od kategorije penzione šeme kojoj ljudi pripadaju (definisani doprinosi, definisana davanja, tekuće finansiranje ili puno kapitalno finansiranje), ako i od toga da li su već penzionisani, ili ih čeka još mnogo godina plaćanja doprinosa.

U šemama definisanog davanja gde su iznosi penzija obračunati bez obzira na nivo rezervi posledice će se manje osećati nego u šemama definisanog doprinosa gde su garancije za davanja manje delotvorne po prirodi. Ipak, dugoročno smanjenje zaposlenja, a samim tim i broja lica koji plaćanju doprinose, takođe će primorati vlade da izvrše prilagođavanja na dole u šemama definisanih davanja.

Ipak, u puno kapitalno finansiranim penzionim šemama u nekim slučajevima mogu se potpuno izgubiti prava na penziju. U zemljama OECD-a privatni penzioni fondovi izgubili su 23% svoje vrednosti.⁵ Ukoliko se kriza pretvori u dugoročno prilagođavanje cena aktiva na dole, rezultat u šemama definisanih doprinosa će neizbežno biti niža davanja isplaćena po odlasku u penziju. Svaka produžena supresija kamatnih stopa i cena aktive dovešće do ozbiljnih poteškoća u vidu destabilizovanih stopa anuiteta (cena) i u rukovođenju rezervnim fondovima za anuitete. Obim dugoročnih posledica će zavisi od dubine i trajanja sunovrata cena aktiva. Ukoliko se trenutna smanjenja cena pretvore u permanentna prilagođavanja, onda će starosni prihod biti umanjen, a ako pad cena bude kratkoročan, ovaj efekat će biti prelazan.

Dok ovi gubici možda nisu stalni, pokazaće ranjivost penzionih nivoa u šemama definisanih doprinosa, i to pre svega u vezi sa ljudima koji su blizu penzije i čiji se štedni portfoliji možda neće oporaviti za njihovog radnog veka. Najpogođeniji će biti ljudi koji će se penzionisati u toku narednih nekoliko meseci i godina, oni sa dugim periodom članstva u kapitalno finansiranim penzionim planovima, i to naročito u onima čija je investiciona politika u velikoj meri izložena rizičnijim sredstvima (mnogi u SAD, Velikoj Britaniji i Australiji). Ozbiljno pogođeni mogu biti i penzioneri u privatnim penzionim planovima koji nisu uzeli anuitet po odlasku u penziju.⁶

Trenutno u OECD-u privatni finansijski izvori predstavljaju u proseku petinu prihoda po odlasku u penziju, ali i više od 40% u 5 zemalja: Australija, Kanada, Holandija, Velika Britanija i Sjedinjene američke države (ali, na drugoj strani, manje od 5% u zemljama kao što su Austrija, Češka, Slovačka, Mađarska i Poljska). Ipak, očekuje se da će u budućnosti privatne penzije (obavezne i dobrovoljne) pružati 75% budućih prihoda po odlasku u penziju u Meksiku, 60% u Slovačkoj, polovinu u Poljskoj, 30% u Mađarskoj. S obzirom da su mnoge ove šeme relativno nove, bez obzira na to što su trenutni gubici u penzionim fondovima značajni (u Poljskoj, MOR procenjuje da su u realnim vrednostima članovi u proseku izgubili tri godine svojih doprinosa), uticaj ove konkretne krize na buduće penzionere može biti relativno mali. Ipak, kao što OECD naglašava, ovaj razvoj „ističe potrebu za otpornošću na buduće krize”⁷.

⁴ Penzije i kriza, str.8, objavljenu u „Pogled na penzije 2009“ OECD, Pariz

⁵ OECD: Penzije i kriza, str.1, „Pogled na penzije 2009“

⁶ Razlog zbog kojeg MOR-ova Konvencija socijalne sigurnosti br. 102 (Minimalni standardi) zahteva da starosne penziju budu isplaćene kao životni anuitet (periodične isplate tokom kontingencije) takođe počiva i u tome da zaštiti sigurnost dohotka za starije u slučajevima takvih događaja kao što je ekonomska i finansijska kriza.

⁷ OECD: Penzije i kriza, str.3, „Pogled na penzije 2009“

Put napred

Potrebne su tri stvari. Prva je fundamentalni pregled postojećih sistema socijalne sigurnosti i ispravljanje grešaka napravljenih u toku protekle dve decenije u zemljama u kojima su sistemi socijalne sigurnosti već prilično razvijeni. Drugi zadatak je čak možda i fundamentalnije prirode, a odnosi se na uvođenje razumnih sistema socijalne sigurnosti u zemljama gde trenutno postoje samo rudimentarni sistemi. Treći zadatak, koji donosi najveći izazov, ogleda se u kombinovanju ove dve mere u koherentne dugoročne razvojne paradigme za nacionalne sisteme socijalne sigurnosti. Kriza donosi rizik da ćemo tražiti samo kratkoročna brza rešenja za siromaštvo i nesigurnost, zanemarujući dugoročna rešenja koja bi pomogla da se isprave fundamentalne nejednakosti u svetskoj ekonomiji i društvu.

Ispravljanje grešaka iz prošlosti

Ispravke su najpre potrebne u penzionim sistemima. Ranjivost penzionih nivoa na učinak tržišta kapitala, koja je uvedena u toliko mnogo penzionih sistema u protekle tri decenije, očigledno je bila greška koju treba ispraviti. Ono što je odmah potrebno jeste zaštititi penzione nivoe ljudi koji su blizu odlaska u penziju. Postojanje jakih garancija za minimalne penzije može ovde delovati kao „automatski stabilizator“ za životni standard penzionera. Neke zemlje ovo već imaju; druge uključuju povremene isplate starijim licima u svoje stimulatívne pakete kao privremenu pomoć (Grčka, Australija, Velika Britanija i SAD). Druge su, usled trenutne krize, odlučile da ojačaju i prošire minimalne garancije u svojim penzionim sistemima (Finska, Belija, Francuska i Velika Britanija, kao i zemlje sa siromaštvom među starijima iznad proseka: Australija, Koreja, Španija).

Javne politike čiji je cilj jačanje penzionih garancija za radnike sa malim dohotkom i koje na taj način znatno ispravljaju pređašnje reformske trendove, moraće da se dalje ojačaju. Kako OECD pokazuje, u budućnosti će u zemljama poput Nemačke, SAD ili Japana radnici sa malim dohotkom primati penzije na nivou 20-25% prosečnih zarada (OECD-ov prosek će biti 36% sa danskom na vrhu liste sa 62%).⁸

Kao kratkoročnu meru, država može da autorizuje penzione šeme da smanje nivo kapitalizacije na prelazni period (kao što je na primer urađeno u Holandiji). Ovo je verovatno jedina realistična opcija u ovom trenutku – imajući u vidu ograničenja globalnih resursa. Ukoliko se cene aktive povrate u nekom trenutku, onda će ukupan trošak garancija biti samo delić trenutnih gubitaka penzionih sredstava.

U svojim razmatranjima u odgovoru na krizu, OECD je predložio da vlade mogu da odigraju aktivniju ulogu u upravljanju rizicima povezanim sa fazom isplate penzija i anuiteta, sa idejom da to može da podstakne tržište proizvoda vezanih za osiguranje od rizika od dugovečnosti, tako što će izraditi zvanični indeks životnog veka. Drugi predlozi OECD-ovih eksperata obuhvatali su predloge da vlade treba da izdaju obveznice za dugovečnost (eng. longevity bonds) koje će „postaviti parametre za privatne izdavaoce“, dok „takođe treba da razmotre“ izdavanje više dugoročnih obveznica indeksovanih na osnovu inflacije, što je mera koju je mali broj zemalja već preduzeo; poslednja je u ovome bila danska vlada koja je izdala 30-godišnju obveznicu koju su primarno kupili domaći penzioni fondovi i osiguravajuća društva.⁹

Ali, od ključnog je značaja to što je sada pravi trenutak za sistematsku ukupnu ponovnu procenu svetskih penzionih politika. MOR nema specifični penzioni model – ali ima niz osnovnih zahteva za penzione sisteme. Oni su obuhvaćeni standardima socijalne sigurnosti koji su se gradili tokom mnogo decenija, i propisuju način na koji sistemi socijalne sigurnosti treba da funkcionišu. Sada je zaista najbolje vreme da se podsetimo tih principa, kao i da ih promoviramo i primenimo:

⁸ OECD: Penzije i kriza, str.5, „Pogled na penzije 2009“

⁹ IPE.com 13. novembar 2008. 12:06

1. Univerzalna pokrivenost: svako ima pravo na priuštiv odlazak u penziju putem penzionih sistema koji svim građanima pružaju barem minimalni nivo zaštite dohotka u starosti. Slično ovom, svi imaju pravo na sigurnost dohotka u slučaju gubitka hranitelja porodice ili invaliditeta.
2. Davanja kao pravo: pravo na penziona davanja treba da bude precizno navedeno kao predvidljivo pravo.
3. Ravnopravnost i pravičnost: ne bi smelo da bude diskriminacije i prema svima treba da se jednako postupa, što obuhvata ljude koji borave u zemlji kako sa državljanstvom, tako i bez njega. Uslovi za pravo na davanja i odredbe u okviru davanja moraju poštovati princip rodne ravnopravnosti.
4. Zaštita od siromaštva: penzioni sistemi treba da pruže pouzdanu garanciju za minimalna davanja koja će delotvorno zaštititi ljude od siromaštva u starosti, gubitka hranitelja porodice ili invaliditeta.
5. Zamena za izgubljeni prihod: sistemi vezani za doprinose od zarada treba da pruže garantovane stope zamene barem za one čija je zarada ispod proseka.
6. Kolektivna aktuarska jednaka vrednost doprinosa i penzionih nivoa: iznos davanja za sva lica koja su plaćala doprinose treba da adekvano odražava nivo plaćenih doprinosa.
7. Garancija minimalne stope prinosa na štednju: realna vrednost doprinosa uplaćenih u štedne šeme kad god su one deo nacionalnih penzionih sistema treba da se zaštiti.
8. Razumno finansiranje i fiskalna odgovornost: šeme treba da se finansiraju tako da se izbegne neizvenost vezana za njihovu dugoročnu celishodnost. Penzione šeme ne treba da nagomilaju fiskalni prostor za druga socijalna davanja u kontekstu ograničenih ukupnih nacionalnih socijalnih budžeta.
9. Koherencija i koordinacija javnih politika: penzione politike treba da budu nerazdvojni deo koherentnih i koordiniranih javnih politika vezanih za socijalnu sigurnost, čiji je cilj pružanje priuštivog pristupa osnovnoj zdravstvenoj nezi, kao i sigurnosti dohotka svima kojima je to potrebno.
10. Državna odgovornost: država treba da bude vrhovni garant prava na priuštivu penziju i pristup adekvatnim penzijama.

Ovakve garancije mogu se primeniti i na sistem tekućeg finansiranja i na sistem kapitalnog finansiranja. Njih može zakonski propisati bilo koja vlada. Najverovatnije neće dovesti do velikih realnih troškova, ali u svakom slučaju koštaće tek delić onoga koliko bi nas koštala pomoć za vađenje iz trenutnog finansijskog sistema.

Izgradnja socijalne sigurnosti za sve

Socijalna sigurnost će delotvorno ublažiti negativne uticaje krize, ukoliko se ojačaju njeni temelji zasnovani na solidarnosti. MOR promoviše preoblikovanje nacionalnih sistema socijalne zaštita na osnovama progresivnog univerzalizma. Najpre želimo da obezbedimo minimum koji omogućava socijalna davanja za sve, na nivou socijalne zaštite. Na osnovu tog nivoa, viši nivoi socijalne zaštite biće ostvareni, jer kako se ekonomije razvijaju, proširuje se i fiskalni prostor za politike preraspodele.

Zemlje sa višim i srednjim prihodom: Uprkos priči o preopterećenim državama blagostanja u proteklim decenijama, ova kriza daje novu vidljivost ključnoj ulozi socijalne sigurnosti u ublažavanju ekonomskih oluja, danas i u budućnosti. Sećanja na razarajuće posledice koje ekonomska kriza može da ostavi na domaćinstva i pojedince gotovo su izbledela za većinu ljudi u zemljama sa visokim prihodom. Kada je ovo u pitanju, uspeh može u velikoj meri da se pripíše sveobuhvatnim sistemima socijalne sigurnosti koji su bili uspostavljeni – često kao reakcija na prethodne krize. Stoga, u razvijenim ekonomijama,

sveobuhvatna socijalna sigurnost organizovana od strane države i zasnovana na načelu solidarnosti ne treba da se tretira kao relikv iz prošlosti – to je moćna alatka za ekonomski i socijalni razvoj u budućnosti. Stoga je od ključnog značaja održati fiskalni prostor za javne šeme socijalne sigurnosti kroz vladine politike.

Zemlje sa niskim prihodom: Dok su mnoge zemlje sa visokim prihodom i neke zemlje sa srednjim prihodom relativno dobro opremljene kada je u pitanju socijalna sigurnost, te stoga imaju delotvorne instrumente za sprečavanje siromaštva, ovo je daleko od istine u mnogim drugim zemljama u svetu, gde samo manjina ima pristup čak i osnovnim nivoima socijalne zaštite. Na sreću, čini se da je kriza pomogla postizanju širokog konsenzusa o neophodnosti ulaganja u socijalnu zaštitu u zemljama sa niskim prihodom. Komitet za razvojnu pomoć OECD-a kaže: „Socijalna zaštita direktno smanjuje siromaštvo i pomaže da rast bude naklonjeniji siromašnim grupama. Stimuliše učešće siromašnih muškaraca i žena u ekonomskom rastu, štiti najsiromašnije i najranjivije u vremenima krize, i doprinosi socijalnoj koheziji i stabilnosti. Pomaže izgradnju ljudskog kapitala, promovise investicije i preduzetništvo i poboljšava učešće na tržištu rada. Programi socijalne zaštite mogu biti priuštivi, čak i za najsiromašnije zemlje, i puno pružiti za onoliko koliko koštaju.”¹⁰

Slažući se sa gore navedenim mišljenjem, Glavni izvršni odbor sistema Ujedinjenih nacija predlaže ideju uspostavljanja Nivoa socijalne zaštite¹¹ obezbeđivanjem pristupa osnovnim socijalnim uslugama i osnaživanjem i zaštitom siromašnih i ugroženih grupa. Takva socijalna zaštita može da se sastoji od dva široka glavna elementa: (a) Usluge: geografski i finansijski pristup osnovnim javnim uslugama (kao što su voda i kanalizacija, zdravstvene usluge, obrazovanje); i (b) Transferi: osnovni niz esencijalnih socijalnih transfera, u gotovini i naturi, koji bi se davali siromašnim i ugroženim grupama kako bi im se pružila minimalna sigurnost dohotka i pristup osnovnim uslugama, uključujući zdravstvenu negu. MOR-ov Svetski pakt o poslovima iz juna 2009. tako zahteva od zemalja da razviju „adekvatnu socijalnu zaštitu za sve, na osnovu nivoa osnovne socijalne zaštite, koja će obuhvatiti: pristup zdravstvenoj nezi, sigurnost prihoda za starije i osobe sa invaliditetom, dečija davanja i sigurnost dohotka u kombinaciji sa javnim šemama garancija zapošljavanja za nezaposlene i siromašne koji rade“ i apeluje na međunarodnu zajednicu da „pruži razvojnu pomoć, uključujući budžetsku podršku, kako bi se izgradio osnovni nivo socijalne zaštite na nacionalnim osnovama.“

Čini se da donatori pozitivno odgovaraju na poziv za podršku širenju socijalne zaštite u slučajevima niskog dohotka usled krize, a i šire. Komitet za razvojnu pomoć OECD-a kaže¹²: „Donatorska podrška programima socijalne zaštite treba da pruži adekvatnu, dugoročnu i predvidivu finansijsku pomoć kako bi pomogla partnerima u vladama da uspostave rodno osetljive programe socijalne zaštite i stvore uslove da ovi programi postanu finansijski i politički održivi. Ovo je naročito važno u trenutnoj situaciji smanjenog fiskalnog prostora i opadajućih priliva finansija. Ovakva podrška takođe mora biti pružena putem usklađenih i koordiniranih mehanizama za finansiranje koji će podržati nacionalno definisane strategije i programe.” Britanska vlada je u nedavnom Belom dokumentu o međunarodnom razvoju, „Izgradnja naše zajedničke budućnosti“,¹³ apelovala na Svetsku banku da „obradi više pažnje na socijalnu zaštitu“ i koristi Brzi program za socijalni odgovor kako bi delotvornije pomogla zemljama sa niskim prihodom da izgrade neophodne programe za osnovu socijalnu zaštitu.

Ovakva rastuća globalna koalicija ima realne šanse da učini nešto i pomogne nepokrivenoj većini da prebrodi trenutnu krizu i bude bolje pripremljena za buduću.

¹⁰ Komitet za razvojnu pomoć OECD-a: Učiniti ekonomski rast naklonjenijim siromašnima: Uloga zapošljavanja i socijalne zaštite: Izjava o javnim politikama; Sastanak Komiteta na visokom nivou, 27.-28. maj 2009.

¹¹ Sekretarijat sistema Ujedinjenih nacija, Glavni izvršni odbor za koordinaciju: COMMUNIQUE od 5. aprila 2009., Pariz, Francuska

¹² op.cit.

¹³ DfID, jul 2009., str. 25

Penzione reforme i kriza

Krzysztof Hagemeyer

Odeljenje za socijalnu sigurnost

Međunarodna kancelarija rada

Sadržaj

A. Kriza i penzije

- Uloga koju penzije tumače u krizi kao deo nacionalnih sistema socijalne zaštite
- Uticaj krize na penzije

B. Automatski stabilizatori ili destabilizatori?

C. Šta treba preduzeti?

D. Deset vodećih principa za penzije socijalne sigurnosti

Odgovoriti na krizu putem socijalne sigurnosti

● **Odgovori:**

- Socijalna sigurnost se naširoko koristi kao način za borbu protiv socijalnih i ekonomskih posledica krize putem prevencije siromaštva pojedinaca, izravnjanja potrošnje i stabilizacije ukupne potražnje
- Prihvatanje stabilizatorske funkcije socijalnih transfera vodi ka širenju davanja.
- Ali javljaju se prvi znaci “mera za konsolidovanje”...

Odgovoriti na krizu putem socijalne sigurnosti (2)

- Australija (povećanje penzionih davanja)
 - Bangladeš (starosna penzija povećana za 20 %)
 - Brazil (povećanje starosne penzije u skladu sa minimalnom platom)
 - Čile (širenje socijalnih penzija na još 5% siromašnih starijih, povećanje nivoa davanja)
 - Kina (postepeno širenje starosnih penzija na seosko stanovništvo)
 - Kosta Rika (15% povećanja u nivou davanja u nedoprinosnim penzijama)
 - Francuska (povišica starosnih penzija za 6.9%)
 - Indija (širenje penzione pokrivenosti)
 - Kenija (gotovinski transferi starijima)
 - Rusija (prilagođavanje penzija u skladu sa prognozama o inflaciji)
 - Južna Afrika (spuštena starosna granica za muškarce)
 - Španija (povećanje minimalnih penzionih davanja)
 - Tanzanija (povećanje minimalnih nivoa penzionih davanja)
 - Urugvaj (skraćen minimalni period doprinosa za pune penzije sa 35 na 30 godina)
 - ...
-

Odgovoriti na krizu putem socijalne sigurnosti (3)

- Penzioni nivoi zaštićeni u realnom pogledu ili povećani
 - da bi se sprečilo siromaštvo ugroženijih
 - da bi se stimulisala ekonomija
- Pokrivenost proširena na nepokrivene grupe
 - da bi se sprečilo siromaštvo ugroženijih
 - da bi se stimulisala ekonomija
- Efektivna starosna granica smanjena
 - da bi se olakšala situacija na tržištu rada

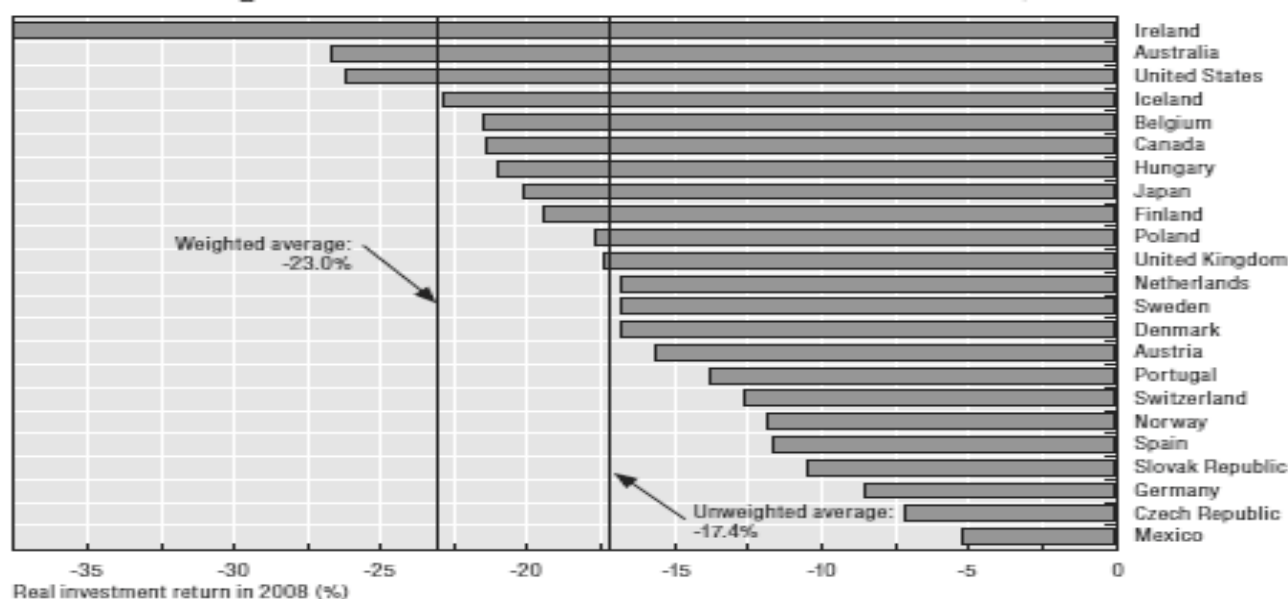

Uticaj krize na penzije

	Younger/prime-age workers	People near to retirement	Retirees
Strongly affected		Individuals in mature, private DC schemes (especially: <i>i</i>) where exposure to riskier assets is greater; and <i>ii</i>) where people are required to annuitise their balances at retirement)	Retirees who did not annuitise their DC balances at retirement (especially those with greater exposure to riskier assets)
Moderately affected		Individuals in mature, private DB schemes Public, PAYG systems with deficits	Retirees in plans with automatic benefit adjustments (e.g. conditional indexation, balancing mechanisms, sustainability adjustments)
Less affected	Most individuals in this group	Individuals with recently established private DC schemes	Retirees who annuitised DC balances before the crisis Most retirees with DB private pensions or public, PAYG benefits

Izvor: Pogled na penzije 2009., OECD

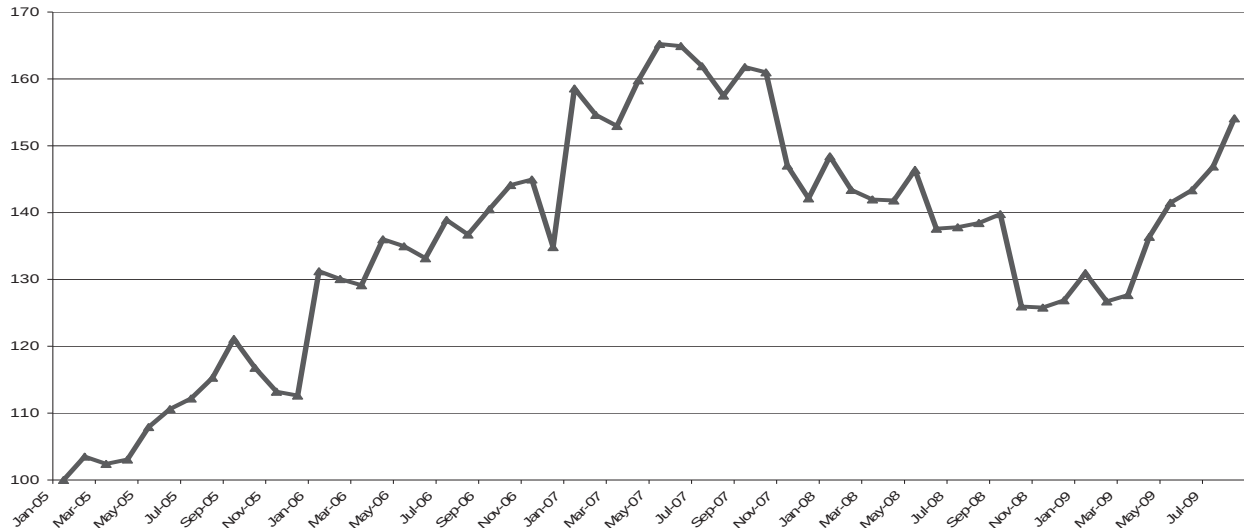
Uticaj krize na penzije (2)

Izvor: Pogled na penzije 2009., OECD

Uticaj krize na penzije(3)

Net real assets per member of mandatory second pillar pension funds:
Poland 2005-2009

Ono što je osmišljeno kao dugoročni stabilizator može da se ponaša kao destabilizator u toku perioda cikličnog pada

- Mnoge nedavne reforme fokusirale su se na obezbeđivanje dugoročne finansijske održivosti kao na svoj primarni cilj, nekad i po cenu adekvatnosti davanja
- Mnoge nedavne reforme ugradile su automatske mehanizme koji su povezali nivoe i prilagođavanja kako budućih tako i trenutnih davanja sa situacijom u ekonomiji i na tržištu rada
- U trenutnoj krizi, ispostavilo se da mnogi od ovih mehanizama izazivaju prociklične promene u nivoima davanja, što bi zatim smanjilo nivoe davanja kada su ekonomija i tržište rada u recesiji.
- Kako bi se gore opisano sprečilo, u nekim slučajevima ovi automatski mehanizmi su suspendovani. Treba da se izvrši revizija ovih mehanizama.
- Mora se tragati za takvim dizajnima koji će uravnotežiti finansijska pitanja sa ciljevima adekvatnosti davanja, kao i dugoročnih ciljeva sa potrebom da se zaštite ljudi u toku pada ekonomskog ciklusa.

Penzioni sistemi koji su reformisani u proteklim decenijama moraju biti pregledani, popravljani i ojačani

- Popraviti postojeće doprinosne penzione šeme
 - Uvesti/ojačati minimalne nedoprinosne garancije – donji nivo socijalne zaštite
 - Kombinovati ova dva u racionalnu dugoročnu strategiju
-

Popraviti postojeće šeme

- *Zaustaviti podrivanje poverenja u javne šeme definisanih davanja* tvrdeći da su šeme definisanih doprinosa tobože imune na starenje
- *Nametnuti efikasnost:* smanjiti nivoe administrativnih troškova
- *Zaustaviti arčenje javnog novca* na pružanje poreskih olakšica za penzione šeme dobrovoljnog privatnog trećeg sloja
- *Koristiti inteligentna pravila za penzione godine* kao stabilizator
- *Poboljšati* šeme za nezaposlenost, kako bi se sprečila upotreba penzija kao zamene za ovo
- *Razviti inteligentne nivoe finansiranja* u penzionim šemama definisanih davanja kako bi se optimizovala ekonomska uloga penzionih šema
- *Smanjiti zavisnost nivoa davanja u penzionim šemama u nestabilnom učinku tržišta putem preduzimanja sledećeg :*
 - Pomeriti ravnoteže u sistemima natrag ka šemama definisanih davanja
 - Razvijiti garancije definisanih davanja za šeme definisanih doprinosa
 - Pretvoriti obavezne šeme definisanih doprinosa u šeme pretpostavljenih definisanih doprinosa, ili na drugi način garantovati stopu prinosa

Postaviti čvrst donji nivo socijalne zaštite

- Osnovne nedoprinosne penzije za sve
- Nedoprinosne intervencije u doprinosnim šemama :
 - Nakodnaditi izgubljena prava na davanja ili refundirati doprinose za periode nevoljnog odsustva s tržišta rada
 - Dati subvencije za doprinose onih sa nižim prihodima

Deset vodećih principa (1)

1) Univerzalna pokrivenost:

Svako ima pravo na pruištiv odlazak u penziju putem penzionih sistema koji svim građanima pružaju barem minimalni nivo zaštite dohotka u starosti. Slično ovom, svi imaju pravo na sigurnost dohotka u slučaju gubitka hranitelja porodice ili invaliditeta.

2) Davanja kao pravo:

Pravo na penziona davanja treba da bude precizno navedeno kao predvidljivo pravo.

3) Ravnopravnost i pravičnost:

Ne bi smelo da bude diskriminacije i prema svima treba da se jednako postupa, što obuhvata ljude koji borave u zemlji kako sa državljanstvom, tako i bez njega. Uslovi za pravo na davanja i odredbe u okviru davanja moraju poštovati princip rodne ravnopravnosti.

Deset vodećih principa (2)

4) Zaštita od siromaštva:

Penzioni sistemi treba da pruže pouzdanu garanciju za minimalna davanja koja će delotvorno zaštititi ljude od siromaštva u starosti, gubitka hranitelja porodice ili invaliditeta.

5) Zamena dohotka:

Sistemi vezani za doprinose od zarada treba da pruže garantovane stope zamene barem za one čija je zarada ispod proseka.

6) Kolektivna aktuarska jednaka vrednost doprinosa i penzionih nivoa:

Iznos davanja za sva lica koja su plaćala doprinose treba da adekvano odražava nivo plaćenih doprinosa.

7) Garancija minimalne stope prinosa na štednju:

Realna vrednost doprinosa uplaćenih u štedne šeme kad god su one deo nacionalnih penzionih sistema treba da se zaštiti.

Deset vodećih principa (3)

8) Razumno finansiranje i fiskalna odgovornost:

Šeme treba da se finansiraju tako da se izbegne neizvenost vezana za njihovu dugoročnu celishodnost. Penzione šeme ne treba da nagomilaju fiskalni prostor za druga socijalna davanja u kontekstu ograničenih ukupnih nacionalnih socijalnih budžeta.

9) Koherencija i koordinacija javnih politika:

Penzione politike treba da budu nerazdvojni deo koherentnih i koordiniranih javnih politika vezanih za socijalnu sigurnost, čiji je cilj pružanje priuštivog pristupa osnovnoj zdravstvenoj nezi, kao i sigurnosti dohotka svima kojima je to potrebno.

10) Državna odgovornost:

Država treba da bude vrhovni garant prava na priuštivu penziju i pristup adekvatnim penzijama.

Penzione reforme u Centralnoj, Istočnoj i Južnoj Evropi: uporedni pregled

Tine Stanovnik

Ekonomski fakultet i Institut za ekonomska istraživanja

Ljubljana

1. Uvod

Ranih 90-tih godina, sve socijalističke i komunističke zemlje u Evropi iskusile su suštinske promene – političke, ekonomske i socijalne. Političke – putem uvođenja višepartijskog parlamentarnog sistema; ekonomske – putem brze privatizacije i kretanja ka tržišnoj ekonomiji; društvene – putem velikog i ponekad dramatičnog „smanjivanja“ uloge države i državnih preduzeća kao glavnih pružalaca socijalne zaštite.

U pogledu rashoda, penzioni sistem predstavljao je najveći deo sistema socijalne zaštite. U većini bivših komunističkih zemalja u Evropi, ovi sistemi su bili pod izuzetnim pritiskom tokom ranih 90-tih, s obzirom na pad proizvodnje, veliki pad zaposlenosti (i to naročito zaposlenosti u formalnom sektoru), i veliku eroziju poreza – što je bilo izazvano restrukturiranjem preduzeća i porastom neformalne zaposlenosti. Sistem socijalne zaštite uglavnom je odgovorio smanjivanjem socijalnih prava. U sistemu socijalne zaštite, ovo je bilo najvidljivije u haotičnoj i *ad hoc* indeksaciji, čiji su rezultat bila velika smanjenja relativne vrednosti penzija.

2. Penziona reforma

Nakon postizanja određenog predaha i zadovoljavajućeg nivoa političke, ekonomske i socijalne stabilnosti, ove „tranzicione“ evropske zemlje započele su generalno široko preispitivanje svojih sistema socijalne zaštite, i to naročito svojih penzionih sistema. Tabela 1 pokazuje godine penzionih reformi u zakonodavstvu u osam zemalja Centralne, Istočne i Južne Evrope koje su i bile predmet naše analize. Sprovođenje dolazi nakon zakonskih dokumenata, tako da su u većini slučajeva reforme sprovedene sa godinu dana zakašnjenja, dok je u pojedinim slučajevima ovo kašnjenje bilo i veće.

Tabela 1: Penzione reforme 1990-tih i 2000-tih godina (zakonodavne godine)

Bugarska	2000. (prvi stub), 2002. (drugi stub)
Hrvatska	1998. (prvi stub), 1999. (drugi stub)
Češka	1995., 2004., 2008.
Mađarska	1997., 2006. – 2008.
Poljska	1999.
Rumunija	2000. (prvi stub), 2006. (drugi stub)
Slovačka	2003. (prvi stub), 2004. (drugi stub)
Slovenija	1999.

Izvor: Nacionalni izveštaji o socijalnoj zaštiti i socijalnoj inkluziji 2008.-2010., izveštaji o stanju u zemlji, Holzmann i Guven (2009.)

Ne računajući Češku, koja je zakonski uvela neke parametarske izmene u prvi stub već 1995. godine, „predvodnici“ su bili Mađarska i Poljska. Njihove penzione reforme bile su intenzivno promovisane, takođe i zbog velikog učešća međunarodnih organizacija (naročito Svetske banke – ne samo u planiranju i dizajniranju reformi, nego i u stvarnoj finansijskoj podršci. Većina „tranzicionih“ zemalja Centralne, Istočne i Južne Evrope pratila je ovaj primer, oponašajući „paradigmatsku promenu“ koju su inicirale Mađarska i Poljska. Postoje dva izuzetka, dve zemlje koje se nisu pridružile „gomili“ i koje su krenule nešto nezavisnijim kursom većeg gradualizma. Te dve zemlje – Češka i Slovenija – takođe su sticajem okolnosti i među razvijenijim zemljama Centralne, Istočne i Južne Evrope, u pogledu ekonomskih i socijalnih indikatora. Ipak, mora se primetiti da su ove dve zemlje pretrpele snažne kritike međunarodnih institucija koje su im zamerale da kasne sa strukturalnim reformama. Tabela 2 pruža pregled penzionih reformi uvedenih u osam zemalja Centralne, Istočne i Južne Evrope.

Tabela 2: Pravci penzionih reformi

	1. stub	2. stub
Bugarska	prelazak na bodovni sistem	obavezno
Hrvatska	prelazak na bodovni sistem	obavezno
Češka	parametarske reforme	dobrovoljno
Mađarska	parametarske reforme	obavezno
Poljka	prelazak na pretpostavljene definisane doprinose (NDC)	obavezno
Rumunija	prelazak na bodovni sistem	obavezno
Slovačka	prelazak na bodovni sistem	obavezno
Slovenija	parametarske reforme	dobrovoljno

Napomena: U skladu sa terminologijom Svetske banke, drugi stub je obavezni stub; ipak mi u drugi stub uključujemo sve penzione šeme (mahom profesionalne) koje su blisko povezane s prvim stubom, tj. samo članovi prvog stuba mogu da uđu u ove šeme.

Kao što se vidi u tabeli 2, četiri zemlje su uvele bodovni sistem u svoj prvi penzioni stub, Poljka je odabrala radikalniju promenu prešavši na sistem pretpostavljenih definisanih doprinosa, a tri zemlje (Mađarska, Češka i Slovenija) uvele su „samo“ parametarske promene u prvi penzioni stub. Od osam zemalja, šest ih je uvelo obavezni, privatni i puno kapitalno finansirani drugi stub. Postoje prilične razlike u organizaciji i ključnim odlikama kako reformisanog prvog stuba, tako i novouvedenog obaveznog drugog stuba. Ipak, svi penzioni sistemi dele neke zajedničke odlike, u smislu da su pooštreni uslovi za sticanje prava na penziju, aktuarska pravednost je poboljšana (postoji bliskija veza između plaćenih doprinosa – ili proteklih plata – i primljenih penzija) i unapređena je finansijska održivost. Pozabavićemo se sa svakim od ova tri elementa.

2.1 Izmena uslova za sticanje prava na penziju

Pod „izmenom uslova za sticanje prava na penziju“ mi zapravo podrazumevamo pooštavanje ovih uslova. Tabela 3 pruža indikatore ovog „pooštavanja“, tj. zakonski propisanu starosnu granicu, koja raste u svih osam zemalja Centralne, Istočne i Južne Evrope.

Tabela 3: Zakonski propisana starosna granica za odlazak u penziju

	Muškarci	Žene
Bugarska	63	60
Hrvatska	65	60
Češka	65	65
Mađarska	65	65
Poljska	65	60
Rumunija	65	60
Slovačka	62	62
Slovenija	63	61

Izvor: Nacionalni izveštaji o socijalnoj zaštiti i socijalnoj inkluziji 2008.-2010., izveštaji o stanju u zemlji, Holzmann i Guven (2009.), Kiss (2009.).

Tabela 3 ne prikazuje sa kog nivoa su kretale ove zemlje, niti kada će biti postignuta ova zakonski propisana starosna granica. Stoga smo pružili kratak spisak, prema zemljama:

- Bugarska: zakonski propisana starosna granica za muškarce (63) dostignuta je 2005., a za žene (60) 2009.
- Češka: zakonski propisana starosna granica za muškarce (65) i žene (65) biće dostignuta između 2017. i 2030. Međutim, žene sa dvoje dece moći će da se penzionišu sa 64 godine, sa troje dece sa 63, a sa četvoro i više sa 62.
- Hrvatska: zakonski propisana starosna granica za muškarce (65) i žene (60) dostignuta je 2008.
- Mađarska: zakonski propisana starosna granica za muškarce (62) i žene (62) dostignuta je 2009. Zakonske promene od maja 2009 povišuju starostnu granicu na 65 godina. Granica će biti dostignuta 2022.
- Poljska: zakonski propisana starosna granica za muškarce (65) i žene (60) dostignuta je 2007.
- Rumunija: zakonski propisana starosna granica za muškarce (65) i žene (60) biće dostignuta 2014.
- Slovačka: zakonski propisana starosna granica za muškarce (62) dostignuta je 2006., za žene (62) biće dostignuta između 2014. i 2023. (u zavisnosti od broja dece; žene sa više dece će kasnije dostići starosnu granicu od 62 godine).
- Slovenija: zakonski propisana starosna granica za muškarce (63) dostignuta je 2009., za žene (61) biće dostignuta između 2023. Osobe s decom imaju pravo da se povuku u penziju s manje godina: ovo smanjenje (2014.) iznosiće 7,5 meseci za jedno dete, 18,75 meseci za dvoje dece, 33,75 meseci za troje dece i 18,75 meseci za svako dodatno dete.

Još jednom, mora se naglasiti da je ritam podizanja starosne granice – u zemljama koje još uvek nisu dostigle konačne vrednosti – izrazito neujednačen. U Slovačkoj, koja je ukinula nižu starosnu granicu za žene s decom, ritam je prilično brz: podizanje od 9 meseci godišnje, dok u Češkoj podizanje starosne granice ide znatno sporijim korakom, između 2 i 4 meseca godišnje. Podizanje u Sloveniji takođe je sporo, s obzirom da se starosna granica za žene povećava za po 4 meseca godišnje.

Zakonski propisana granica za odlazak u penziju nije snažno povezana sa efektivnim godinama u kojima se penzionišu. Ukoliko je efektivni broj godina u kojima se penzionišu nizak, to znači da postoje brojne mogućnosti za prevremen odlazak u penziju – na samo putem raznih posebnih šema za određena zanimanja, već i putem opštih odredbi o penzionisanju i šemama za osobe s invaliditetom. Kao što se vidi u Tabeli 4, samo jedna zemlja (Bugarska) „u načelu“ ne nudi mogućnost prevremene penziju, što znači da ova opcija nije na raspolaganju u okviru generalne šeme prvog penzionog stuba. Naravno, postoje opcije prevremene penzije za specifična zanimanja – koje se nude u svih osam zemalja Centralne, Istočne i Južne Evrope. Bugarska i Slovenija, na primer, nude prevremene penzije za specifična zanimanja u okviru drugog stuba.

Tabela 4: Moguća prevremena penzija

	Prevremena penzija moguća	Prevremena penzija moguća bez penala
Bugarska	Ne	Ne
Hrvatska	Da	Ne
Češka	Da	Ne
Mađarska	Da	Da
Poljska	Da	Ne
Rumunija	Da	Ne
Slovačka	Da	Ne
Slovenija	Da	Da

Izvor: Nacionalni izveštaji o socijalnoj zaštiti i socijalnoj inkluziji 2008.-2010., izveštaji o stanju u zemlji, Holzmann i Guven (2009.), Kiss (2009.).

Iskustvo iz Poljske je poučno, jer pokazuje kako politički pritisak i sile mogu sa oblikuju stvarni razvoj i ozbiljno poremete željene efekte penzione reforme. Tako je, godine 2005. parlament odlučio da isključi rudare iz novog penzionog sistema (pored poljoprivrednika i vojnih lica, koji su bili isključeni od početka) i produži opciju prevremene penzije do kraja 2007. Pre parlamentarnih izbora 2007., ova opcija je dodatno odložena do kraja 2008. Čini se da se čak ni ovo neće primenjivati, jer je Ustavni sud odlučio da prevremena penzija (za muškarce koji navrš 60 godina i imaju 35 godina osiguranja) treba da bude dozvoljena. Pored ovog, prevremena penzija će *de facto* ostati – biće preimenovana u „premošćavajuću“ penziju. Ta davanja treba da budu privremena davanja, koja se neće finansirati iz socijalnog osiguranja nego od strane poslodavca i iz državnog budžeta.

Samo Slovenija i Mađarska nude mogućnost odlaska u prevremenu penziju bez penala; ovo je uslovljeno time da osiguranik ispunjava kriterijum dugog radnog staža. Tako je u Sloveniji prevremena penzija bez penala moguća (u ovom trenutku) za muškarce koji imaju barem 40 godina staža,¹ koji mogu da se penzionišu sa 58 godina. U Mađarskoj, uslov je (u ovom trenutku) 40 godina staža; muškarci mogu da se penzionšu sa 60 godina, a žene sa 59. Međutim, u Mađarskoj će ova opcija „bez plaćanja penala“ biti ukinuta do 2013.

Šest zemalja nudi mogućnost prevremenog penzionisanja sa penalima, tj. sa smanjenim davanjima. Ova smanjenja davanja su stalna, s obzirom da ostaju na snazi i kada osoba pređe zakonski propisanu starosnu granicu. Vrednost smanjenja se u velikoj meri razlikuje od zemlje do zemlje, iako raspored smanjenja tipično ima jednostavno strukturu: uglavnom 1.2%, 1.8%, 3.6% ili 6% po godini koliko je pre zakonski propisane starosne granice osoba otišla u penziju. Slovenija zadržava digresivnu strukturu (veći godišnji penali za godine udaljenije od zakonski propisane starosne granice). Hrvatska je često menjala ove penale: 1.33% godišnje (po godini prevremenog odlaska u penziju) pre reformi 1998., zatim 3.6% do 2008., što je onda ponovo umanjeno na 1.8%. Ovo poslednje smanjenje je bez sumnje izazvano snažnim pritiscima od strane sindikata.

Većina zemalja Centralne, Istočne i Južne Evrope takođe nudi podsticaje za odlazak u penziju nakon zakonski propisane granice. Tako, u Bugarskoj, povećanje penzije za svaku dodatnu godinu iznosilo je 3%, što se podiglo na 5% od januara 2009. U Češkoj, Mađarskoj (od 2002.) i Slovačkoj, ovo povećanje iznosi 6% po dodatnoj godini. Slovenija ima krajnje specifičan – digresivni – sistem, sa povećanjima koja variraju od 3.6% do 0% (veći prirast za godine bliže zakonski propisanoj starosnoj granici). U Rumuniji, povećanje je 3.6% po godini, dok hrvatski penzioni sistem ne nudi nikakve podsticaje. U Poljskoj, pitanje podsticaja je prilično irelevantno, s obzirom na činjenicu da je javni penzioni sistem zasnovan na sistemu pretpostavljenih definisanih doprinosa.

2.2 Bliža veza između doprinosa (proteklih plata) i penzija

Penali za prevremeni odlazak u penziju doprinose aktuarskoj pravednosti, i tako takođe pružaju bližu vezu između proteklih plata i penzija koje se primaju po odlasku u penziju. Iako ovi penali nisu blisko povezani za aktuarskom pravednošću – u većini slučajeva previše su niski, ipak ih treba posmatrati kao korak u pravom pravcu. Postoje i drugi važni elementi za unapređenje veze između doprinosa (ili proteklih plata) i davanja: Tabela 5 prikazuje kako se period relevantan za obračun penzija produžava tako da obuhvati ukupne aktivne radne godine osiguranika. Tipično, postepeno produžavanje znači da se svake kalendarske godine po dodatna jedna godina uračuna prilikom obračuna osnovice za procenu penzije. Ipak, ovo produženje je nešto radikalnije prirode u Hrvatskoj, jer tamo su dodatne tri godine uračunate svake kalendarske godine.

¹ Godine radnog staža ne obuhvataju nedoprinosne periode, niti periode za koje se osiguranje može kupiti *ex post*.

Tabela 5: Neke zaknodavne odlike javnih penzionih sistema

	Minimalni period osiguranja (godine)	Period relevantan za obračun penzija	Mehanizam indeksacije
Bugarska	15	Čitav radni vek (postepeno)	Švajcarska indeksacija
Hrvatska	15	Čitav radni vek (postepeno)	Švajcarska indeksacija
Češka	35	Poslednjih 30 godina	Rast cena + 1/3 rasta plata
Mađarska	15	Čitav radni vek (postepeno)	Indeksacija zavisna od rasta BDP
Poljska	Ne postoji	Ne postoji	80% rasta cena + 20% rasta plata
Rumunija	15	Čitav radni vek (postepeno)	Nije fiksno
Slovačka	15	Čitav radni vek (postepeno)	Švajcarska indeksacija
Slovenija	15	Najboljih 18 godina	Rast plata

Izvor: Nacionalni izveštaji o socijalnoj zaštiti i socijalnoj inkluziji 2008.-2010., izveštaji o stanju u zemlji, Holzmann i Guven (2009.), Kiss (2009.).

2.3 Neke druge važne odlike penzionog sistema

Bez ambicija da ulazimo u iscrpne detalje, ukratko ćemo predstaviti dve važne odlike penzionih sistema. To su (1) garancija minimalnog dohotka za starije i (2) naknada za nedoprinosne periode. Ove dve odlike pružaju barem delimičan uvid u preraspodelu koja postoji u generalnom javnom penzionom sistemu. Postoje i druge odlike koje bi pružile elemente za potpuniju procenu preraspodelne prirode javnih penzionih sistema, kao što je značaj posebnih šema (za vojna lica, poljoprivrednike, grupe vladinih zvaničnika, opasna zanimanja), maksimalni/minimalni penzioni odnos, itd. Kao ilustracija važnosti specijalnih šema i odredbi može nam poslužiti primer Poljske, koja ima veliku specijalnu penzionu šemu za poljoprivrednike, koji primaju pozamašne subvencije iz državnog budžeta. Hrvatska ima veliki broj penzionera (mahom veterana iz domovinskog rata) koji primaju (visoke) penzije na osnovu specijalnih odredbi, itd.

Očito, pitanje garancije minimalnog dohotka za starije veoma je važno, a nacionalni sistemi pronašli su za ovo različita rešenja. Jedna opcija je ne nuditi nikakve posebne garancije minimalnog dohotka za starije, nego primeniti generalizovanu šemu minimalnog dohotka koja je na raspolaganju čitavom stanovništvu. Ukoliko se uvedu odredbe o specijalnim garancijama minimalnog dohotka za starije, one mogu imati različit oblik: minimalna („socijalna“) penzija i minimalna penzija socijalnog osiguranja, ili starosni dodatak namenjen posebno za siromašne penzionere. Minimalna penzija je dostupna svim licima koja su na neki način doprinela penzionom sistemu. Minimalna penzija socijalnog osiguranja je dostupna licima koji navršu dovoljno godina radnog staža. Zatim, iznos penzije može da varira u zavisnosti od broja godina radnog staža.

- Bugarska ima minimalnu penziju (tzv. socijalnu penziju) i minimalnu penziju socijalnog osiguranja. Minimalna penzija se zasniva na proveru materijalnog stanja i dostupna je licima starijim od 70 godina.
- Hrvatska ima minimalnu penziju socijalnog osiguranja koja varira u zavisnosti od godina radnog staža. Međutim, ova penzija je dostupna samo aktivnim osiguranicima koji su ostali u „starom“ sistemu socijalne zaštite, tj. nisu preusmerili deo svojih doprinosa u obavezni drugi stub. Osobe koje su se pridružile obaveznom drugom stubu ne ispunjavaju uslove za primanje ove minimalne penzije socijalnog osiguranja. Takođe postoji i generalizovana šema socijalne pomoći, koja je dostupna svima.

- Češka nema specifičnu šemu za starije: generalizovana šema za garanciju minimalnog dohotka takođe se primenjuje i na starije.
- Mađarska ima minimalnu penziju socijalnog osiguranja, koja je dostupna licima sa barem 20 godina osiguranja. Starosni dodatak je takođe dostupan licima (i parovima) starijim od 62 godine, čiji se ukupan dohodak nalazi ispod određenog procenta minimalne penzije socijalnog osiguranja.
- Poljska ima minimalnu penziju socijalnog osiguranja, dostupnu licima koja su navršila zakonski propisanu starosnu granicu i imaju minimalni period osiguranja (20 godina za žene, 25 za muškarce). Za ona starija lica koja ne zadovoljavaju gore navedene uslove, postoji generalizovani program socijalne pomoći.
- U Rumuniji, minimalna penzija socijalnog osiguranja određena je posredno, putem propisivanja da minimalni broj penzionih bodova u određenoj godini ne sme da bude manji od 0.25. Minimalne penzije su uvedene počev od aprila 2009. – većina primalaca će biti penzionisani poljoprivrednici.
- Ne postoji propisana minimalna penzija socijalnog osiguranja u Slovačkoj. Ipak, penzioneri koji primaju penziju manju od određenog procenta minimalnih životnih sredstava, imaju pravo na starosni dodatak.
- Slovenija ima minimalnu penziju, minimalnu penziju socijalnog osiguranja i starosni dodatak („dopunski penzioni dohodak“). Minimalna penzija je dostupna uglavnom poljoprivrednicima. Starosni dodatak je dostupan samo licima koji primaju minimalnu penziju socijalnog osiguranja. Minimalna penzija socijalnog osiguranja varira u zavisnosti od godina radnog staža, a minimalni period osiguranja je 15 godina. Konačno, državna penzija s proverom prihoda (koja ima prilično sličnu vrednost kao minimalna penzija) dodeljuje se licima koja nemaju prava ni na kakvu penziju (prema slovenačkom penzionom sistemu ni prema stranim penzionim sistemima). Primaoci moraju biti stariji od 65 godina, i morali su provesti barem 30 godina u Sloveniji.

Tabela 6 rezimira naše nalaze:

Tabela 6: Garancija minimalnog dohotka za penzionere

	Minimalna penzija	Minimalna penzija socijalnog osiguranja	Starosni dodatak
Bugarska	da	Da	ne
Hrvatska	ne	Da	ne
Češka	ne	Ne	ne
Mađarska	ne	Da	da
Poljska	ne	Da	da
Rumunija	da	Ne	ne
Slovačka	ne	Ne	da
Slovenija	da	Da	da

Napomena: Pogledajte tekst radi dodatnih objašnjenja.

Analiza postupanje prema nedoprinosnim periodima bi zahtevalo posebnu studiju, budući da postoje velike razlike između ovih osam zemalja. Po pravilu, za nedoprinosne perioda, vlada plaća doprinose iz državnog budžeta, tako da je osoba zapravo penziono osigurana i u toku ovakvim perioda. U nekim zemljama (npr. u Češkoj) te nedoprinosne periode idu na teret budžeta socijalnog osiguranja. Nadalje, neki periodi u toku kojih osoba nije radno aktivna mogu se kupiti, *ex post*. Tako, prilikom procene nečije početne penzije, nije dovoljno razmatrati samo godine radnog staža, nego i nedoprinosne periode, tj. periode za koje je vlada plaćala doprinose ili periode za koje je osiguraniku (koji nije bio radno aktivan)

bilo dozvoljeno da plaća doprinose – bilo istovremeno ili *ex post*². Čini se da su ovi nedoprinosni periodi bili naročito velikodušni u Češkoj, gde su obuhvatali periode nege deteta (za dete uzrasta do 4 godine), periode univerzitetskog studiranja, periode nege lica koje zavisi od tuđe brige, periode obaveznog služenja vojnog roka. Na drugoj strani spektra je Slovenija, koja periode univerzitetskih studija i period obaveznog služenja vojnog roka priznaje samo kao uslov za sticanje penzija i ti periodi ne uvećavaju penziju pojedinca, osim u slučaju da te periode pojedinac *ex post* kupi i u tom slučaju se ti periodi ubrajaju u period osiguranja.

Može se reći, da postoji jasna želja da se smanji ili ograniči obim ovih nedoprinosnih perioda. Na primer, Hrvatska više ne dozvoljava otkup perioda univerzitetskog studiranja. Češka je, počev od 2010., odlučila da eliminiše period univerzitetskog studiranja; ipak i dalje će poštovati ove periode koji su se nagomilali do 2010. _

2.4 Fiskalna stabilnost i adekvatnost penzija

Nećemo se baviti „značenjem“ fiskalne stabilnosti. Ipak, izreći ćemo ono što je očigledno, a to je da se penzioni sistem koji pruža niske vrednosti penzija i stvara niske penzione rashode (merene u procentima BDP-a) ne može nazvati „uspešnim“ ukoliko je udeo starih koji žive u siromaštvu visok.

Važna poruka čiji je cilj omogućavanje fiskalne održivosti jeste mehanizam indeksacije koji ne nudi punu indeksaciju na osnovu plata. Švajcarska indeksacija (koja iznosi 50% rasta cena i 50% rasta plata) bi stoga prošla ovaj test „prihvatljivosti“. Kao što se vidi iz tabele 5, tri zemlje – Bugarska, Hrvatska, i Slovačka – imaju švajcarsku indeksaciju penzija. Mađarska je imala švajcarsku indeksaciju do 2009. godine; počev od 2010. godine, švajcarska indeksacija će biti u primeni samo ako je rast BDP-ja viša od 5%. Za niži rast BDP-ja će relativni ponder rasta cena biti veći, tako da će pri rasti BDP-ja nižeg od 3% indeksacija penzija biti vezana isključivo na rast cena. U Poljskoj se indeksaciona „kombinacija“ sastoji od 80% rasta cena i 20% rasta plata. Češka ima formulu koja održava realnu vrednost penzija i takođe dopušta penzionerima da imaju udela u ekonomskom rastu, na taj način unekoliko povećavajući realnu vrednost penzija. Rumunija ima prilično nestabilan mehanizam za indeksaciju, gde je povećanje penzija smešteno u okviru grupe „dopustivih“ vrednosti penzionih bodova. Samo je Slovenija zadržala mehanizam indeksacije po kome se indeksacija penzija vrši na osnovu rasta plata; međutim, to ipak nije baš tako, jer bi se indeksacija penzija tačnije mogla opisati kao rast plata minus 0.6 procentnih bodova³.

Adekvatnost penzija je na sličan način teško odrediv termin. Može se pasti u iskušenje da se penzioni sistem koji nudi visoke stope zamene opiše kao „zadovoljavajući“ u smislu adekvatnosti. Ipak, poređenje stopa zamene opterećeno je poteškoćama. Korišćenje neto vrednosti gerenalno ima više smisla, jer poredimo kupovnu moć penzija u odnosu na plate. A čak se i ovde javljaju ozbiljne poteškoće. Da li obuhvatamo sve penzije, ili samo starosne penzije u ovom poređenju? Da li su samo penzije socijalnog osiguranja uključene u poređenje, ili i penzije koje se zasnivaju na socijalnoj pomoći? Iz ovog razloga je potrebno biti veoma obazriv u ovakvim poređenjima. Imajući u vidu ovakav oprez, „probno“ poređenje odnosa penzije/plate, uz upotrebu neto vrednosti, pokazuje da Slovenija i dalje održava relativno visoke vrednosti (više od 60%) uprkos penzionim reformama iz 1999.; ipak, ove vrednosti ispoljavaju trend

² Striktno govoreći, ukoliko osoba koja nije radno aktivna istovremeno plaća doprinose, taj se period ne može nazvati nedoprinosnim periodom. Često, izraz „period za kvalifikovanje za penzije“ koristi se za označavanje svih onih godina koje se uzimaju u obzir prilikom obračuna nečije penzije. Ovo obuhvata radni staž, druge godine osiguranja (doprinose koje je plaćala država ili za koje je dozvolila plaćanje od strane pojedinca) i *ex post* otkupljene godine osiguranja. Ovaj sveobuhvatni izraz definiše se kao „period za kvalifikovanje za penzije“.

³ Zbog ekonomske i finansijske krize, indeksacija penzija je u nekim zemljama zaustavljena 2009.

opadanja, kao što se može videti u Tabeli 7. Od osam zemalja, Slovenija verovatno ima najviši odnos – preko 60%, Češka i Poljska imaju odnos od oko 55%, zatim Slovačka (oko 50%), i na dnu spektra Rumunija i Bugarska, sa vrednostima od oko 40% ili čak i manje.

Tabela 7: Stope zamene u Sloveniji, 2000. – 2008.

	Starosna penzija (u % prosečne neto plate)	Penzija (u % prosečne neto plate)
2000	75.3	68.1
2001	73.2	66.3
2002	72.8	65.9
2003	71.1	64.5
2004	70.2	63.7
2005	69.1	62.7
2006	68.6	62.5
2007	67.1	61.3
2008	67.1	61.6

Izvor: Mesečni statistički bilten Instituta za penziono i invalidsko osiguranje, maj 2009.

Niske vrednosti odnosa penzije/plate ne znače nužno da penzioneri žive u siromaštvu, jer postoje brojne strategije za prevazilaženje toga, kao što je rad u poljoprivredi ili drugi načini zaposlenja s prihodom i nakon odlaska u penziju. Takođe, penzioneri mogu živeti u proširenim porodicama, deleći dohodak sa radno aktivnim članovima domaćinstva, ili mogu živeti u penzionerskim domaćinstvima, u kojima se oslanjaju na penzije kao na jedini izvor prihoda. Tabela 8 pruža poređenje između stopa siromaštva za sedam zemalja (Hrvatska nije uključena), prikazujući stope siromaštva za ukupno stanovništvo i za starije (60+), razvrstane prema polu.⁴

Tabela 8: Stope siromaštva (u %) za ukupno stanovništvo i za stanovništvo iznad 60 godina, 2007.

	Stope siromaštva (u %) za ukupno stanovništvo			Stope siromaštva (u %) za stanovništvo iznad 60 godina		
	Ukupno	M	Ž	Ukupno	M	Ž
Bugarska	14	11	17			
Češka	10	9	10	5	2	7
EU15	17	15	17	20	17	22
Mađarska	12	12	12	6	4	7
Poljska	17	18	17	8	7	9
Rumunija	25	24	25	28	24	31
Slovenija	12	10	13	18	10	23
Slovačka	11	10	11	7	4	10

Izvor: Eurostat

Za razliku od najužeg kruga zemalja Evroske unije (EU 15), stope siromaštva među starijima u zemljama Centralne, Istočne i Južne Evrope su mnogo niže od stopa siromaštva za ukupno stanovništvo – izuzeci su Rumunija i Slovenija. Takođe, po pravilu su stope siromaštva za starije žene više nego za starije muškarce – uglavnom zbog činjenice da mnoge žene primju niske udovičke penzije i žive u samačkim domaćinstvima.

⁴ Stope siromaštva su postavljene na 60% izjednačenog prihoda srednje vrednosti.

3. Neka razmišljanja na temu reforme javnog penzionog stuba (prvog stuba)

Već smo primetili da su četiri zemlje Centralne, Istočne i Južne Evrope prešle na bodovni sistem. U bodovnom sistemu, početna penzija obračunava se na sledeći način:

$$\text{Penzija} = \text{PRPB} \times \text{GS} \times \text{VPB}$$

Pri čemu je:

PRPB = prosečan broj penzionih bodova po godini staža

GS = godine staža

VPB = vrednost penzionog boda.

Prosečan broj penzionih bodova po godini staža najčešće se obračunava na osnovu određenog perioda radnog staža; svedočimo kako se ovaj period postepeno pomera ka ukupnom radnom veku. Broj penzionih bodova⁵ za datu godinu (koja se koristi za obračun ovog proseka) ima određen gornji limit, a u nekim slučajevima takođe je postavljen i donji limit (tako da ovaj broj u datoj godini ne može biti manji od date vrednosti). Četiri zemlje koje su usvojile bodovni sistem su se u velikoj meri snašle u primeni bodovnog sistema, koristeći varijante gore navedene osnovne formule. Rumunija koristi različite vrednosti penzionih bodova u zavisnosti od pola (vrednosti za žene su nešto više).

Vrednost penzionog boda najčešće je navedena kao određeni procenat prosečne nacionalne plate (često u godini koja prethodi godini penzionisanja)⁶. Ove vrednosti su u rasponu između 1% i 1.25% prosečne nacionalne mesečne plate, tako da će osoba čiji je prosečni broj penzionih bodova po godini staža 1, a ima 40 godina radnog staža, primiti penziju u iznosu od 40%-50% prosečne nacionalne plate. U suštini, određivanje vrednosti penzionog boda tako da bude jednak fiksnom procentu nacionalne prosečne plate znači da su u formiranju „osnovice za procenu penzije“ plate valorizovane putem korišćenja rasta prosečnih plata.

Prelazak na bodovni sistem sa „klasičnog“ bizmarkovskog penzionog sistema ne mora biti pravolinijski u svim slučajevima. Ovo naročito važi ukoliko je uključivanje plata u osnovicu za penzije prema trenutnom javnom penzionom stubu digresivno, ili ukoliko su stope prirasta digresivne.

Primer 1:

U formiranju osnovice za procenu penzije u Češkoj, bilo je uključeno 100% dohotka do približno 43.2% prosečne bruto plate, samo 30% dohotka između 43.2% i 107% prosečnog bruto dohotka i samo 10% dohotka koji prelazi 107% prosečnog bruto dohotka.

Primer 2:

Stope prirasta (za žene) u slovenačkom penzionom sistemu su: 38% za prvih 15 godina, zatim 1,5% godišnje za svaku dodatnu godinu osiguranja. Ovo znači da je stopa prirasta godišnje za prvih 15 godina 2.53%, a zatim 1.5%.

⁵ Osobi koja u određenoj godini primi prosečnu nacionalnu platu dodeljuje se 1 penzioni bod za tu godinu; ukoliko primi iznos jednak dve prosečne nacionalne plate, dodeliće se dva penziona boda, itd.

⁶ Ipak, postoje varijacije na temu! Rumunija propisuje vrednost penzionog boda za čitav period osiguranja, dajući vrednost od oko 42% prosečne nacionalne bruto plate za 34 (muškarci) i 29 (žene) godina radnog staža; ovo je važilo u 2009. Hrvatska ne određuje vrednost penzionih bodova u odnosu na nacionalnu platu, nego ažurira ovu vrednost uz upotrebu švajcarske formule. Ovo faktički znali da se plate valorizuju posredstvom švajcarske formule.

Primer 3:

Mađarska je imala obe digresije: u formiranju osnove za procenu penzije i u stopama prinosa. Prva digresija treba da bude ukinuta 2009., a druga 2013., kada će stopa prirasta biti jednoobrazna, tj. 1.65 % (za one koji su ostali samo u prvom javnom stubu).

Iz ovih primera, može se zaključiti da će transformacija od „klasičnog“ bizmarkovskog prvog stuba (zasnovanog na osnovama za procenu penzija i stopama prirasta) ka bodovnom sistemu biti najjednostavnija za Mađarsku (do 2013.), a zatim za Sloveniju. Trenutni javni penzionirani sistem u Češkoj ne dopušta glatku transformaciju ka bodovnom sistemu. Naime, digresije u formiranju osnovice za procenu penzija i stope prirasta su snažni instrumenti za preraspodelu, a bodovni sistem eliminiše ove „putanje“ za preraspodelu, iako ne eliminiše i samu preraspodelu kao takvu. Preraspodela je moguća ukoliko se postave gornji i donji limit za prosečnu vrednost penzioniranih bodova po godini radnog staža.

4. Neka razmišljanja na temu obaveznog drugog stuba

Videli smo da se šest zemalja iz naše grupe Centralne, Istočne i Južne Evrope opredelilo za obavezni, privatni puno kapitalno finansirani drugi stub. „Porota još uvek zaseda“ i čeka se presuda o ukupnom uspehu obaveznog drugog stuba. Iako se finansijski učinak penzioniranih fondova poboljšao, sa većom diversifikacijom njihovog investicionog portfolija, finansijska i ekonomska kriza 2008.-2009. zadala je prilično težak udarac. U nekim zemljama došlo je do ozbiljnih nedostataka u sprovođenju, kao i nedostataka u dizajnu.

Tehnički problemi koje je iskusila Poljska, izazvani individualizacijom isplata doprinosa i evidencija o doprinosima, su svi dobro dokumentovani. Bilo je potrebno izvesno vreme da neke informatičke aplikacije postanu u potpunosti funkcionalne. Mađarska je postala upečatljiv primer šta sve može da pođe naopako ukoliko reforma nije dobro osmišljena; s obzirom da je bila među prvima, oni koji su se kasnije ovim bavili, pazili su da ne ponove neke od nedostataka u dizajnu i pravilima sprovođenja. Pogrešne odluke ugovornom se tiču dva pitanja:

1. ko će naplatiti doprinose za 2. stub?
2. pravila zamene, npr. ko će moći da se priključi kombinovanom sistemu (tj. da se uključi u drugi stub penzioniranih šema i preusmeri deo individualnih penzioniranih doprinosa u drugi stub);

Mađarska je odlučila da će obavezni doprinosi iz drugog stuba ići direktno u penzione fondove, tako lišavajući relevantne državne institucije kontrole nad naplatom doprinosa za drugi stub. Ovo je – kao što se i dalo očekivati – takođe izazvalo ozbiljne probleme u vođenju evidencija u prvim godinama sprovođenja.

U pogledu drugog pitanja, tj. mogućnosti uključivanja u kombinovani sistem, Mađarska je ponudila opciju otvorenu za sve zaposlene, koji su imali 20 meseci da razmisle da li žele da ostanu samo u prvom stubu, ili da se priključe kombinovanom sistemu⁷. Za one koji su tek ušli na tržište rada nije bilo alternative, i članstvo u kombinovanom sistemu je bilo obavezno. Masovni ulazak u kombinovani sistem daleko je premašio očekivanja; nakon ovog „stampeda“, mađarski eksperti su procenili da oko 20% ukupnog članstva nije imalo racionalne finansijske razloge da uđu u kombinovani sistem, jer bi izgubili mnogo više ukoliko delimično napuste prvi stub (i tako odustanu od penzioniranih prava iz prvog stuba) nego ukoliko se pridruže kombinovanom sistemu (i tako prime anuitete zasnovane na penzioniranim doprinosima u ovom

⁷ Ova opcija je bila otvorena od 1. januara 1998. do 31. avgusta 1999.

stubu). Nakon što je tako veliki deo radno aktivnog stanovništva doneo ovako lošu odluku, došlo je do intenzivnog pritiska da se dozvoli barem onim radnicima koji su dobrovoljno odlučili da se priključe kombinovanom sistemu da izađu iz njega i u potpunosti se vrate u prvi penzion sistem, ukoliko to žele. Od 2000., bilo je nekoliko specifičnih „otvaranja“ koji su omogućila određenim grupama (i starosnim kategorijama) da izađu iz kombinovanog sistema.

Druge zemlje su izvukle pouku iz ovoga i nametnule (starosne) restrikcije za ulazak u kombinovani sistem, ili unapred predvidele mogućnost povratka u „stari“ sistem. Na primer, Hrvatska je postavila sledeće pravilo za ulazak u kombinovani sistem (prvi i drugi stub): obavezan ulazak za zaposlene ispod 40 godina (od jula 2000.), a dobrovoljan ulazak za zaposlene između 40 i 50 godina (od jula 2000.). Odluka o starosnoj kategoriji između 40 i 50 godina morala je biti doneta do juna 2002. i neopoziva je. Slovačka nije nametnula restrikcije za ulazak u kombinovani sistem, ali je ponudila privremenu mogućnost izlaska (ali i ulaska!) između januara i juna 2008.: 6.6% članova je napustilo kombinovani sistem i vratilo se na „stari“ sistem. Kako bi povećali fleksibilnost, u Slovačkoj su (počev od 2008.) novopridošlima ponudili šest meseci da se opredele da li će se njihovo obavezno učešće pretvoriti u dobrovoljno.

Deo izvučenih pouka ogleda se i u većoj pravednosti u obračunavanju penzija za prvi stub za osobe koje su se prebacile u kombinovani sistem.⁸ Još jednom, zemlje koje su uvele obavezni drugi stub nisu preuzele odliku mađarske reforme, po kojoj su osobe koje su ušle u kombinovani sistem (tj. koje su presumerile deo svojih doprinosa u obavezni drugi stub) takođe bile primorane da predaju i nekih 26% od svojih akumuliranih prava u javnom penzionom sistemu. Drugim rečima, zemlje koje su uvek obavezni drugi stub u kasnijoj fazi, postarale su se da penzije iz prvog (javnog) stuba ne povlače za sobom i niža akumulirana prava iz ovog stuba, do trenutka ulaska u kombinovani sistem. Izbegavajući ovu „grešku“, neke zemlje nisu mogle da odole iskušenju da uvedu druge nejednakosti. Tako je Hrvatska uvela relativno velikodušnu minimalnu penziju socijalnog osiguranja, dostupnu jedino osiguranicima koji su ostali u punoj socijalnoj sigurnosti, tj. koji se nisu pridružili kombinovanom sistemu.

Zemlje koje su uvele obavezne penzione šeme drugog stuba nisu primenile „liberalni“ model naplate doprinosa u drugom stubu, koji je koristila Mađarska. Većina zemalja je ovlastila svoje poreske uprave za naplatu ovih doprinosa. U Poljskoj, doprinose za drugi stub naplaćuje institucija za socijalno osiguranje (ZUS), dok je u Hrvatskoj osnovana nova ustanova (REGOS) koja se bavi isključivo naplatom doprinosa za drugi stub, raspodelom ovih doprinosa u penzionim fondovima i vođenjem evidencija. Došlo je do napetih odnosa između Poreske uprave i REGOS-a, i na kraju je REGOS morao da prepusti funkciju naplate doprinosa Poreskoj upravi. Čak je i Mađarska brzo napustila „liberalni“ model (već 1999. godine), tako da doprinose za drugi stub naplaćuje poreska uprava a zatim ih prenosi na račune penzionih fondova.

Kao što se vidi u Tabeli 9, mnoge zemlje sa obaveznim šemama drugog stuba sada daju priličan deo ukupnih penzionih doprinosa u drugi stub. Jedini izuzetak je Rumunija, koja je nedavno uvela obavezni drugi stub, sa stopom doprinosa koja treba da se poveća na 2.5% u 2009.⁹ godini.

⁸ U Mađarskoj, gubitak prava iz prvog penzionog stuba za osobe koje su prešle na kombinovani sistem bio je znatan.

⁹ Stope doprinosa u Rumuniji iskusile su nekoliko izmena u proteklm godinama, poslednju u 2009., sa ukupnom stopom doprinosa u 2009. od 31.3%.

Tabela 9: Stope doprinosa za penziono osiguranje (u %)

	1. stub	2. stub	Ukupno
Bugarska	18	5	23
Hrvatska	15	5	20
Češka	28	-	28
Mađarska	25.5	8	33.5
Poljska	12.22	7.30	19.52
Rumunija	27.75	2	29.75
Slovačka	9	9	18
Slovenija	24.35	-	24.35

Izvor: Nacionalni izveštaji o socijalnoj zaštiti i socijalnoj inkluziji 2008.-2010., izveštaji o stanju u zemlji, Holzmann i Guven (2009.)

Napomena: Poljska i Slovačka imaju odvojene stope doprinosa za invalidsko osiguranje

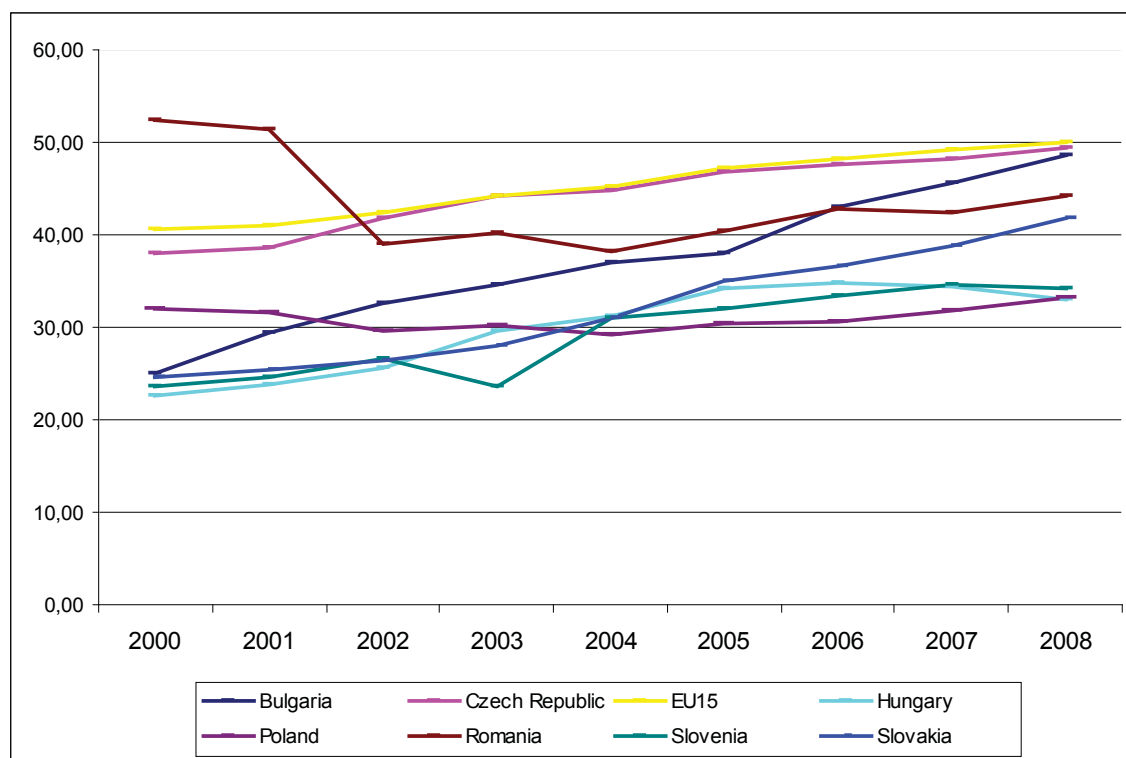
Uprkos različitim problemima u pogledu obaveznih penzionih šema drugog stuba u zemljama Centralne, Istočne i Južne Evrope, čini se da obavezni privatni stub „nema nameru da ode“. I dalje postoje neka važna pitanja koja će morati da se razreše, kao što je regulisanje faze anuiteta, dalje spuštanje troškova upravljanja sredstvima u šemama drugog stuba, i unapređenje regulatornog pravnog okvira.

Kako su prošle dobrovoljne penzione šeme drugog stuba¹⁰ u Češkoj i Sloveniji? Iako ove penzione šeme imaju veliku pokrivenost – pokrivaju približno 60% radne snage u Češkoj i Sloveniji – naplaćeni doprinosi su niski. Godine 2007. sredstva iz penzionog fonda stigla su do 4.7% GDP-a u Češkoj i 3.9% BDP-a u Sloveniji. Ovo može delovati iznenađujuće, imajući u vidu da ove šeme primaju velike subvencije od strane češke vlade, a da su za neke grupe zaposlenih u Sloveniji (vladini službenici, pripadnici određenih zanimanja koja imaju beneficirani radni staž) ove šeme obavezne. Čak i za ove obavezne šeme iznos penzione imućnosti po zaposlenom je mali. U zatvorenom penzionom fondu za vladine službenike iznos po članu bio je nekih 1,500 evra 2008., dok je u zatvorenom penzionom fondu za pripadnike određenih zanimanja iznos bio nešto viši – 5,300 evra po članu 2008.

5. Da li se povećala zaposlenost među starijima?

Važno obrazloženje za penzione reforme odnosilo se na poboljšanje fiskalne održivosti penzionih sistema, ne samo putem neposrednog negativnog uticaja na penzije – smanjivanjem njihove relativne vrednosti u odnosu na plate, nego i putem pozitivnog uticaja u vidu povećane aktivnosti starijih. Grafikon 1 pokazuje stope aktivnosti za „kritičnu“ starosnu grupu 55-64 u periodu 2000. do 2008.

¹⁰ Prema terminologiji Svetske banke, penzione šeme dobrovoljnog drugog stuba zapravo predstavljaju treći stub.

Grafikon 1: Stope zaposlenosti u starosnoj grupi 55-64 godine, 2000.-2008.

Dinamika stopa zaposlenosti se u velikoj meri razlikuje između zemalja, sa Češkom, Slovačkom i Bugarskom koje su zabeležile velika povećanja u periodu 2000.-2008. Uprkos „eksplozivnim“ penzionim reformama iz 1999., stope zaposlenosti starijeg stanovništva u Poljskoj su se jedva malo pomerile. Slično niski nivoi takođe su zabeleženi u Mađarskoj i Sloveniji. Jasno, postoji određeni broj izlaznih puteva iz tržišta rada, verovatno usled samog funkcionisanja tržišta rada, koji obeshrabruju ljude da ostanu aktivni. Povećanje aktivnosti u ovoj starosnoj grupi ostaje važan cilj javnih politika.

Zahvalnica

U prepremi ovog dokumenta, autor je imao velike koristi od dodatnih informacija i pojašnjenja koja su mu pružili Zoran Anušić, Róbert Gál, Maria Svorenova, Lubos Vagac. Krisztina Kiss i Constantin Zaman.

Literatura

Izuzev dvaput, dokument se ne poziva direktno na literaturu. Ipak, autor je koristio ove izvore, koji će biti na odgovarajući način citirani prilikom pripreme dokumenta za štampu.

Anušić Zoran, Philip O'Keefe and Sanja Madžarević-Šujster, (2003). »Pension reform in Croatia«, Social protection discussion paper no. 0304. Washington, D.C.: The World Bank.

Asenova, Darinka and Roddy McKinnon (2007). »The Bulgarian pension reform: post accession issues and challenges«. *Journal of European Social Policy* 17(4):389-396.

Barr, Nicholas, editor (2005). *Labour markets and social policy in Central and Eastern Europe: the accession and beyond*. Washington, D.C.: The World Bank.

Fultz, Elaine, editor (2002). *Pension reform in Central and Eastern Europe (vol.1): restructuring of public pension schemes – case studies of the Czech Republic and Slovenia*. Geneva: ILO.

Fultz, Elaine, editor (2002). *Pension reform in Central and Eastern Europe (vol.2): restructuring with privatisation – case studies of Hungary and Poland*. Geneva: ILO.

Fultz, Elaine and Tine Stanovnik, editors (2004). *The collection of pension contributions: trends, issues, and problems in Central and Eastern Europe*. Geneva: ILO.

Fultz, Elaine (2004). »Pension reform in the EU accession countries: challenges, achievements and pitfalls«. *International Social Security Review*, 57(2):3-24.

Holzmann, Robert, Landis MacKellar and Jana Repanšek, editors (2009). *Pension reform in Southeastern Europe*. Washington, D.C.: the World Bank.

Holzmann, Robert and Ufuk Guven (2009). *Adequacy of retirement income after pension reforms in Central, Eastern and Southern Europe – eight country studies*. Washington, D.C.: the World Bank.

Kiss, Krisztina (2009). *Current situation in the Hungarian pension system*. Conference on pension reform, Belgrade, 24-25 September 2009.

National reports on strategies for social protection and social inclusion 2008-2010, available at http://ec.europa.eu/employment_social/spsi.

OECD (2004). *Reforming public pensions: sharing the experiences of transition and OECD countries*. Paris: OECD.

OECD (2005). *Pensions at a glance: public policies across OECD countries*. Paris: OECD.

Potočnjak, Željko (2000). »Nove mirovinske formule mirovinskog osiguranja generacijske olidarnosti«. *Revija za socialnu politiku* 7(1): 1-18.

Stănculescu, Manuela Sofia and Tine Stanovnik (2009). *Activity, Incomes and Social Welfare: a comparison across four new EU member states*. Vienna: European Centre and Ashgate.

Stanovnik, Tine (2006). »Reforma pokojninskega in invalidskega zavarovanja: spremembe v pokojninskem sistemu Slovenije in analiza točkovnih sistemov«, delovno poročilo. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.

Penzione reforme u Centralnoj, Istočnoj i Južnoj Evropi: uporedni pregled

Tine Stanovnik
Ekonomski fakultet i
Institut za ekonomska istraživanja
Ljubljana

Neka razmišljanja na temu reforme stuba javne penzije (prvog stuba)

- Uvođenje sistema poena, koji omogućava manju preraspodelu od “klasičnog” bizmarkovskog sistema
- Postoje različita rešenja čak i u okviru sistema poena – neki sistemi dopuštaju prilično brz pad penzija za one koji su nedavno ušli u penzioni sistem (Hrvatska)

Neka razmišljanja na temu stuba obavezne privatne penzije (drugog stuba)

- Diskriminiše osobe koje su se opredelile za kombinovani sistem (Mađarska, Hrvatska)
- Problemi sa velikim učešćem “dobrovoljno” osiguranih lica u drugom stubu – i problemi sa odlukom da se istupi iz privatnih obaveznih penzionih šema i vrati na punu socijalnu sigurnost
- “Konkurencija” i troškovi upravljanja
- Rizik od “ekskluzivnosti” drugog stuba
- Stopa doprinosa podeljena između prvog i drugog stuba

Da li dobroljne penzione šeme stoje bolje?

- Mali iznos doprinosa, uprkos jakim podsticajima od strane vlade
- U potpunosti isključuju određene privredne sektore

Da li su reforme penzija poboljšale stopu zaposlenosti u “kritičnoj” starosnoj grupi od 55 do 64 godine?

Nacionalni izveštaji

Šest pitanja za zemlje u regionu

1. Ukoliko ste uveli drugi stub obaveznih privatnih penzija (Stub II), molimo vas da podelite vaša iskustva. Ukoliko niste uveli penzije prema Stubu II, molimo vas da objasnite zašto. U svakom slučaju, kako je na vaš penzioni sistem uticala trenutna svetska finansijska kriza?
 2. Koji su najveći problemi s kojima se suočavate prilikom naplate doprinosa? Molimo podelite vaša iskustva u vezi sprovođenja zakona kada su u pitanju neregistrovana preduzeća, ili prijavljivanje manjeg iznosa plate.
 3. Koji metod indeksacije primenjujete na penzije koje se plaćaju? Ukoliko ste promenili metod indeksacije, koja su vaša iskustva?
 4. Kako upravljate penzijama za poljoprivrednike? Pre svega, kako naplaćujete doprinose od poljoprivrednika? Da li država subvencionira penzije za poljoprivrednike?
 5. Ukoliko ste u prošlosti pomerili starosnu granicu, zbog čega ste to učinili? Ukoliko je starosna granica za muškarce i žene različita, zašto je to tako?
 6. Da li uvažavate specijalne dodatne periode za penziju (na primer, za radnike u posebnim kategorijama zanimanja, za odsluženje vojnog roka, za žene sa decom)? Ukoliko je odgovor potvrđan, molimo opišite pravila za uvažavanje dodatnih perioda. Koliko radnika ima pravo na ovo, i koliko dodatnih godina/meseci ovo podrazumeva, u proseku? Ko će finansirati obaveze u pogledu dodatnih perioda za penziju?
-

Osnovno penziono osiguranje u Češkoj

Jan Škorpík

Ministarstvo rada i socijalnih poslova, Odeljenje za socijalno osiguranje

Osnovno penziono osiguranje – Opšte informacije) (Akt o penzionom osiguranju br. 155/1995 Coll.)

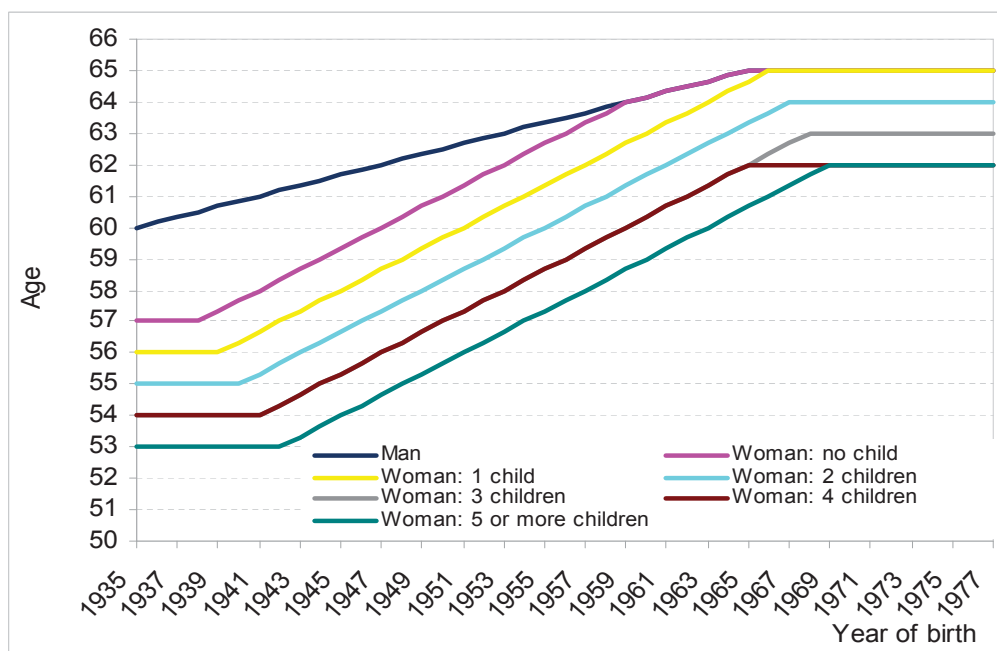
- Šema tekućeg finansiranja, finansira se iz državnog budžeta, stopa doprinosa 28%
- Jednaka za sve koji su ekonomski aktivni, nema specijalnih šema
- Definisani doprinosi (jednoobrazna stopa + na osnovu zarada), starosne, invalidske i porodične penzije
- Državna uprava

Osnovno penziono osiguranje – Starosna granica

- Izvorno niska starosna granica za odlazak u penziju: 60 godina za muškarce i 53-57 godina za žene, u zavisnosti od broja dece
- Povećani pritisak na penzionu šemu usled rasta mortaliteta i produženja životnog veka

=> Starosna granica se postepeno podiže od 1996.; prema poslednjim izmenama i dopunama zakona usvojenim 2008. treba da dostigne 65 godina za muškarce i 62-65 godina za žene (u zavisnosti od broja dece) u periodu 2027.-2031.

Povećanje starosne granice

Osnovno penziono osiguranje – Indeksacija penzija

- Regularna indeksacija penzija u isplati
- Od 2003.:
 - regularno povećanje na godišnjoj osnovi u januaru; ovo se ne važi u slučajevima jake inflacije
 - povećanja penzija su podešena tako da minimalna indeksacija penzija odgovara barem 100% povećanja cena + barem jednoj trećini rasta realnih plata

Poslednja izmena u zakonodavstvu: 2008., zaštita penzija od jake inflacije; penzije će se vanredno povećati ukoliko cene porastu za najmanje 5% (ranije 10%)

Osnovno penziono osiguranje – Periodi bez doprinosa

- Priznati periodi bez doprinosa:
Studije (najviše 6 godina, ukinuće se od 2010.), prijavljena nezaposlenost (period sa davanjima + najviše 3 godine bez), radne obuke za lica sa smanjenim radnim sposobnostima, ranije služenje vojnog roka/civilno služenje vojnog roka, nega deteta (uzrasta do 4 godine) ili zavisnog lica, primanje pune invalidske penzije
 - Za obračun penzije, priznaje se kao 80% perioda osiguranja (izuzeci – nega deteta ili zavisnog lica i služenje vojnog roka)
 - Za pravo na penziju, priznaje se kao 100% perioda osiguranja (postepena promena do 80%)
 - Približno $\frac{1}{4}$ svih perioda uzeta u obzir; nema specijalnog finansiranja
-

Osnovno penziono osiguranje – Naplata doprinosa

- Doprinosi uglavnom naplaćuje Češka uprava za socijalnu sigurnost
- Poslodavcima je dat zadatak podnošenja izveštaja i vođenja evidencija, i na njima je odgovornost da navedu tačan iznos doprinosa koje moraju da plate i oni i njihovi zaposleni, kao i da na vreme pošalju doprinose
- Minimalna osnovica za doprinose za samozaposlene
- Češka uprava za socijalnu sigurnost kontroliše i zakonski sprovodi uplatu doprinosa
- Trenutno se vode diskusije o promenama: objedinjavanje naplate poreza i socijalnog osiguranja

Uticaj krize na penzioni sistem

- Trenutna svetska finansijska kriza nije dovela do dodatnih promena u davanju penzija u Češkoj
 - Penzije su obezbeđene mahom putem osnovne šeme penzionog osiguranja, obavezna šema privatnih penzija ne postoji (ne postoji politički konsenzus)
 - Manja zaposlenost i smanjenje ekonomskog rasta mogli bi da ubrzaju negativne posledice demografskih promena po šemu tekućeg finansiranja; ipak, trenutno se ne očekuje potreba za suštinskom izmenom strateških ciljeva u penzionoj politici
-

Trenutna situacija u mađarskom penzionom sistemu

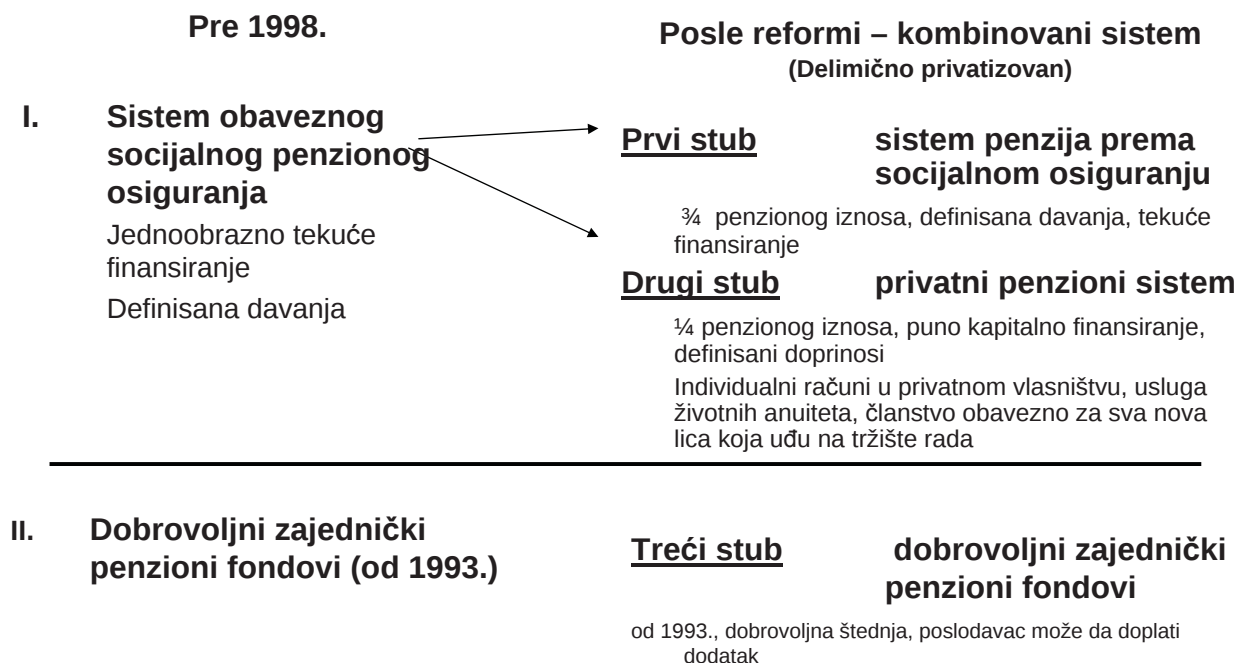
Krisztina Kiss

Odeljenje za penziono osiguranje

Ministarstvo socijalnih poslova i rada, Mađarska

Penzionzne reforme iz 1998.

Promena starosne granice

Starosna granica (od 1997.)		(godine)	
žene		muškarci	
Rođene pre 1. januara 1940.	55	Rođeni pre 1. januara 1938.	60
Rođene 1940.	56	Rođeni 1938.	61
1941.	57	Rođeni 1939. i posle	62
1942.	57	AKT IZ 1997. Akt iz 1997. uvodi povećanje starosne granice za žene za 1 godinu na svake 2 godine, za muškarce koji navršše 62 u 2001., povezano sa godinom rođenja, sa ciljem dostizanja uniseks standarda starosne granice od 62 godine u 2009.	
1943.	58		
1944.	59		
1945.	60		
1946.	61		

62 u 2009.

AKT IZ 2009.

Akt iz 2009. reguliše nova pravila o **standardnoj uniseks starosnoj granici** i na snazi će biti od januara 2010. Od 2022. standardna uniseks starosna granica će biti **65** godina. Za postepeno povećanje, pogledajte tabelu:

65 od 2022.

94% se penzioniše pre standardne starosne granice
Efektivna prosečna starosna granica je 58 godina,
uključujući i lica s invaliditetom 55.

Rođeni pre 1952.	62
Rođeni 1952.	62,5
1953.	63
1954.	63,5
1955.	64
1956.	64,5
Rođeni 1957. i posle	65

u 2009.

žene od **59** godina, **muškarci** od **60** godina,
koji navršše barem **40** godina radnog staža,
i prestanu da aktivno zarađuju.

Smanjen iznos: barem **37** godina staža
Mesečno smanjenje dok se ne navršše 62 godine
1-365 dana 0,1%, 366-730 dana 0,2%, 731- 1095 dana 0,3%.

od 2010.

pravila su pooštrena, zajedno sa povećanjem standarda starosne granice. Pravo na penziju je povezano sa godinom rođenja.

- Muškarci** koji navršše **60**, rođeni 1950. i **žene** koje navršše **59**, rođene 1952. i 1953. koji imaju barem **40** godina radnog staža i prestanu da aktivno zarađuju.

Smanjen iznos: barem **37** godina staža
Mesečno smanjenje dok se ne navršše 62 godine
1-365 dana 0,1%, 366-730 dana 0,2%, 731- 1095 dana 0,3%

- Dve godine pre navršavanja relevantnih godina, prevremena penzija je moguća samo sa umanjnim iznosom!**
Pravo imaju: **muškarci** rođeni nakon 31. decembra 1950.
žene rođene nakon 31. decembra 1958.

koje navršše barem **37** godina radnog staža i prestanu da aktivno zarađuju
Smanjenje: 0,3% po mesecu, ako je podnosilac zahteva 1 godinu mlađi od svoje relevantne starosne granice za penziju
Iznos se umanjuje za 3,6% plus 0,4% za svaki mesec koji nedostaje

- Tranziciona pravila važe :**

- za **žene** rođene 1954. – 1958., **3 godine pre** nego što dosegnu relevantnu starosnu granicu;
- za **muškarce** rođene 1952., 1953. koji su navršili **60 godina** i imaju barem **42 godine** radnog staža;
- za **muškarce** rođene 1954. i **60,5 godina** koji imaju barem **42 godine** radnog staža

U ovom slučaju iznos penzije se umanjuje, a najviše se može umanjiti za 8.4%

Pravila indeksacije

Od reformi iz 1997. **Švajcarska indeksacija**

(50% potrošačke cene, 50% neto prosečne plate)

Godišnja redovna **povećanja penzija** u januaru :

Aritmetička proporcija potrošačkih cena (4,5% u 2009.) i
neto prosečnih plata (1,6% u 2009.), predviđeno povećanje je propisano
odvojenim aktom.

Povećanje u januaru 2009: **3,1%** $(4,5\% + 1,6\%) : 2 = 3,1\%$

Naredno povećanje će biti u novembru, ukoliko obračunat rast ovih parametara pređe predviđeni.

Promene u indeksaciji od 2010.

Vezano za rast BDP-a

Novo povećanje u novembru ukoliko planirane mere pokažu 1% razlike u poenima od realnih podataka. Ukoliko je razlika manja od 1% poena, korisnici će primiti paušalnu isplatu.

Rast BDP-a	Potrošačke cene	Neto prosečne mesečne zarade
X – 3%	100 %	-
3 - 4%	80 %	20 %
4 - 5%	60 %	40 %
5% - X	50 %	50 %

Penzije za određene poslove (Beneficirani radni staž)

PREVREMENA PENZIJA ZBOG OPASNIH USLOVA NA RADNOM MESTU

obuhvaćeno sistemom za penziono socijalno osiguranje

Izloženi radu **izuzetnog intenziteta** / rade izloženi **ekstremnom riziku od profesionalnog oboljenja**

2 dodatne godine će biti date za

muškarce sa 10 godina, žene sa 8 godina na takvom poslu
svakom licu koje radi izloženo vazdušnom pritisku većem od **100 kPa** barem **6 godina**

1 dodatna godina će biti data za

muškarce sa dodatnih 5 godina, žene sa dodatne 4 godine na takvom poslu
3 godine za posao koji podrazumeva izlaganje vazdušnom pritisku većem od **100 kPa**.

Dodatna uplata doprinosa osim obaveznih doprinosa: 13% (na teret poslodavca)

u 2009. 50% se plaća iz Opšteg budžeta, 50% od strane poslodavca
u 2010. 75% će plaćati poslodavac, 25% iz Opšteg budžeta

Do kraja 2010. – spisak poslova

npr. rad pod zemljom, rad u sredini sa kompresovanim vazdušnim pritiskom, održavanje
kanalizacionih tunela, rad u sredini s povišenom temperaturom, tekstilna industrija, pekarska
industrija, rad u hladnjačama, rad sa izlaganjem jonizujućem zračenju, rad povezan sa
transportom, civilna avijacija, rad s eksplozivima, civili u službi Mađarske vojske

Radi se na daljem poošttravanju ove opcije prevremene penzije

otprilike 20000 lica

Penzije za određene poslove (Beneficirani radni staž)

PREVREMENA PENZIJA, POSLODAVAC UNAPRED PLAĆA PENZIJU DO PENZIONISANJA

Najranije 5 godina pre navršene relevantne starosne granice

Poslodavac isplaćuje penziju do godina za prevremenu penziju

Sa radnim stažom potrebnim za prevremenu penziju, i smanjenim iznosom prevremene penzije

Ova opcija nije deo sistema penzionog socijalnog osiguranja, a ima za cilj javne politike u vezi zapošljavanja.

otprilike 10000 lica

**NACIONALNOJ – vojnici, policajci, vatrogasci, carinici i radnici poreske policije, zatvorski službenici,
radnici u nacionalnog bezbednosti**

otprilike 40000 lica

5 godina pre navršene relevantne starosne granice, službeni odnos treba da se zakonski prekine

Pravo na penziju – barem 25 godina radnog staža

ukoliko navrší 25 godina, može da se penzioníše nevezano za godine, ako je nesposoban za službu

PROFESIONALNE PENZIJE – lica koja se bave umetničkim delatnostima i rudari

umetničke delatnosti npr. balet, opera, pevanje, duvački instrumenti, gluma

rudari u rudnicima na teritoriji Mađarske

otprilike 4000 lica

Bez obzira na godine, 25 godina staža na ovakvom poslu i bez primanja penzije po svom pravu

Penzioni sistem u Poljskoj

Zofia Czepulis-Rutkowska

Institut za rad i društvene studije

Sadržaj

- Dizajn penzionog sistema
- Nedavno iskustvo
- Druga pitanja
 - Naplata doprinosa
 - Priznavanje posebnih perioda
 - Indeksacija
 - Starosna granica
 - Penzioni sistem za poljoprivrednike

Dizajn penzionog sistema

- Dva obavezna stuba
- Kombinovano finansiranje
- Državne i privatne institucije

Dizajn penzionog sistema

Prvi stub

- Finansiranje
 - Tekuće finansiranje (PAYG)
 - 12,52% doprinos
 - Obračun davanja
 - Pretpostavljeni definisani doprinos (NDC)
 - Administracija (naplata doprinosa i isplata davanja)
 - Državna institucija (ZUS)
-

Dizajn penzionog sistema

Drugi stub

- Finansiranje
 - Kapitalno finansiranje
 - 7,3% doprinos
- Obračun davanja
 - Definisani doprinos (DC)
- Administracija
 - Privatna institucija – akumuliranje kapitala
 - Institucije za isplatu – još nije određeno

Nedavno iskustvo

- 2009. – prva godina isplata
 - Samo za žene – primanje prelaznih davanja
 - Isplatu vrši državna institucija - ZUS
- Niski iznosi
- Mali broj primalaca
- Mogućnost povratka u državnu instituciju – to su mnogi i izabrali

Nedavno iskustvo

- Povratak na ranije diskusije
 - Argumenti protiv kapitalno finansirane šeme i privatnih institucija
 - Argumenti o različitim vrstama rizika u različitim metodama finansiranja
- Izneti neki novi predlozi
 - Manja provizija za penzione fondove
 - Obavezni višestruki fondovi

Druga pitanja

Naplata penzionih doprinosa

- ZUS efikasno naplaćuje doprinose od poslodavaca zbog svog informatičkog sistema
- Problemi se javljaju s radom na crno; institucije za kontrolu:
 - Inspekcija rada
 - Kancelarije rada
 - ZUS

Druga pitanja

Priznavanje posebnih perioda

- U starom sistemu ovakvih perioda je bilo mnogo
- Po novom sistemu – odgajanje deteta

Druga pitanja

Indeksacija davanja

- Rane devedesete – indeksacija prema zaradama
- Kasnije – promene ka indeksaciji prema cenama
- Danas – indeksacija prema cenama, + do 20% na osnovu povećanja zarada

Druga pitanja

Starosna granica

- Različita za muškarce i žene
- Mnogi izuzeci – niža starosna granica za mnoge grupe zanimanja
- Neprestani pokušaji da se ovo promeni, za sad bez uspeha

Druga pitanja

Penzioni sistem za poljoprivrednike

- Zaseban sistem
- Zasebna institucija
- Različito finansiranje

Druga pitanja

Penzioni sistem za poljoprivrednike

- Počeo kasnih 1970-tih
- Javni, tekuće finansiranje
- Niski doprinosi, niska davanja
- Finansirano iz državnih “subvencija” – uvek preko 90% svih rashoda i doprinosa
- Teško uvesti reforme zbog :
 - Strukture poljskih farmi; malo zemljište, nizak prihod
 - Političkog faktora; stranka poljoprivrednika u vladi

Zaključci

- Prvo iskustvo vezano za reformisani penzioni sistem – podeljena mišljenja
 - Planovi za buduće reforme
 - Povećanje pokrivenosti reformisanog sistema, uključujući poljoprivrednike i druge grupe
 - Izmene u penzionim fondovima sa ciljem viših davanja
 - Više ulaganja u inostranstvu
 - Niže provizije
 - Višestruki fondovi
-

Primeri dobre i loše prakse / pouke izvučene iz slovačkih penzionih reformi

Miloslav Hetteš

Generalni direktor za međunarodni rad i socijalne poslove

Ministarstvo rada, socijalnih poslova i porodice

Bratislava, Slovačka

Slovački penzioni sistem

Obavezni penzioni sistem – univerzalno

Stub I

- Obavezno penziono osiguranje, definisana davanja, tekuće finansiranje (*ovim upavlja Agencija za socijalno osiguranje*)

Stub II

- Obavezna starosna penziona “štednja” (*investicija*), definisani doprinosi, kapitalno finansirana (*ovim upravljaju preduzeća za administraciju penzija*)

Dobrovoljne dodatne penzije – univerzalno

Stub III

- Dodatna penziona štednja, definisani doprinosi, kapitalno finansirana (*ovim upravljaju preduzeća za dodatne penzije*) – *obavezno samo za specijalne kategorije radnika (radnici izloženi opasnom okruženju)*
- Štednja sa posebnom svrhom i životno osiguranje sa poreskim olakšicama
- Ne postoji posebna penzija za poljoprivrednike, ali

Oružane snage imaju poseban obavezni penzioni sistem koji je odvojen od univerzalnog obaveznog sistema (kao i Čile?)

Obavezni penzioni sistem 1.

Prva opcija

Sistem s jednim stubom

- Doprinosi 18% osnovice za procenu, plaćaju se isključivo po sistemu tekućeg finansiranja
- Starosna granica = 62 godine za muškarce i žene
- Najmanje 15 godina penzionog osiguranja
- (Prevremenu) starosnu penziju isplaćuje isključivo Agencija za socijalno osiguranje
- Preporučena opcija naročito za ljude koji neće biti u stanju da akumuliraju dovoljnu penzionu uštedevinu da kupe životni anuitet u trenutku odlaska u penziju

Druga opcija

Sistem s dva stuba

- Izmena u proporciji doprinosa - 9% definisanih davanja : 9% definisanih doprinosa
- Starosna granica = 62 godine za muškarce i žene
- Najmanje 15 godina penzione štednje
- Doprinosi za starosnu penzionu štednju akumulirani na individualnim penzionim računima
- Osmišljeno pre svega za ljude koji će moći da doprinose svojim penzionim računima barem 30 godina

Ovi sistemi postoje jedan pored drugog!

- Zbog ekonomske krize, Stub II je bio privremeno otvoren (2008., 2009.)

Obavezni penzioni sistem 2.

Starosna granica

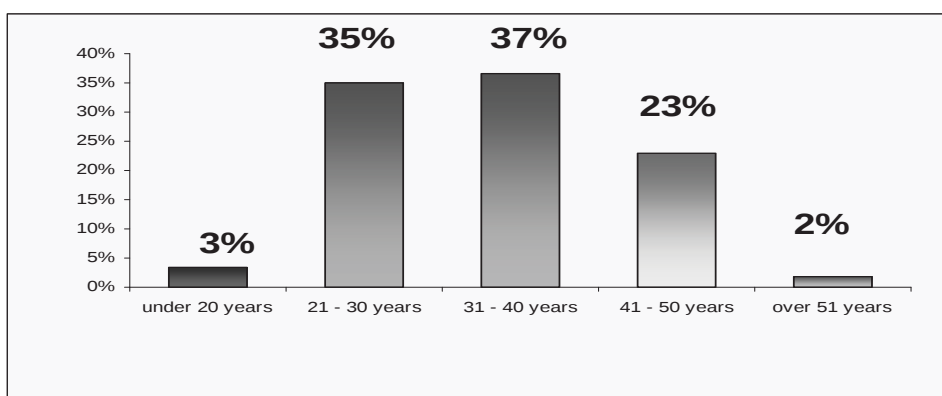
- Starosna granica za odlazak u penziju pre penzione reforme = **60** (muškarci) i **53 – 57** (žene, u zavisnosti od broja dece)
- Nakon reformi = **62** za oba pola – postepeno se povećava
(razlozi = evopsko zakonodavstvo koje zabranjuje diskriminaciju, do 2024. puna primena starosne granice od 62 godine)

Indeksacija

- Penzije = anuieti iz finansiranog sistema nisu indeksirani
- Penzije iz sistema tekućeg finansiranja indeksirane su prema takozvanom švajcarskom mehanizmu
= $\frac{1}{2}$ % inflacije + $\frac{1}{2}$ % prosečnog rasta plata u toku iste godine
- Ovaj mehanizam se koristi od reformi – 2004.

Raspodela godina štediša prema Stubu II

(31. decembar 2007.)

Ministarstvo: “Minimalni preporučeni period za štednju u stubu sa punim kapitalnim finansiranjem iznosi 30 godina!”

Naplata doprinosa

- Poslodavci ne ispunjavaju svoju obavezu prijavljivanja i odjavljivanja zaposlenih za potrebe socijalne sigurnosti
 - Poslodavci ne prijavljuju tačnu osnovicu na osnovu koje treba da se izračunaju doprinosi
 - Poslodavci ne plaćaju doprinose u ime svojih zaposlenih, ili ovi doprinosi nisu uplaćeni na vreme
 - Poslodavci ne ispunjavaju svoje obaveze u vezi propisa Evropske unije
 - Samozaposleni se prijavljuju unazad – čak i po nekoliko godina pošto je započelo njihovo obavezno učešće u penzionom osiguranju
 - Neki samozaposleni ne sarađuju sa Agencijom za socijalno osiguranje
 - Dobrovoljno osigurana lica (socijalno osiguranje) ne plaćaju svoje doprinose za cekolupno vreme koliko su osigurani
-

Dodatni priznati periodi koji se uračunavaju u penziju – Nedoprinosni periodi

Provizije i doprinose za penziono osiguranje u kapitalno finansiranoj penzionoj šemi za **nedoprinosne periode** plaća:

➤ **Država** - za:

- majke na porodijskom odsustvu (sa izuzecima)
- osobe koje se staraju o deci (do 6 ili 18 godina – ukoliko je dete ozbiljno bolesno). Ovo nije isto što i roditeljsko bolovanje!
- osobe koje primaju alimentaciju za negovanje nekoga

➤ **Agencija za socijalno osiguranje** – za:

- osobe koje primaju alimentaciju za nesreće

Doprinosi :

- Doprinosi na 18% osnovice za procenu mogu se plaćati isključivo prema sistemu tekućeg finansiranja => sistem sa jednim stubom
- Promena odnosa doprinosa - 9% definisana davanja + 9% definisani doprinosi => sistem sa dva stuba

Nedoprinosni periodi = **takođe i periodi** službe kao policajac, vojnik i slično, ukoliko se ovi periodi ne koriste za penzije sa radnim stažom i s time povezane penzije.

Velika prevara penzionih reformi

- Starenje stanovništva je zloupotrebjeno za “privatizaciju” dobrog dela dohotka građana. Obavezno redovno davanje sredstava privilegovanom lobiju bez mogućnosti uticaja na to kako će se sredstva koristiti više predstavlja odliku feudalizma, to je čisto reketiranje
- Procene koliko će ovo opteretiti buduće generacije nikad nisu bile predmet istraživanja (120 milijardi ili više?) i sva pitanja stranih finansijskih institucija “rešavana” su kao da će se sve magičnim putem utvrditi kasnije (izvori od druge privatizacije, obveznice, zajmovi, racionalizacija – dakle, nacionalni dug)
- Uvođenje kapitalno finansiranog penzionog sistema **neće zaustaviti** starenje stanovništva, niti će doneti rešenje za to
- Starenje nije neograničen proces

Neupućenost u penzionu krizu

- Nije bilo/nema **prave prilike za širenje poštenih informacija**. Mediji finansijski ne zavise od čitalaca, nego od reklama. Novac od penzija se koristio za kupovanje nezavisnih eksperata (*comprador intelligentsia*), specijalista za javno menjenje, medija, političara. Nacionalna vlada pokušava da se izbori s ovim problemom. Ona u svom radu ima snažnog protivnika sa novcem i izmanipulisanim javnim mnenjem.
- **Niko nije čuo sledeće:**
- **Joseph E. Stiglitz**, dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju (2001.): “Privatni penzioni sistem je u mnogim slučajevima kombinacija **lošeg računovodstva, pohlepe** i slabe kontrole od strane vlade. Sa neposrednim problemima suočen je privatni penzioni sistem, a ne javni.”
- **Franco Modigliani**, dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju 1985. godine za svoj rad o dinamici finansijskih tržišta: “U mnogim slučajevima, reforme koje su naglašavale sistem sa tri stuba, sa drugim stubom koji se ogledao u obaveznom kapitalno finansiranom definisanom doprinosu, dovele su do rasipanja sredstava i **gurnule su štediše u siromaštvo** dok su se rukovodioci fondova obogatili.”

1. Kapitalno finansirani penzioni sistem za početnike

- **Poslovno investiranje** nije osiguranje protiv rizika koje donosi starost
 - Ovakvo poslovanje **ne nudi** nikakve **garancije**, niti **solidarnost**
 - Trenutna finansijska kriza povećava broj ljudi koji **neće biti u stanju** da prilagode sredstva za dostojanstven odlazak u penziju
 - Zbog krize, **vrednost sredstava** u penzionim fondovima **opada** (od otprilike 20 % na 4,2% u maju 2009.), što predstavlja dalje gubitke za penzije koje se isplaćuju iz kapitalno finansiranog penzionog sistema
 - Novi = veći problem (**siromaštvo stanovništva**) koji će u velikoj meri opteretiti buduće javne finansije i buduće generacije
-

2. Kapitalno finansirani penzioni sistem za početnike

- Alternativu predstavlja sistem koji će zadržati **načelo solidarnosti**, tako da velike grupe stanovništva neće biti ugrožene siromaštvom u starosti
- Sazreli **finansirani penzioni sistem** ponaša se kao tipičan sistem tekućeg finansiranja
- Realna vrednost **anuiteta zavisi od sredstava koje stvara ekonomski aktivno stanovništvo** = sistem tekućeg finansiranja
- **Rodna diskriminacija** (*različita zarada = različiti doprinosi, različiti aktuarski obračuni = različit nivo anuiteta*)

Kako se izboriti sa starenjem?

- Veća stopa zaposlenosti (70% lisabonski ciljevi Evropske unije do 2010.)
 - Zapošljavanje starijih (50%) i žena (60%)
 - Podizanje starosne granice
 - Ukidanje prevremene starosne penzije
-
- **Univerzalno:** Uspostavljanje/sprovođenje socijalnih šema (i penzija) koje bi štitile one kojima je zaštita potrebna i koje bi bile dovoljno fleksibilne i motivišuće za one koji žele da ostanu aktivni ili žele da se vrate u produktivni proces.

NJ.E. VIERA TOMANOVÁ

Ministar rada, socijalnih poslova i porodice

„Starenje stanovništva je dar, a ne kletva, i treba da ga posmatramo kao priliku da provedemo duže vremena sa svojim voljenima.“

Hvala!

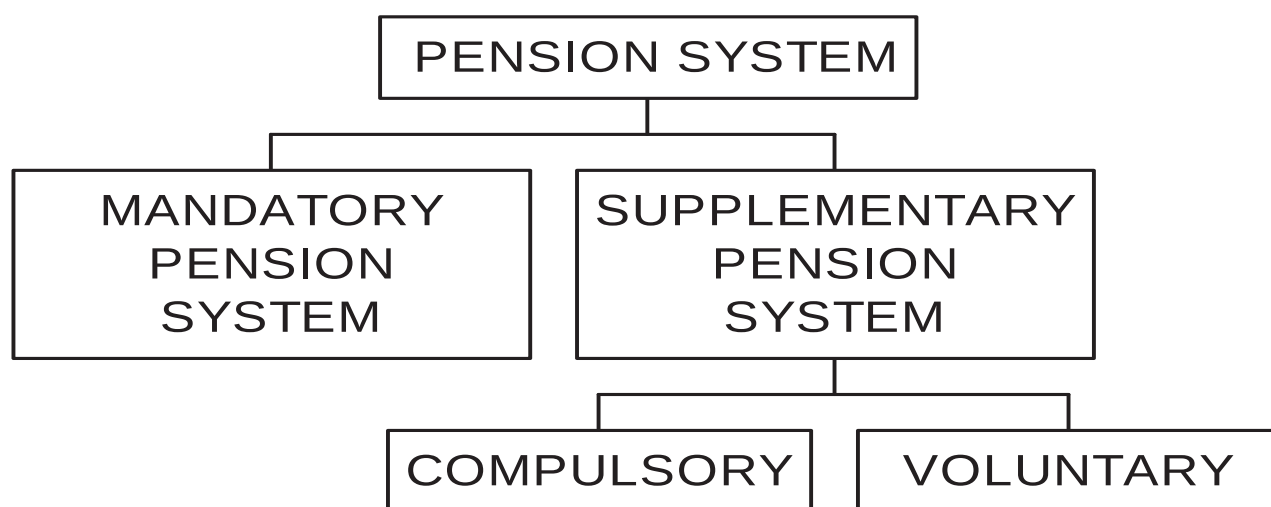

Penzioni sistem u Sloveniji

Jelena Krčmar

Ministrstvo za Delo, Družino in Socialne Zadeve

STRUKTURA PENZIONOG SISTEMA U SLOVENIJI

KLJUČNE ČINJENICE

• Slovenija stari!

Leto	Skupaj	0 - 14	15 - 59	60+	80+
2008	2.022.644	280.865	1.314.228	427.551	71.176
2020	2.058.003	291.580	1.200.415	566.008	111.320
2030	2.022.872	258.508	1.110.151	654.213	135.110
2040	1.957.942	235.960	1.005.948	716.034	193.333
2050	1.878.003	239.902	898.509	739.592	224.641
2060	1.778.573	227.648	857.263	693.662	246.372

Izvor: Program stabilnosti, 2008

- Odnos osiguranici/penzioneri: 2,3 (1990.), 1,7 (2008.).

KLJUČNE ČINJENICE

- **Javni rashodi za penzije će sigurno znatno rasti!**

SHARE OF ZPIZ'S EXPENSES IN BDP, by years			
year	total expenses	expenses without contributions for pensioners' health insurance	pension expenses
2000	13,27%	12,28%	11,08%
2001	13,24%	12,25%	11,00%
2002	13,22%	12,20%	10,84%
2003	12,98%	11,98%	10,64%
2004	12,77%	11,78%	10,44%
2005	12,75%	11,69%	10,38%
2006	12,42%	11,47%	10,18%
2007	11,79%	10,88%	9,73%
2008	12,07%	11,16%	9,91%

Source: ZPIZ, 2008.

Buduća perspektiva: 14,8% (2035.), 18,7 % (2060.)

KLJUČNE ČINJENICE

- **Dopunsko penziono osiguranje ne ispunjava svoju ulogu da nadoknadi gubitak od preko 10% u obračunu starosnih penzija!**

Prva dopunska starosna penzija će biti isplaćena 2011.

Sredstva u fondovima iznose do 3% BDP-a.

I. STUB – OPŠTA NAČELA

- Tekuće finansiranje, definisana davanja
- Minimalni kriterijum za pravo na primanje

M :	G 58, S 40 G 63, S 20 G 65, S 15	Ž :	G 58 (53), S 38 (35) G 61 (58), S 20 G 63 (60), S 15
------------	--	------------	--
- Maksimalna stopa penzijske osnovice 72,5% (2023.), 85 % (do 2000.)
- Sisitm BONUS - MALUS (maks. bonus 7,2 %, maks. malus 18 %)
- Odnos plate/penzije: 61,6 % (2008.), 68,1 % (2000.)

I. STUB – GLAVNI IZAZOVI

1. FINANSIJSKA ODRŽIVOST

2. ADEKVATNE PENZIJE

KAKO?

- PRODUŽITI RADNI VEK (povećati radno učešće starijih),
- ODLOŽITI ODLAZAK U PENZIJU
- UVESTI FUNDAMENTALNE PENZIONE REFORME.

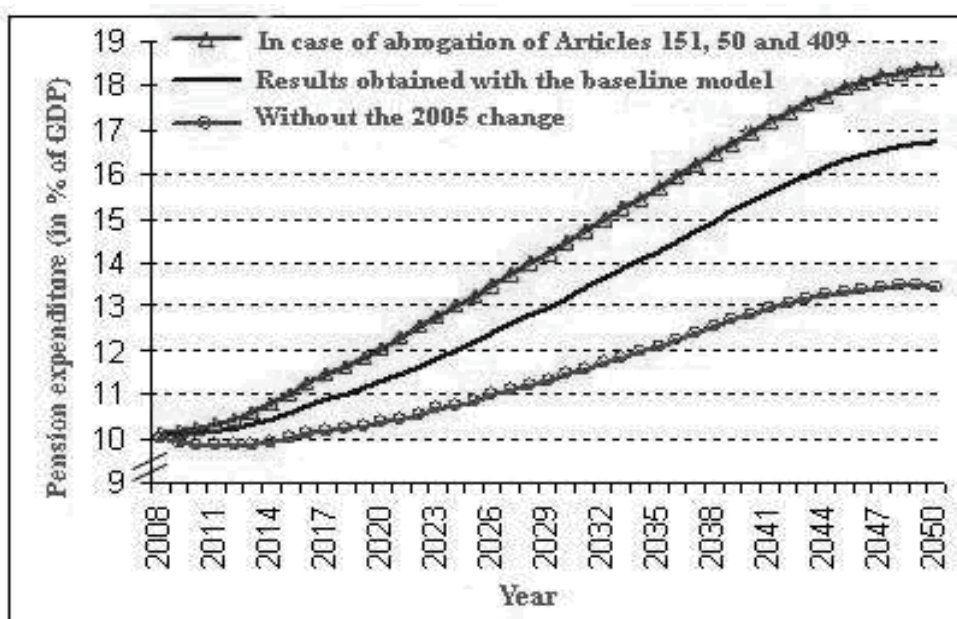
Stopa zaposlenosti starijih (55-64): **SL:** 22,3% (2000.), 32,8% (2008.)

EU-27: 36,8% (2000.), 45,6% (2008.)

MOGUĆI NAČINI

- I. Podići efektivnu starosnu granicu
- II. Ostvariti bolju vezu između uplata i zarada (stopa zamene, solidarnost?)
- III. Prilagoditi formulu indeksacije
- IV. Učiniti sistem transparentnijim
- V. Uspostaviti novi rezervni demografski fond

Grafikon: Projekcija udela javnih rashoda za penzije u BDP-u

Izvor: Nacionalni izveštaj, 2008.

II. STUB – OPŠTA NAČELA

- DVE VRSTE DOPUNSKOG OSIGURANJA
 1. **Profesionalno penziono osiguranje** – samo za lica koja obavljaju zahtevne i opasne poslove;
 2. **Dobrovoljno dopunsko penziono osiguranje** – individualno i dobrovoljno;
 - POTPUNO KAPITALNO FINANSIRANI SISTEM DEFINISANIH DOPRINOSA
 - INVESTICIONI RIZIK SA GARANCIJOM MINIMALANE DOBITI
 - NAČELO JEDNAKOSTI
-

II. STUB – GLAVNI IZAZOVI

DALJE UNAPREĐENJE DOPUNSKOG PENZIONOG OSIGURANJA

KAKO?

- PROMOVISANJEM VEĆE INKLUZIJE
- PODIZANJEM NIVOA PREMIJA
- OSTVARENJEM FLEKSIBILNE INVESTICIONE POLITIKE

MOGUĆI NAČINI

- I. Uvođenje sistema usklađenih doprinosa (za radnike s malim platama)**
 - II. Uvođenje EEE sistema (poreski raj)**
 - III. Uspostavljanje fondova s životnim ciklusom uz mogućnost odabira investicione politike**
-

FINANSIJSKA KRIZA - I. STUB

- I. Zbog rasta nezaposlenosti, niži priliv uplate doprinosa**
- II. Viši troškovi za penzije iz državnog budžeta (125 miliona evra) kako bi se pokrio deficit**
- III. Indeksacija penzija?**

FINANSIJSKA KRIZA - II. STUB

- I. Manji uticaj na finansijsku krizu zahvaljujući ulaganjima u obveznice;
- II. Do sada, davaoci penzija su pokrivali gubitke iz rezervnih fondova i sopstvenog kapitala;
- III. Usvajanje mera za penziona i osiguravajuća društva (državna intervencija);
- IV. Godišnji prinos od zajedničkih penzionih fondova između -3% i -11%

ZAKLJUČCI

- I. Prvi stub treba da ostane glavni stub, uz paralelni rast privatnog stuba (ili više njih)!**

"Relevantno pitanje za medjugeneracijsku jednakost nije da postigne jednako rasporedjen teret kroz generacije, vec teret koji je rasporedjen na pravedan nacin" (Oksanen 2001, Sinn 2000)

Penziona reforma u Srbiji:

Izazovi i pravci reforme

Kenichi Hirose

Podregionalna kancelarija Međunarodne organizacije rada za
Centralnu i Istočnu Evropu

1 Problemska analiza srpskog penzionog sistema

U ovom poglavlju će biti razmotreni postojeći penzioni sistemi u Srbiji i analizirani njihovi glavni nedostaci.

1.1 Zakonodavni okvir

Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju (Službeni Glasnik Republike Srbije br. 34/2003), objavljen u aprilu 2003, pruža osnovni zakonski okvir za postojeći penzioni sistem.

Glavne odredbe ovog zakona, kad ih usporedimo sa prethodnim penzionim sistemom, su sledeće:

- Osnovica za penzijsku indeksaciju je izmenjena sa povećanja zarada na prosek povećanja plata i cena (švajcarska formula).
- Starosna granica za penzionisanje je povećana za tri godine, tj. na 63 godine za muškarce i 58 godina za žene (sa bar 20 godina staža osiguranja).
- Za referentnu zaradu na osnovu koje se izračunava penzija je uzeta prosečna zarada tokom celog radnog veka zasnovana na bodovnom sistemu, umesto proseka iz deset godina sa najvišim dohotkom.
- Određena je jedinstvena minimalna penzija od 20% prosečne bruto zarade, nezavisno od trajanja staža osiguranja.
- Pooštreni su uslovi kvalifikovanja za invalidske penzije.
- Stopa doprinosa je fiksirana na 22% od jula 2004..

U zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju 2005. godine su unesene izmene i dopune. Glavne od njih su sledeće:

- Starosna granica za penzionisanje je dodatno povećana na 65 godina za muškarce i 60 za žene u periodu do 2011. (sa bar 15 godina penzionog staža)
- Penzijska indeksacija će postepeno biti izmenjena iz švajcarske formule u indeksaciju cena tokom perioda od 2005 do 2008. Od 2009. penzije će biti indeksirane samo u skladu sa povećanjem cena.
- Ukoliko tokom perioda od 2006. do 2008. prosečna penzija padne ispod nivoa od 60% prosečne neto zarade, država će sprovesti vanrednu indeksaciju penzija na kraju godine¹.
- Minimalna penzija za zaposlene i lica koja obavljaju samostalne delatnosti je povećana na 25% prosečne bruto zarade. Minimalna penzija će biti indeksirana na isti način kao i ostale penzije. Međutim, u periodu od 2006. do 2010. država će garantovati održavanje nivoa od 20% prosečne bruto zarade.
- Od 01.01.2008. uprava tri fonda za penzijsko osiguranje (zaposleni, lica koja obavljaju samostalnih delatnosti i poljoprivrednici) je spojena u jedinstveni fond (Republički fond za penzijsko i invalidsko osiguranje), u daljem tekstu PIO fond. Konačna konsolidacija ovih fondova za osiguranje će biti dovršena do 01.01.2011.

¹ Vanredna indeksacija na osnovu ove kaluzule je sprovedena u januaru 2008, pošto je prosečna penzija u 2007.-oj iznosila 53% prosečne neto zarade iz 2006.

Izmene i dopune Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju su bile jedno od glavnih političkih pitanja na opštim izborima 2008. Vodila se debata o povećanju garantovanog nivoa penzija sa 60% na 70% prosečne neto zarade. Što se tiče indeksacije penzija, neke političke partije su se zalagale za vraćanje metoda indeksacije na indeksaciju zarada.

1.2 Stepen pokrivenosti zaposlene populacije penzionim sistemom

Broj prijavljenih radnika u penzionom sistemu u martu 2009. je bio 2 767 hiljada, od čega su 2 205 hiljada bili zaposleni, 329 hiljada lica koja samostalno obavljaju delatnost i 233 hiljade poljoprivrednici.²

U poređenju sa ovim, Anketa o radnoj snazi iz oktobra 2007. godine je dala sledeće statističke podatke:

- Bilo je 1 940 831 zaposlenih;
- Bilo je 534 824 samozaposlenih, od kojih 423 733 nije imalo druge zaposlene; i,
- Bilo je 521 420 radnika zaposlenih u poljoprivredi, od kojih su 176 121 bili pomažući članovi domaćinstva.

Što se tiče pokrivenosti i poštovanja zakonskih propisa, primećeno je sledeće.

- Iz gorenavedenih podataka sledi da, dok su skoro svi zaposleni u formalnom sektoru pokriveni penzionim sistemom, skoro jedna trećina samozaposlenih i poljoprivrednika nije pokrivena istim. Međutim, treba napomenuti da odsustvo tačnih podataka o pokrivenim radnicima i uplatiocima doprinosa za PIO fond predstavlja veliku prepreku u analiziranju pokrivenosti i stepena poštovanja zakonskih propisa. Očigledan je nedostatak koordinacije u razmeni podataka između PIO fonda i poreske uprave koja je nadležna za prikupljanje doprinosa od januara 2003. godine.
- Iako su skoro svi radnici u sektoru formalne zaposlenosti prijavljeni u PIO fondu, procenat zaposlenih u radno sposobnoj populaciji opada od 90.-ih godina prošlog veka. (vidi Dijagram 1 dole). Glavni uzrok ovoga je rastući broj radnika u neformalnoj privredi. Štaviše, postoje podaci da je prijavljivanje nižih od postojećih zarada na osnovu kojih se određuju doprinosi široko rasprostranjeno na nivou preduzeća.
- Kao što je slučaj i sa drugim zemljama, penzioni sistem u Srbiji se suočava sa izazovom pokrivanja poljoprivrednih domaćinstava, naročito u ruralnim oblastima. Slab kapacitet poljoprivrednika za plaćanje doprinosa (nizak i neredovan prihod, kao i prihod u naturi) predstavlja veoma veliki izazov za proširenje obavezne pokrivenosti i održavanje naplate doprinosa. U slučaju poljoprivrednika, zakon određuje da jedan član domaćinstva (obično muž) obavezno bude osiguran, a drugi članovi domaćinstva mogu dobrovoljno da se pridruže sistemu. Na osnovu podataka o ukupnim doprinosima, pod pretpostavkom da svu uplaćuju doprinose na najmanju zaradu, procenjeni broj uplatilaca doprinosa je oko 50 000 lica što predstavlja samo 16% pokrivenih radnika.
- U celoj Evropi međunarodna migracija rada postaje bitan i trajan fenomen, pa ni Srbija ne predstavlja izuzetak. Radnici migranti se suočavaju sa brojnim izazovima, uključujući i nepokrivenost sistemom socijalne zaštite. Da bi se postigao ravnopravni tretman radnika migranata važno je obezbediti im pravo na socijalnu zaštitu. Zbog velikog borja radnika migranta i predviđenog povećanja istog, izuzetno je važno i hitno da države razmotre koordinaciju politika socijalne zaštite putem multilateralnih i bilateralnih sporazuma.

² Uz to, vojna lica su pokrivena odvojenim vojnim penzionim fondom koji se finasira iz budžeta Ministarstva odbrane.

1.3 Nivo davanja

Ovaj odeljak će analizirati novo davanja u srpskom penzionom sistemu. U tabeli 1 je dat kratki pregled ključnih parametara u kreiranju davanja.

Tabela 1: Formula starosne penzije i minimalna i maksimalna penzija, 2008

	Suma (u RSD)	Procenat prosečne neto zarade	Procenat prosečne bruto zarade
Model starosne penzije (period od 30 godina)	18.135,30	55,4	39,7
(Cf.) Opšti bod (okt.-dec. 2008)	604,51	1,846	1,323
Minimalna starosna penzija	11.088,23	33,9	24,3
Minimalna starosna penzija (poljoprivrednici)	8.384,51	25,6	18,4
Maksimalna starosna penzija (period od 42,5 godina)	102.766,10	313,8	225,0

Napomena: Prosečna bruto zarada u 2008. je iznosila 45 674 dinara mesečno. Prosečna neto zarada u 2008. je iznosila 32 746 dinara.

(1) Formula starosne penzije

Zakon iz 2003. propisuje izračunavanje starosne penzije kao proizvoda (i) ličnog koeficijenta, (ii) dužine penzionog staža, i (iii) opšteg boda. Lični koeficijent je jednak prosečnim godišnjim ličnim koeficijentima tokom celog perioda uplaćivanja doprinosa. Godišnji lični koeficijent predstavlja odnos između zarade pojedinačnog radnika i prosečne plate u istoj kalendarskoj godini. Opšti bod se prilagođava u skladu sa metodom indeksacije.

Vrednost opšteg boda za period od oktobra 2008. do decembra 2009. je iznosila 604,51 dinara, što je ekvivalentno 1,846% prosečne neto zarade za 2008.-u i 1,323% prosečne bruto zarade za istu godinu. Stoga, za radnika koji odlazi u penziju 2009. nakon što je 30 godina plaćao doprinose na prosečnu platu, gorenavedena penziona formula će rezultirati penzijom od 18.135 dinara što predstavlja 55,4% prosečne neto zarade za 2008.-u ili 39,7% prosečne bruto zarade za istu godinu.

(2) Minimalne i maksimalne penzije

2003. godine minimalna penzija je iznosila 20% prosečne bruto zarade za prethodnu godinu. U izmenama i dopunama iz 2005, nivo minimalne penzije za januar 2006. je podignut na 25% prosečne bruto zarade za 2005.-u (6.378, 50 dinara)³. Ova minimalna penzija je u skladu sa istim metodom indeksacije koji važi i za druge penzije, sa garancijom of 20% prosečne bruto zarade za prethodnu godinu do 2010. Iznos minimalne mesečne penzije od oktobra 2008. do decembra 2009. je bila 11.088,23 dinara, što predstavlja 33,9% prosečne neto zarade ili 24,3% prosečne bruto zarade za 2008.-u.

Treba napomenuti da je povećanje iznosa minimalne penzije od 2006. važilo za zaposlene i samozaposlene, dok je minimalna penzija za poljoprivrednike ostala na istom nivou koji trenutno iznosi 8.384,51 dinara, odnosno 25,6% prosečne neto zarade ili 18,4% prosečne bruto zarade za 2008.-u. Iznos minimalne

³ Prosečna bruto zarada je u 2005.-oj iznosila 25.514 dinara mesečno.

penzije za poljoprivrednike je od kritične važnosti pošto više od 80% svih penzionera (94% penzionera koji primaju starosnu penziju) u PIO sistemu za poljoprivredu prima minimalnu penziju.

Pre 2003. postojalo je nekoliko nivoa minimalne penzije. U zavisnosti od dužine penzijskog staža, minimalna penzija je iznosila između 20% i 40% prosečne bruto zarade za prethodnu godinu.⁴ Oni penzioneri koji su imali pravo na ove minimalne penzije i dalje primaju ove indeksirane penzije.

Maksimalni lični koeficijent je fiksiran na 4. Tako trenutna maksimalna penzija sa 42,5 godina staža osiguranja iznosi 102.766,10 dinara što predstavlja 314% prosečne neto zarade ili 225% prosečne bruto zarade za 2008.-u. Maksimalna penzija za one koji su se penzionisali pre 2003.-e⁵ trenutno iznosi 72.321,71 dinara što predstavlja 221% prosečne neto ili 158% prosečne bruto zarade za 2008.-u.

(3) Penzije u isplati

Tabela 2 dole daje pregled broja penzionera i njihovih prosečnih penzija po različitim grupama osiguranika. Detaljniji podaci su dati u tabelama od A3 do A8 u statističkom aneksu.

Tabela 2: Broj penzionera i prosečnih penzija po vrsti penzije i grupi osiguranika, decembar 2008.

	Ukupno	Zaposleni	Samozaposl.	Poljoprivrednici
Penzioneri				
Ukupno	1.580.339	1.306.394	50.959	222.986
Starosne penzije	868.534	660.221	21.459	186.854
Invalidske penzije	362.180	334.282	15.772	12.126
Porodične penzije	349.625	311.891	13.728	24.006
Prosečna penzija (RSD)				
Sve penzije	19.781	21.713	21.248	8.126
Starosne penzije	21.624	25.283	24.659	8.348
Invalidske penzije	19.750	20.057	21.603	8.878
Porodične penzije	15.234	15.932	15.508	6.018
Prosečna penzija (u % neto zarade)				
Sve penzije	51,2%	56,2%	55,0%	21,0%
Starosne penzije	56,0%	65,5%	63,8%	21,6%
Invalidske penzije	51,1%	51,9%	55,9%	23,0%
Porodične penzije	39,4%	41,2%	40,2%	15,6%
Prosečna penzija (u % bruto zarade)				
Sve penzije	36,7%	40,3%	39,4%	15,1%
Starosne penzije	40,1%	46,9%	45,8%	15,5%
Invalidske penzije	36,7%	37,2%	40,1%	16,5%
Porodične penzije	28,3%	29,6%	28,8%	11,2%

Sledeće stvari su primećene što se tiče distribucije penzija:

- Prosečna starosna penzija je u decembru 2008.-e iznosila 21.624 dinara. Ovaj prosečni iznos predstavlja 56% prosečne neto ili 40,1% prosečne bruto zarade za decembar 2008.
- Distribucija starosnih penzija za zaposlene je prilično slična onoj za samozaposlene. Što se tiče zaposlenih i samozaposlenih, oko 45% starosnih penzionera prima manje od 21.715 dinara, više od 60% prima do 26.000 dinara, oko 75% prima do 30.000 dinara, i više od 80% prima do 34.000 dinara.

⁴ Tačnije, bivši nivo minimalne penzije je bio definisan na između 40% i 80% prosečne neto osnovice na koju se plaćaju doprinosi. Vrednost prosečne neto osnovice na koju se plaćaju doprinosi (trenutno 22.391,27 din) iznosi 49% prosečne neto zarade.

⁵ Maksimalna penzija je iznosila 85% maksimalne osnovice penzije.

- Kod poljoprivrednika, 97,2% starosnih penzionera prima minimalnu penziju (8.384,51 dinara) ili manje.

(4) Dodatni krediti

Uzimajući u obzir da je prosečan period tokom kojeg se plaćaju doprinsi 30,1 godina za muškarce u 63 godini života i 25,4 godina za žene u 58-oj, čini se da je stvarna prosečna penzija zapravo viša od iznosa koji bismo očekivali na osnovu penzione formule. Ova razlika može biti pripisana penzionerima koji i dalje primaju više penzije na osnovu prethodnih pravila i nekolicini mehanizama za odobravanje uvećanog trajanja staža osiguranja.

(i) Poseban penzijski staž za žene

Zakon iz 2003. propisuje uvećanje staža osiguranja za 15% pri obračunavanju starosne penzije za radnice. Uz to država uračunava dodatne dve godine staža u penzijski staž u slučaju žena koje su rodile troje ili više dece⁶.

(ii) Staž osiguranja koji se računa sa uvećanim trajanjem za odabrana zanimanja

Zakon iz 2003.-e propisuje staž osiguranja koji se računa sa uvećanim trajanjem za radnike na teškim, opasnim i za zdravlje opasnim poslovima, radnike koji ne mogu obavljati svoju profesionalnu delatnost nakon određenih godina života i radnike sa invaliditetom. U zavisnosti od težine poslova, staž osiguranja od 12 meseci se računa kao 14, 15, 16 ili 18 meseci penzijskog staža.

Dodatne doprinose u pogledu uvećanja staža osiguranja za ovu kategoriju radnika plaćaju poslodavci.

Prosečni penzijski staž starosnih penzionera iz kategorije zaposlenih koji imaju staž sa uvećanim trajanjem je 37,4 godine od kojih su 23,1 godina (62%) staža osiguranja, a preostale 14,3 godine (38%) se sastoji od uvećanja staža i posebnog staža (Tabela A10 u statističkom aneksu prikazuje sastav kategorija prosečnog penzijskog staža). Bez ovih uvećanja, prosečna penzija ovih grupa bi bila mnogo niža. Gledano po polu, muškarci čine 80% penzionera u ovoj kategoriji.

(iii) Pensioneri sa posebnim pravima

Kao zaostavština penzionog sistem bivše Jugoslavije, nekoliko grupa sa privilegovanim pravima prima posebne penzije (Tabela A11 u statističkom aneksu daje prikaz kategorije posebnih grupa i njihovih prosečnih penzija). Po sadašnjem zakonu, radnici sa privilegovanim pravima su zaposleni u Ministarstvu unutrašnjih poslova, pripadnici Bezbednosno-informativne agencije i diplomate.

Ova kategorija radnika uživa niz povoljnih uslova. Prvo, pravo na starosnu penziju se stiče sa navršenih 53 godine života i bar 20 godina staža osiguranja. Drugo, stopa penzionih davanja iznosi 55% za muškarce i 57% za žene sa 20 godina staža osiguranja. Ova stopa penzionih davanja će biti povećavana za 2,5% za svaku godinu između 20 i 30 godina staža osiguranja, i za 0,5% za svaku godinu nakon 30 godina staža. Maksimalna stopa penzionih davanja je 85%. Treće, referentna plata za ove penzije je prosečan neto dohodak zarađen tokom jedne godine pred penziju. Ukoliko je penzija obračunata po novom pravilu niža od 120% penzije obračunate po sadašnjoj penzionoj formuli onda će biti isplaćena ta druga penzija.

⁶ Na primer, za ženu sa 30 godina staža osigurnja će penzijski staž, uključujući uvećanje od 15%, iznositi 33 godine. Ukoliko ima troje ili više dece, dobiće još dve godine što dovodi do ukupnog penzijskog staža od 35 godina.

Od 2010. nadalje, penzije za ove kategorije će biti obračunate u skladu sa trenutnom penzionom formulom sa uvećanjem od 20%.

1.4 Penzioni rashod i njegovo finansiranje

Penzioni rashod Srbije je poslednjih godina bio na nivou od 14% BDP-a, što je u rangju najvećih potrošača među zemljama OECD-a. (npr. Italije). Tabele A1 do A3 u statističkom aneksu daju prikaz prihoda i rashoda PIO fonda (konsolidovani izveštaji tri fonda osiguranja) od 1998. do 2008. u nominalnim iznosima kao u smislu BDP-a i ukupne doprinosne osnove⁷.

Glavni izvor sredstava PIO fonda su doprinosi od zaposlenih osiguranika i poslodavaca. Stopa doprinosa za penzije iznosi 22% bruto zarade⁸. U slučaju zaposlenih, doprinose podjednako dele poslodavci i zaposleni, dok je u slučaju samozaposlenih i poljoprivrednika ono snose ceo iznos doprinosa.

Sa druge strane, procenat ukupnih rashoda PIU fonda u ukupnoj doprinosnoj osnovi se procenjuje na 38,4%, što je uveliko prevazilazi stopu doprinosa od 22%. Tokom prethodnih nekoliko godina, doprinosi su pokrivali manje od 60% ukupnih rashoda, a razlika je uglavnom finansirana putem transfera iz opšteg budžeta. Nivo trenutnog penzionog deficita se kreće od 4% do 5% BDP-a svake godine.

Da bismo analizirali uzrok visokog udela penzionih rashoda u ukupnoj doprinosnoj osnovi (stopa troškova penzija), razložićemo ovu stopu na sistemsku stopu demografske zavisnosti (odnos pensionera i osiguranih radnika) i sistemsku stopu zamene (odnos prosečne penzije i prosečne bruto zarade). U slučaju PIO fonda, stopa troškova penzija od 32,1% je proizvod sistemske demografske stope zavisnosti od 74,3% i sistemske stope zamene od 43,2%. Dodavajući stope troškova drugih davanja, doprinosa za zdravstveno osiguranje i administrativnih troškova, dobijamo ukupnu stopu troškova od 38,4%. Tabela 3 data dole prikazuje dalju faktorizaciju strukture troškova rashoda PIO fonda zasnovanu na motodu opisanom u kućici 1.

Tabela 3: Struktura troškova PIO fonda (konsolidovani fond), 2008

	Pokazatelj	Napomene	Vrednost
(a)	Populacija starosti od 20 do 64 godina (oktobar 2007.-e)	U hiljadama	4.481
(b)	Populacija starosti od 65 i više godina (oktobar 2007.-e)	U hiljadama	1.448
(c)	Penzioneri	U hiljadama	1.580
(d)	Uplatiodi doprinosa	U hiljadama	2.126
(e)	Prosečna penzija	Mesečno	RSD 17.567
(f)	Prosečna zarada na koju se plaćaju doprinosi	Mesečno	RSD 40.647
(g)	Prosečna neto zarada na nacionalnom nivou	Mesečno	RSD 32.746
(h)	Prosečna bruto zarada na nacionalnom nivou	Mesečno	RSD 45.674
(A)	Nacionalna demografska stopa zavisnosti	= (b)/(a)	32,3%
(B)	Stopa pokrivenosti pensionera	= (c)/(b)	109,1%

⁷ Zarade na koje se plaćaju doprinosi su dobijene deljenjem ukupnih doprinosa stopom doprinosa od 22%, ne uzimajući u obzir više doprinose u smislu uvećanog trajanja staža za radnike na poslovima opasnim po zdravlje.

⁸ Zakon o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje propisuje sledeće tipove doprinosa za socijalnu zaštitu za obične zaposlene:

1) Pensiono i invalidsko osiguranje:	22% (11% poslodavac, 11% zaposleni)
2) Zdravstveno osiguranje:	12,3% (6,15% poslodavac, 6,15% zaposleni)
3) Osiguranje u slučaju nezaposlenosti:	1,5% (0,75% poslodavac, 0,75% zaposleni)

(C)	Stopa pokrivenosti uplatioca doprinosa	= (d)/(a)	47,4%
(D)	Sistemska demografska stopa zavisnosti	= (A)*(B)/(C)	74,3%
(E)	Efektivna sistemska stopa zamene	= (e)/(g)	53,6%
(F)	Stopa sticanja prihoda	= (f)/(h)	89,0%
(G)	Stopa neto/bruto zarade	= (g)/(h)	71,7%
(H)	Sistemska stopa zamene	= (E)/(F)*(G)	43,2%
(1)	Rate troška penzija	= (D)*(H)	32,1%
(2)	Druga davanja		1,4%
(3)	Doprinosi za zdravstveno osiguranje		4,0%
(4)	Administrativni i drugi rashodi		0,8%
	Ukupna stopa troškova	Zbir (1)-(4)	38,4%

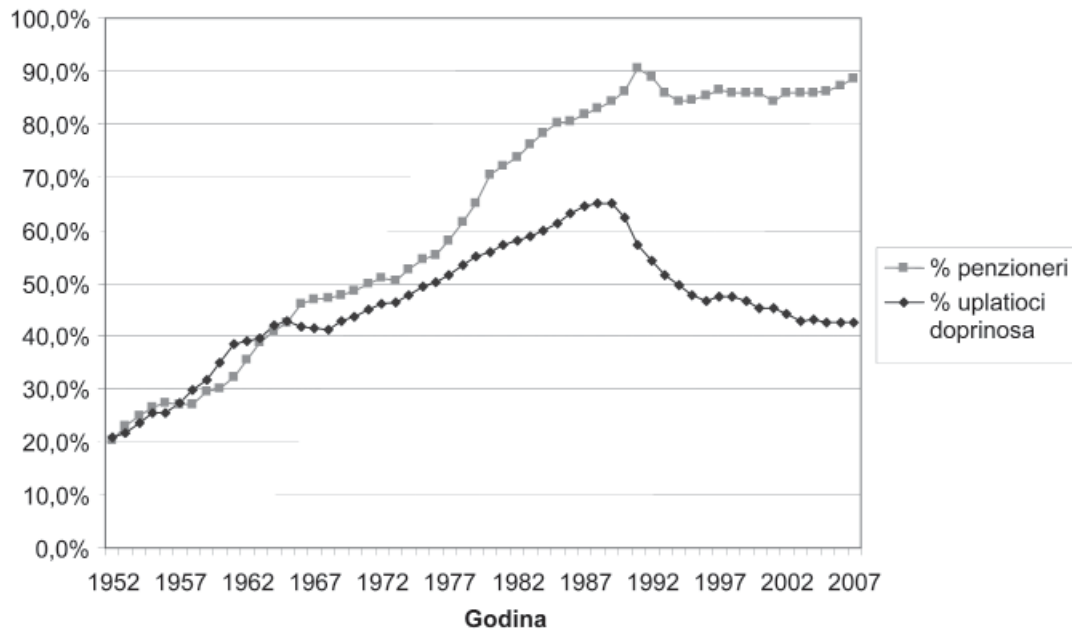
Izvor: Republički zavod za statistiku Srbije, PIO fond.

Izuzetno visoka sistemska demografska stopa zavisnosti doprinosi visokom trošku penzionih rashoda. U tabeli 4 je dato poređenje sistemske demografske stope zavisnosti osiguranja zaposlenih od 1980. do 2008. U Digramu 1 je dato poređenje istopirjskih kretanja stopa pokrivenosti uplatioca doprinosa (odnos uplatioca doprinosa u populaciji starosti od 20 do 59 godina) i stopa pokrivenosti penzionera (odnos penzionera u populaciji starosti od 60 i više godina) u okviru osiguranja zaposlenih od 1952. do 2008.⁹ Usled ograničenosti raspoloživih podataka, podaci o vremenskoj seriji uplatioca doprinosa i penzionera u okviru druge dve grupe osiguranika nisu bili dostupni.

Tabela 4: Sistemske demografske stope zavisnosti (osiguranje za zaposlene), 1980-2008

Pokazatelj	1980	1990	2000	2008
Nacionalna demografska stopa zavisnosti	22,4%	28,4%	35,3%	34,3%
Stopa pokrivenosti penzionera	70,6%	86,1%	85,8%	89,7%
Stopa pokrivenosti uplatioca doprinosa	55,8%	62,4%	45,1%	43,1%
Sistemska demografska stopa zavisnosti	28,3%	39,1%	67,1%	71,5%
Sistemska stopa zamene	(43,2%)	(43,2%)	(43,2%)	43,2%
Stopa troškova penzija	(12,5%)	(17,3%)	(29,7%)	31,6%
Ukupna stopa troškova	(18,8%)	(23,6%)	(35,9%)	37,9%

⁹ Da bi dobili konsistentnije poređenje prošlih kretanja, starosni prag populacije je fiksiran na 20 i 60 godina.

Dijagram 1: Stope pokrivenosti uplatioca doprinosa i penzionera (osiguranje za zaposlene), 1952-2008

Ovi podaci pokazuju da je brz porast sistemske demografske stope zavisnosti bio pripisan sledećim razlozima. Prvo, nacionalna demografska stopa zavisnosti je porasla usled starenja srpske populacije. Drugo, tokom perioda tranzicije 90.-ih godina penzioni sistem je korišćen za apsorpciju velikog broja tehnoloških viškova. Ovo objašnjava pad stope pokrivenosti uplatioca doprinosa i istovremen porast stope pokrivenosti penzionera. Kao kombinovani efekat ovih promena, sistemska demografska stopa zavisnosti je doživela značajan porast sa 28,3% u 1980.-oj na 39,1% u 1990.-oj, 67,1% u 2000.-oj i 71,5% u 2008.-oj godini. Uzimajući u obzir sistemske stopu zamene na nivou cele 2008.-e i druge stope troškova, procenjena ukupna stopa troškova osiguranja zaposlenih je iznosila 18,8% u 1980.-oj, 23,6% u 1990.-oj, 35,9% in 2000.-oj i 37,9% u 2008.-oj godini.

Takođe treba napomenuti da relativno visok udeo penzionera koji primaju invalidsku penziju (tj. 23% svih penzionera) naročito kod starijih godišta (vidi Dijagram 4) sugerise da su se oni koji nisu imali pravo na starosnu penziju prijavili za invalidsku i uspeli da je dobiju.¹⁰ Po nadležnima u Ministarstva rada i socijalne politike Srbije, glavni razlozi za ovako veliki udeo penzionera sa invalidskom penzijom su bili široka definicija invalidnosti (radne nesposobnosti) i tendencija lekara, često povezana sa korupcijom, da daju velikodušne procene invalidnosti.

Ukoliko ovakvi uslovi za sticanje prava budu izmenjeni, opadajući trend pokrivenosti uplatioca doprinosa će na duge staze dovesti do pada pokrivenosti penzionera. Ovo će izazvati zabrinutost oko rastućeg broja starijih osoba bez prava na penziju, što može da utiče na program socijalne pomoći.

¹⁰ Period staža osiguranja posle koga osoba stiče pravo na invalidsku penziju iznosi godinu dana za mlađe od 20, 3 godine za osobe starosti od 20 do 24 godine, 3 godine za osobe starosti od 25 do 29 godina i 5 godina za starije od 30 godina.

Kućica 1: Analiza stope troškova penzija

Stopa troškova penzionih rashoda kao procenat ukupne doprinosne osnove radnika, zvana stopa troškova penzija, može biti izražena na sledeći način:

$$\begin{aligned} & (\text{Penzioni rashodi}) / (\text{Ukupna doprinosna osnova}) \\ &= (\text{Populacija starosti od 65 i više godina}) / (\text{Populacija starosti od 20 do 64 godine}) \\ & \times (\text{broj penzionera}) / (\text{Populacija starosti od 65 i više godina}) \\ & \times (\text{Populacija starosti od 20 do 64 godine}) / (\text{Broj uplatioca doprinosa}) \\ & \times (\text{Prosečna penzija}) / (\text{Prosečna neto zarada na nacionalnom nivou}) \\ & \times (\text{Prosečna neto zarada na nacionalnom nivou}) / (\text{Prosečna bruto zarada na nacionalnom nivou}) \\ & \times (\text{Prosečna bruto zarada na nacionalnom nivou}) / (\text{Prosečna zarada na koju se naplaćuju doprinosi}). \end{aligned}$$

Svaki od faktora na desnoj strani gorenavedene formule ima sledeće značenje:

- Prvi faktor, odnos populacije starosti od 65 i više godina i populacije starosti od 20 do 64 godine, može biti nazvan **nacionalna demografska stopa zavisnosti** koja meri nivo starenja na nacionalnom nivou.
- Drugi faktor, odnos broja penzionera i populacije starosti od 65 i više godina se zove **stopa pokrivenosti penzionera**.
- Obrnuti treći faktor, odnos broja uplatioca doprinosa i populacije starosti od 20 do 64 godine se naziva **stopa pokrivenosti uplatioca doprinosa**.
- Četvrti faktor meri nivo prosečne penzije u smislu prosečne neto zarade na nacionalnom nivou, i naziva se **efektivna sistemska stopa zamene**.
- Peti faktor predstavlja odnos prosečnih neto i bruto zarada na nacionalnom nivou i naziva se **stopa neto/bruto zarada**.
- Obrnuti poslednji faktor meri procenat odnosa prosečne zarade na koju se naplaćuju doprinosi i prosečne bruto zarade na nacionalnom nivou i može se nazvati **stopa sticanja prihoda**.

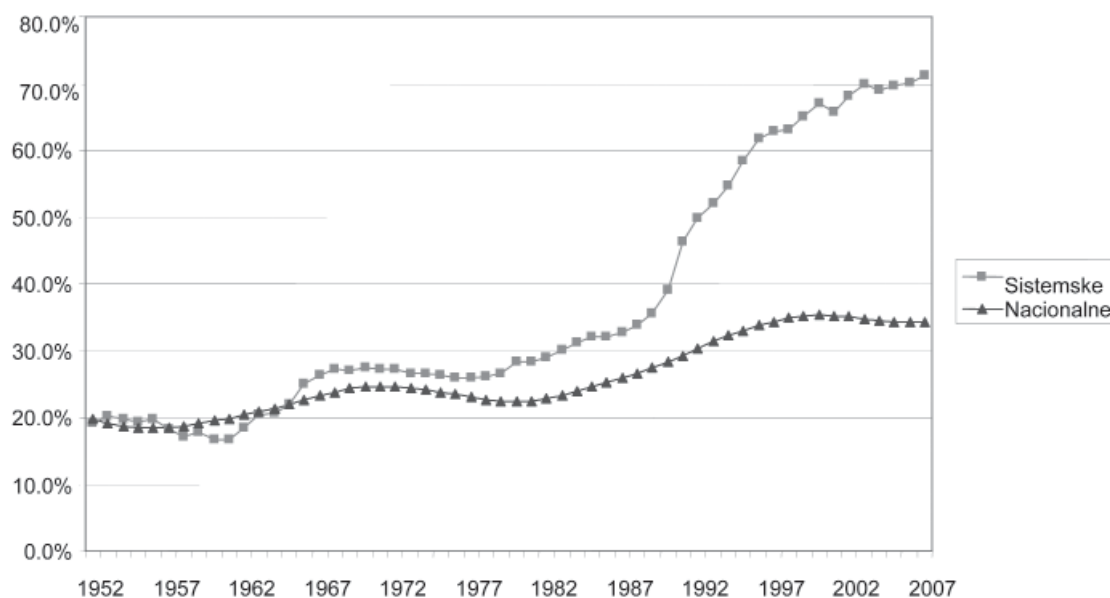
U gorenavedenoj formuli proizvod prva tri faktora je jednak odnosu penzionera i uplatioca doprinosa, to jest **sistemske demografske stope zavisnosti**, a proizvod druga tri faktora je jednak odnosu između prosečne penzije i prosečne bruto zarade, što predstavlja **sistemske stopu zamene**.

Stopa troškova penzija je u pozitivnoj korelaciji sa nacionalnom demografskom stopom zavisnosti, stopi pokrivenosti penzionera, stopom neto/bruto zarada, i sistemskom stopom zamene, dok je u negativnoj korelaciji sa stopom pokrivenosti uplatioca doprinosa i stopom sticanja prihoda.

U ovom izveštaju, starosni prag u definiciji nacionalne demografske stope zavisnosti iznosi 20 i 65 godina. Međutim, postoje takođe i penzioneri koji primaju starosnu, invalidsku i porodičnu penziju u grupi starosti od 20 do 64 godine, kao i uplatioci doprinosa starosti od 65 i više godina.

Dijagram 2 daje poređenje nacionalne demografske stope zavisnosti (definisane kao odnos između populacije od 60 i više godina i one starosti između 20 i 59) i sistemske demografske stope zavisnosti osiguranja za zaposlene od 1952.-e do 2000.-e. Do 1950.-ih do 1970.-ih sistemske demografske stope zavisnosti su pratile slično kretanje nacionalnih demografskih stopa zavisnosti. Razlike su počele da se pojavljuju tokom osamdesetih verovatno zbog porasta broja penzionera sa dužim stažem osiguranja. Međutim, nakon 1990.-e sistemska demografska stopa zavisnosti je iskusila veliki porast i trenutno je dostigla nivo od više od 70% što više nego duplo premašuje nacionalnu demografsku stopu zavisnosti.

Dijagram 2: Nacionalne demografske stope zavisnosti i sistemske demografske stope zavisnosti (osiguranje za zaposlene), 1952-2008

Iako su davanja iz penzionog sistema ispunila neposrednu potrebu radnika koji su postali tehnološki višak tokom privatizacije, brzo opadanje sistemske demografske zavisnosti je značajno povećalo stope troškova. Ukoliko se ništa ne preduzme po pitanju prilagođavanja strukture doprinosa i davanja i unapređenja efikasnosti upravljanja penzionim sistemom, sve veće starenje populacije, stalno povećanje broja penzionera, trajna stagnacija broja uplatioca doprinosa, kao i opadanje stope sticanja prihoda usled porasta neformalnog rada će dovesti do više stope troškova penzija od trenutne, što će zauzvrat rezultirati rastućim deficitom u PIO fondu.

1.5 Uobičajeno doba penzionisanja i starosni obrazac penzionisanja

Da bi smo analizirali priliv penzionera, pogledaćemo uslove za dobijanje starosne penzije u starosni obrazac penzionisanja.

Po članu 19 zakona, muškarac može da se penzioniše

- u 63 godini života sa bar 20 godina penzijskog staža;
- u 65 godini sa bar 15 godina staža osiguranja;
- u 53 godini života sa bar 40 godina staža osiguranja; ili,
- u bilo koje doba pod uslovom da ima 45 godina staža osiguranja.

Slično ovome, žena može da se penzionise

- u 58 godini života sa bar 20 godina penzijskog staža;
- u 60 godini života sa bar 15 godina staža osiguranja;
- u 53 godini sa bar 35 godina staža osiguranja;ili,
- u bilo koje doba, pod uslovom da ima 45 godina staža osiguranja.

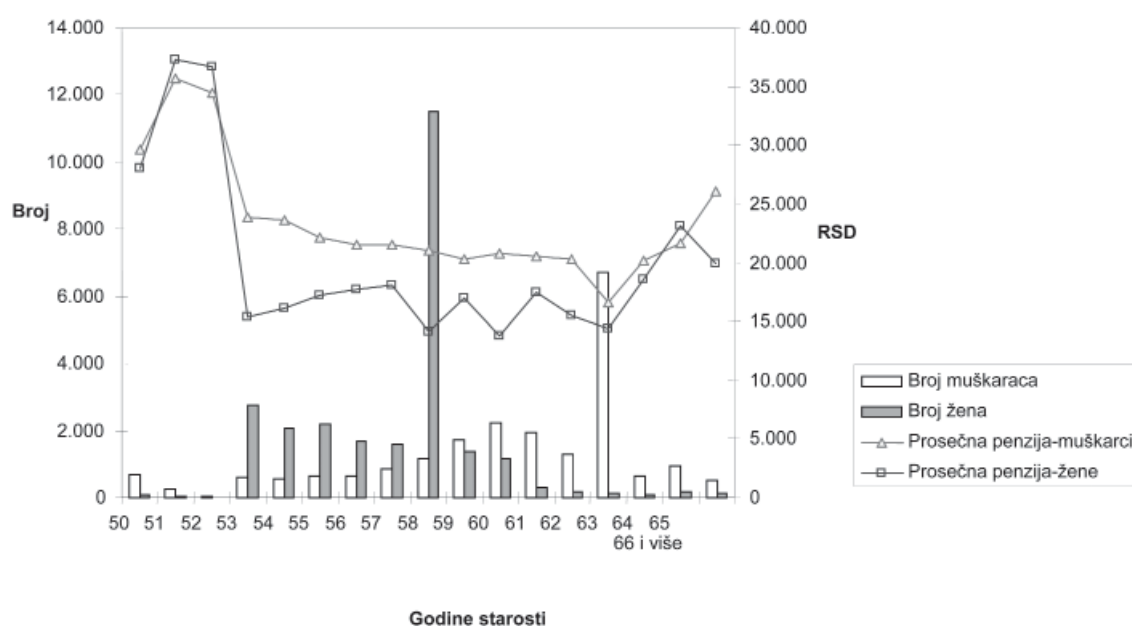
Međutim, kao rezultat izmena i dopuna iz 2005.-e prvi od gorenavedenih uslova će biti postepeno primenjivani do 2011. po rasporedu predstavljenom u donjoj Tabeli 5.

Tabela 5: Uslovi za dobijanje starosne penzije, 2008-2010

Godina	2008	2009	2010
Doba penzionisanja za muškarce (godine starosti)	63,5	64	64,5
Doba penzionisanja za žene (godine starosti)	58,5	59	59,5
Neophodni penzijski staž (godine)	19	18	17

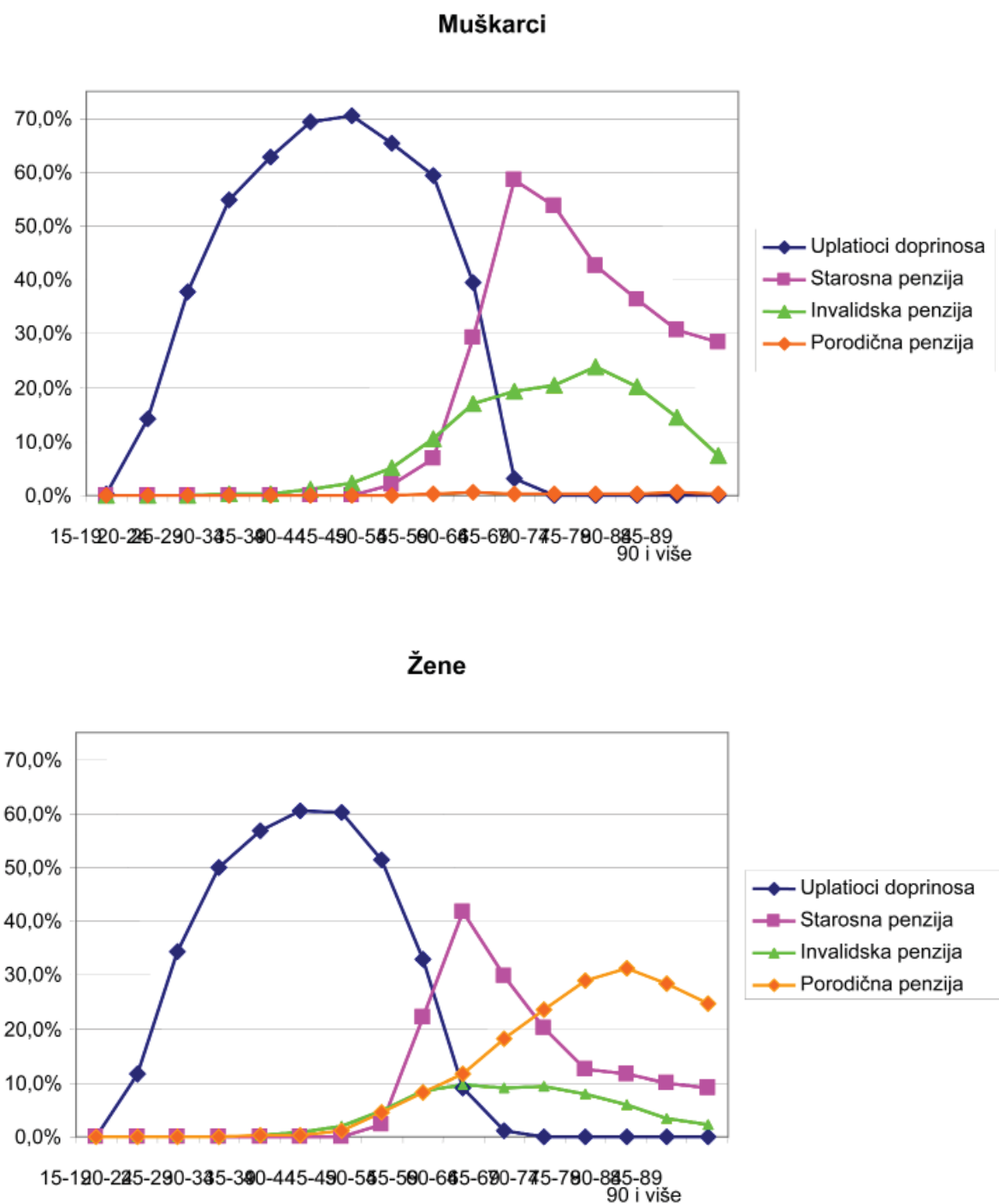
Donji Dijagram 3 prikazuje broj novih penzionera i njihove prosečne penzije po godinama starosti u 2008.-oj godini (samo u slučaju osiguranja za zaposlene). Na osnovu ovih podataka o starosnom obrascu penzionisanja prvo možemo primetiti nagli porast broja penzionera starih 63 godine u slučaju muškaraca (31%) i 58 godina u slučaju žena (45%). Ovo sugerise da veliki broj radnika prima starosnu penziju na osnovu prvog od uslova za sticanje penzije navedenih u tabeli gore. Stoga, realno je očekivati da će postepeno povećavanje starosne granice penzionisanja navedeno u tabeli gore uticati na ove grupe radnika. Ipak, još uvek 59% muškaraca odlazi u penziju sa 62 ili manje godina, i 41% žena sa 57 godina i manje, i oni primaju više prosečne penzije.

Dijagram 3: Novi penzioneri i prosečne penzije po starosti i polu (osiguranje za zaposlene), 2008

Donji Dijagram 4 prikazuje stope pokrivenosti uplatioca doprinosa i tri vrste penzionera (izuzimajući siročiće) u smislu populacije, diferencirane po polu i starosti. Ovi podaci se odnose na osiguranje za zaposlene za 2008.-u godinu.

Dijagram 4: Stope pokrivenosti uplatioca doprinosa i penzionera za određene starosne grupe po polu (osiguranje za zaposlene), 2008

Ovi ukršteni podaci nam omogućavaju sledeća opažanja o različitim starosnim obrascima pokrivenosti muških i ženskih radnika penzionim sistemom.

- Stope pokrivenosti uplatioca doprinosa su kod muškaraca više nego kod žena u svim starosnim grupama. Starosne penzije se pojavljuju u grupi starosti od 60 do 64 godine, na vrhuncu su u grupi starosti od 65 do 69 godina i zatim se postepeno smanjuju kako se kreću ka grupama veće starosti. Kao što je ranije napomenuto, procenat penzionera koji primaju invalidsku penziju je visok za grupe starosti od 65 do 79 godina. Udeo penzionera koji primaju porodičnu penziju (udovaca) je veoma mali za sve starosne grupe.

- Kod žena, u skladu sa nižom starosnom granicom penzionisanja, starosne penzije se pojavljuju u starosnoj grupi od 55 do 59 godina i na vrhuncu su u grupi od 60 do 64 godine. Isti starosni obrazac se može primetiti kod invalidskih penzija. Suprotno od slučaja muškaraca, porodične penzije (penzije udovica) pokazuju porast u starosnoj grupi od 55 do 59 godina u prevazilaze udeo starosnih penzija u grupi od 70 do 74 i više godina.

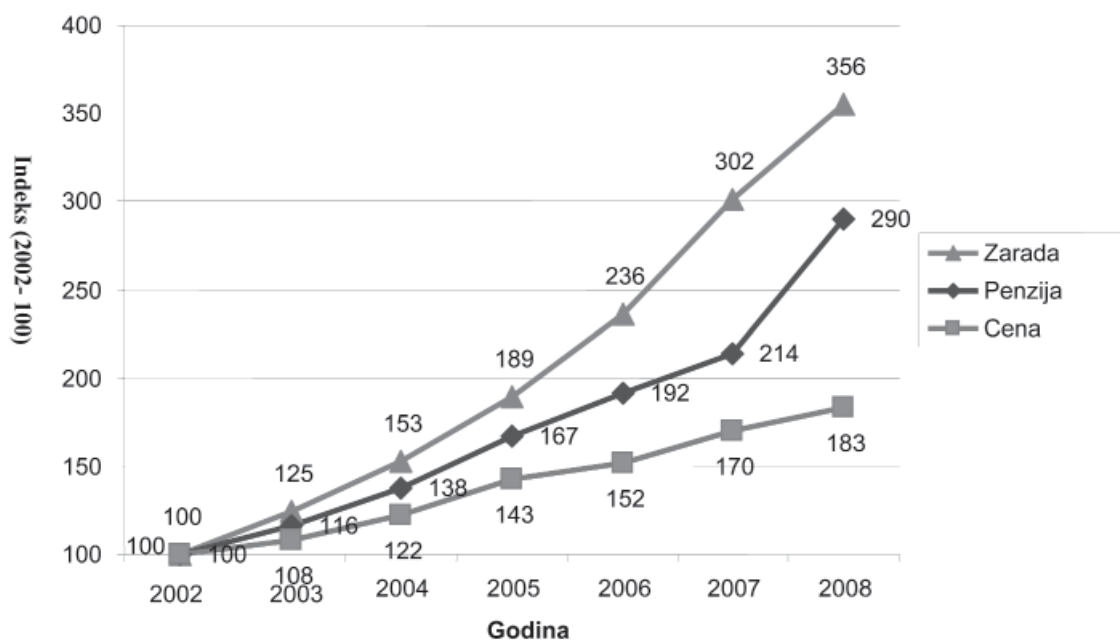
1.6 Indeksacija penzija

Od 2002. godine, srpski penzioni sistem je uneo niz izmena i dopuna u politiku indeksacije. Uvedene su sledeće glavne promene:

- Pre 2002, penzije su bile indeksirane kad bi kumulativni porast prosečne zarade od momenta prošlog prilagođavanja prešao 5%.
- Od 2002.-godine, indeksacija penzija se sprovodi kvartalno u skladu sa 50-50 prosekom porasta zarada i troškova života (takozvana švajcarska formula)
- Od 2006, indeksacija penzija se obavlja dvaput godišnje (u aprilu i oktobru). Važnije, osnova za indeksaciju se postepeno zamenjuje porastom cena. Ovo se postiže povećanjem udela indeksa troškova života u obračunavanju ponderisane prosečne vrednosti indeksa zarada i troškova života sa 50% na 62% u 2006.-oj, 75% u 2007.-oj i 87,5% u 2008.-oj godini. Od 2009.-e pa nadalje penzije će biti indeksirane samo u skladu sa povećanjem troškova života.
- Kao prelaznu meru za period od 2005.-e do 2009.-e, u slučaju da prosečna penzija padne ispod nivoa od 60% prosečne neto zarade, država će sprovesti vanrednu indeksaciju penzija na kraju godine koja će biti finansirana iz budžeta. Ova klauzula o vanrednoj indeksaciji je iskorišćena u januaru 2008.-e, pošto je prosečna penzija 2007.-e godine pala ispod 60% prosečne neto zarade za istu godinu.
- Nivo penzija je postao političko pitanje tokom opštih izbora 2008.-e. Da bi se ispunila obećanja data tokom izborne kampanje, u oktobru 2008.-e je uz regularnu indeksaciju sprovedeno vanredno uvećanje od 10%. U isto vreme je odlučeno da indeksacija penzija bude zamrznuta tokom 2009.-e. Sledeća indeksacija će biti sprovedena u aprilu 2010.-e.
- U periodu od 2003.-e do 2008.-e prosečna stopa rasta prosečne zarade je iznosila 23,5% godišnje, dok je ista stopa u slučaju troškova života iznosila 10,6% godišnje. Prosečna stopa indeksacije penzija za isti period je iznosila 19,4%, ali bi bez uvećanja od 10% iz oktobra 2008.-e iznosila bi 17,6%. Iz ovoga sledi da je indeksacija penzija premašila porast troškova života, ali i dostigla skoro 80% porasta zarada.

Izmena osnovice za indeksaciju u mnogim zemljama predstavlja široko prihvaćenu meru za ponovno postizanje dugoročne finansijske likvidnosti. Donji Dijagram 5 daje poređenje kumulativnog porasta indeksacije penzija i porasta prosečne bruto zarade i troškova života. Po gorenavedenom metodu indeksacije penzija, indeks penzija je stalno bio veći od indeksa troškova života, ali je do 2008.-e postao za 19% manji od indeksa prosečne zarade. Relativno oštar porast indeksa penzija u periodu od 2007.-e do 2008.-e je prouzrokovao vanrednim uvećanjem iz oktobra 2008.-e.

Dijagram 5: Kumulativni rast prosečne bruto zarade, troškova života i penzija (Godina 2002 = 100), 2002-2008

Prethodna iskustva sugerišu da je pokušaj da se ograniči porast rashoda penzija naišao na otpor i usled političkog mešanja bio rešen kompromisom. Veliki broj penzionera u odnosu na uplatioce doprinosa je učinio penzioni sistem podložnim tome da postane političko pitanje. Takve česte, *ad hoc* izmene i dopune, motivisane kratkoročnim interesima, će na kraju uticati na penzionere i uplatioce doprinosa čineći penzioni sistem nepredvidivim i nekonsistentnim.

Treba napomenuti da se indeksacija u penzionoj formuli primenjuje na opšti bod. Stoga, efekat švajcarske indeksacije ili indeksacije troškova života se pojavljuje kod stope zamene ne samo već dodeljenih penzija, već i novoobračunatih.

1.7 Finansijski status različitih grupa osiguranika

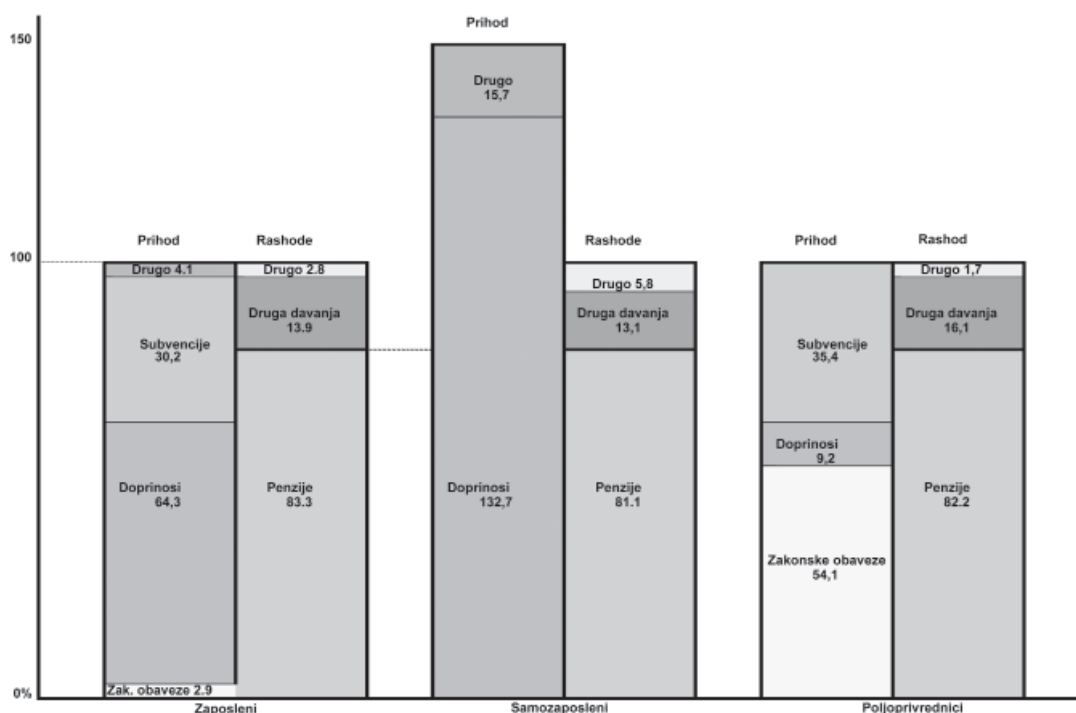
Uz pokrivanje tekućeg deficita, država ima ustavnu obavezu i da subvencira određeni deo penzionih rashoda, što trenutno iznosi 7% ukupnih penzionih rashoda.

Obavezno državno subvencioniranje zaposlenih se po pitanju penzija isplaćuje za dodatna prava zakonom garantovana nekim posebnim kategorijama. Takođe uključuje i deo penzija u odnosu na dve godine dodatnog penzijskog staža za žene koje su rodile troje ili više dece.

Ustavno državno subvencioniranje za poljoprivrednike uključuje penzije u odnosu na penzijski staž stečen tokom prethodnog rada (tzv. "načelo solidarnosti") kao i penzijskog staža tokom drugog svetskog rata. Načelo solidarnosti znači da je Vlada, kad je 1986.-e uspostavljeno obavezno penziono osiguranje za poljoprivrednike, istima odobrila 15-ogodišnji staž osiguranja (manji od bilo kog ranijeg staža osiguranja) da bi svi poljoprivrednici ispunili uslove za sticanje starosne penzije.

Nasuprot osiguranju za zaposlene koje je dominantan od sva tri prethodna fonda penzijskog osiguranja (njegov udeo u pokrivenim radnicima je 80%, a u doprinosima više od 90%) druge dve grupe imaju krajnje drugačiji finansijski status, kao što je prikazano na Dijagramu 6.

Dijagram 6: Prihodi i rashodi tri različite grupe osiguranika
(Rashode = 100), 2007

Osiguranje samozaposlenih poseduje priličan višak zbog svoje povoljne demografske strukture. Iz ovog razloga bivši fond za penzijsko osiguranje samozaposlenih nije bio voljan da bude finansijski konsolidovan sa druga dva fonda koji su u deficitu. Međutim, analiza pokazuje da osiguranje samozaposlenih duguje svoj povoljan status uglavnom relativno manjim obavezama usled kasnijeg uspostavljanja fonda i pomeranja određenog broja radnika koji su prethodno radili u društvenim preduzećima u oblast samozaposlenosti usled privatizacije.

Osiguranje poljoprivrednika ne može da se izdržava iz svojih doprinosa. 2008.-e godine, doprinosi poljoprivrednika su pokrivali manje od 10% rashoda penzija za iste. Preostalih 90% je bilo finansirano putem transfera iz državnog budžeta, od čega 54% rashoda predstavlja ustavne državne subvencije, a 35% pokrivanje deficita.

2 Pravci penzione reforme u Srbiji

Na osnovu analize izložene u poglavlju 1, u ovom poglavlju će biti dat pregled ključnih pitanja vezanih za budući pravac penzione reforme u Srbiji.

2.1 Opšti cilj reforme

U opštim crtama, osnovno pitanje penzione reforme je učiniti penzioni sistem dugoročno održivim i mogućim i za buduće generacije, istovremeno obezbeđujući da njegov glavni cilj pružanja odgovarajućeg sigurnog prihoda starijoj generaciji bude ispunjen.

Obezbeđivanje dugoročne održivosti je osnovni zahtev svakog penzionog sistema, bez obzira na to da li je zasnovan na tekućem ili fundiranom načinu finansiranja. Kao što je prikazano u Kućici 2, u principu postoje dve opcije za održavanje finansijske ravnoteže penzionog sistema:

- (i) smanjenje rashoda davanja putem modifikovanja penzione formule, povećanja starosne granice za odlazak u penziju i promene metoda indeksacije, uz istovremeno minimiziranje administrativnih troškova;
- (ii) povećanje prihoda putem povećanja stope doprinosa, ili putem povećanja doprinosne osnove uz pomoć boljeg poštovanja zakona i efikasne naplate doprinosa. Ekonomski rast će doprineti povećanju broja uplatilaca doprinosa.

Postoji snažno protivljenje i poslodavaca i sindikata povećavanju stope doprinosa, naročito u doba postojeće ekonomske krize. Isto tako, i sindikati i penzioneri su protiv predloga o smanjenju nivoa penzija i povećanju starosne granice za odlazak u penziju.

2.2 Strategije penzione reforme u Srbiji

Strategija penzione reforme u Srbiji bi predvidela sledeće korake:

Prvo, treba naglasiti da je povećanje pokrivenosti penzionim sistemom od ključne važnosti ne samo sa gledišta zadovoljavanja osnovnog prava radnika, već takođe sa gledišta dugoročne održivosti sistema. Veće poštovanje zakonskih propisa postignuto radom na problemu neformalnog rada bi moglo da dovede do povećane stope pokrivenosti zaposlenošću što bi smanjilo pritisak nagore sistemske demografske stope zavisnosti. Uz to, poboljšana naplata doprinosa putem delotvorne inspekcije i kontrole prevara povećava stopu sticanja prihoda, koja bi delovala na sistemsku stopu zamene.

U kontekstu tekuće ekonomske krize hitnije je povećati učešće radne snage u mladoj populaciji kao i starosnu granicu za odlazak u penziju povećanjem učešća radne snage u starijoj populaciji.

Kućica 2: Dinamika transfera penzija

Procenat penzionih rashoda u ukupnom ekonomskom proizvodu (ili ukupnoj doprinosnoj osnovi) je pokazatelj koji služi za merenje veličine transfera penzija u nacionalnoj privredi. U skorašnjem periodu, penzioni rashodi Srbije su stajali na 14% BDP-a ili 37% doprinosne osnove.

Što se tiče promena ovog indikatora, važi sledeća formula:

$$\Delta(P/Y) = (N - D)/Y + (i - g) P/Y$$

gde je

- Y : BDP (ili doprinosna osnova)
- P : Penzioni rashod
- N : Penzije za nove penzionere
- D : Penzije za preminule penzionere
- g : Stopa rasta proizvoda (ili ukupna baza uplatioca doprinosa)
- i : Stopa indeksacije penzija

Iz gorenavedene analize sledi da bi, kako bi se izbegao dalji porast procenat penzionih rashoda u BDP-u, trebalo ili

- smanjiti iznose novododeljenih penzija (putem niže penzione formule, ili strožih uslova za sticanje prava na penziju i više starosne granice),
- primeniti niže stope indeksacije za penzije u isplati, ili
- postići viši ekonomski rast (putem, npr. veće štednje i više investiranja)

Drugo, ključni činioci bi trebalo da se slože po pitanju budućeg nivoa davanja i mehanizma za očuvanje njegove vrednosti putem garancija za minimalne penzije i metoda indeksacije koji bi održao vrednost penzija u isplati u slučaju inflacije ili porasta troškova života.

Na primer, imajući u vidu trenutni nivo penzija i u svetlu Međunarodnog standarda rada datog u MOR-ovoj konvenciji br 102 o minimalnim standardima socijalne zaštite, nivo budućih davanja za prosečnog novopenzionisanog radnika sa 30 godina staža osiguranja ne bi trebalo da bude niži od 40% do 50% prosečne neto zarade, što je isto što i 1,33%-1,67% prosečne neto zarade u smislu opšteg boda¹¹.

Treće, imajući u vidu ove osnovne zahteve, trebalo bi poduzeti korake usmerene na smanjenje ukupnog obima rashoda davanja. Sledeće moguće mere mogu biti predložene na osnovu analize problema:

- Uvođenje smanjenja penzija penzionera koji rade;
- Bolje ciljano pružanje dodatnog staža osiguranja za žene i druge posebne grupe;
- Striktnija primena kriterijuma za određivanje invaliditeta;

¹¹ Postojeća penziona formula podrazumeva uniformnu stopu po kojoj se izračunava kamata. Takođe bi se moglo razmotriti fiksiranje višeg opšteg boda za kraći penzijski staž i nižeg opšteg boda za duži..

- Postepeno izjednačavanje starosne granice za odlazak u penziju za muškarce i žene do granice od 65 godina;
- Na duže staze, može se pojaviti potreba za dodatnim povećanjem starosne granice za odlazak u penziju za oba pola u skladu sa produženjem očekivanog životnog veka srpske populacije; i,
- Modifikacije metoda indeksacije koje bi bar očuvale kupovnu moć penzija u isplati.

Četvrto, ukoliko i nakon primene svih ovih mera i dalje postoji nesklad u finansijskoj ravnoteži, treba razmotriti povećanje stope doprinosa.

U Tabeli 6 je dat pokušaj procene finansijskih efekata gorenavedenih reformskih mera putem menjanja činilaca koji sačinjavaju stope troškova penzija za 2008.-u.

Tabela 6: Finansijske implikacije reformskih opcija, 2008

Pokazatelj	Osnovica	Slučaj 1	Slučaj 2	Slučaj 3	Slučaj 4
Nacionalna demografska stopa zavisnosti	32,3%	--	--	--	--
Stopa pokrivenosti penzionera	109,1%	--	--	--	--
Stopa pokrivenosti uplatioca doprinosa	47,4%	70,0%	--	--	60,0%
Sistemska demografska stopa zavisnosti	74,3%	50,4%	--	--	58,8%
Efektivna sistemska stopa zamene	53,6%	--	40,0%	--	45,0%
Stopa sticanja prihoda	89,0%	--	--	100%	95,0%
Stopa neto/bruto zarade	71,7%	--	--	--	--
Sistemska stopa zamene	43,2%	--	32,2%	38,5%	34,0%
Stope troškova penzija	32,1%	21,8%	24,0%	28,6%	20,0%
Ukupna stopa troška	38,4%	28,0%	30,2%	34,8%	26,2%
Razlika od osnovne linije	--	10,3%	8,2%	3,5%	12,2%
Potreba za povećanjem doprinosa	16,4%	6,0%	8,2%	12,8%	4,2%

Izvor: MOR-ovi proračuni

Data su sledeća opažanja:

- Slučaj 1: Ukoliko se stopa pokrivenosti uplatilaca doprinosa poveća do nivoa od 70% na kom je bila pre '90.-ih godina, sistemska demografska stopa će se smanjiti na 50,4% (skoro dva radnika izdržavaju jednog penzionera). Kao rezultat ovoga, stopa troškova penzija će se smanjiti za 10,3%-poena, što smanjuje deficit na 6,0% u smislu doprinosne osnove
- Slučaj 2: Ukoliko se nivo penzija smanji za 25% sa trenutnog nivoa i sistemska stopa zamene će opasti u skladu sa tim. To će rezultirati smanjenjem stope troškova penzija od 8,2%-poena, što nam ostavlja deficit od 8,2%.
- Slučaj 3: Ukoliko se stopa sticanja prihoda poveća za 100% eliminacijom prijavljivanja manjih plata nego postojećih, stopa troška će se smanjiti za 3,5%-poena što će rezultirati deficitom od 12,8%.
- Slučaj 4: Delimičnim kombinovanjem ovih efekata, stopa troška bi bila smanjena za 12,2%-poena, što bi deficit zadržalo na nivou od 4,2%.

Prilikom interpretacije ovih opažanja treba izneti sledeće napomene:

- Gorenavedeni proračuni nisu uzeli u obzir trošak sprovođenja pomenutih mera. Na primer, proširenje pokrivenosti će zahtevati veće administrativne troškove. Štaviše, gorenavedeni proračuni nisu uzeli u obzir činjenicu da sprovođenje ovih mera zahteva dovoljno dugačak tranzicioni period da bi se izbegle nagle promene.

- Gorenavedni proračuni odražavaju uslove iz 2008.-e godine. Verovatno je da će se nacionalna demografska stopa zavisnosti povećati u budućnosti usled starenja populacije.
- Isto tako, ukoliko stope pokrivenosti uplatilaca doprinosa ostanu na trenutnom niskom nivou, to će dovesti do niske pokrivenosti penzionera u budućnosti. Takva uzajamna dinamika nije uzeta u obzir u gorenavedenim proračunima.

Naravno, sveobuhvatnije predviđanje bi zahtevalo razrađeniye aktuarske analize. Međutim, uprkos ovim ograničenjima gorenavedena kvantitativna analiza pruža izvesne uvide u približan obim finansijskog dejstva različitih opcija politika.

2.3 Proces reforme i veza sa drugim politikama

Proces kreiranja politika predstavlja važan aspekt penzione reforme. Ova reforma neizbežno utiče na suprostavljene interese tripartitnih ključnih činilaca. Stoga bi proces reforme trebao da teži izgradnji nacionalnog konsenzusa o kreiranju paketa mera prihvatljivog za sve ključne činioce.

Iako nijedan penzioni sistem ne može biti potpuno imun na političke uticaje, upravljanje kreiranjem politike penzione reforme može biti unapređeno kroz transparentan i participativan proces kreiranja politike zasnovan na dobrim informacijama.

Preterana dugovanja srpskog penzionog sistema, koja su neizbežna posledica ekonomske tranzicije, moraju biti finansirana posredstvom međugeneracijskog transfera prihoda. Stoga, penziona reforma bi trebalo da bude podržana ne samo od strane sadašnjih radnika i penzionera već i budućih radnih generacija od kojih će biti zatraženo da plaćaju doprinose za starije..

Da bi se potpomoglo donošenje odluka o paketu reformi, svaka mera bi trebalo da bude predstavljena zajedno sa procenom svojih finansijskih implikacija. Projekcije rashoda i prihoda penzionog sistema će pružiti ključne informacije za debatu o izboru mera reforme.

Nacionalni penzioni sistem ne funkcioniše izolovano od privrede svoje države. Umesto toga, on je važan socioekonomski podsistem koji stupa u interakciju sa drugim akterima nacionalne i globalne privrede. Stoga, za delotvorno sprovođenje reforme je važno da penziona politika bude konzistentna sa politikama u relevantnim oblastima, i da te relevantne politike neguju sredinu podsticajnu za penzionu reformu. Specifični primeri ovakve koordinacije uključuju:

- Politiku tržišta rada koja promoviše zapošljavanje za sve starosne grupe i dozvoljava fleksibilno penzionisanje;
- Politiku naplate poreza koja omogućava efikasnu naplatu doprinosa za socijalnu sigurnost u skladu sa zakonskim propisima;
- Makroekonomsku politiku koja promoviše održivi ekonomski rast; i,
- Politiku socijalne zaštite koja štiti sve građane, uključujući i penzionere, od siromaštva.

2.4 Komentari o mogućem uvođenju obaveznog stuba privatne penzije

Od sredine '90.-ih godina prošlog veka mnoge zemlje u Centralnoj i Istočnoj Evropi su sprovele reformu penzionog sistema koja je uvela obavezni privatni penzioni sloj (takozvani drugi stub penzionog sistema). Kako su te zemlje već imale državne penzione sisteme, reforma je dovela do smanjivanja javnih šema i delimične zamene istih privatnim šemama zasnovanim na individualnim računima. Ova regionalna iskustva u oblasti penzione reforme su stvorila interesovanje, ali i zabrinutost među zainteresovanim stranama u Srbiji.

Treba odgovoriti na dva ključna pitanja u vezi sa obrazloženjima i ostvarljivošću ove strategije reforme. Prvo pitanje je da li je odgovarajuće da strategija penzione reforme ima za cilj podsticanje ekonomskog rasta putem veće štednje, uz obezbeđivanje adekvatne zaštite dohotka starih, osoba sa invaliditetom i primalaca porodičnih penzija. Drugo pitanje je da li Srbija ispunjava početne uslove neoophodne za uspeh ove vrste penzione reforme u nacionalnom kontekstu.

Procena izvršena od strane nezavisne grupe za evaluaciju¹² pruža dokaze da mnoge zemlje u latinskoj Americi i Centralnoj i Istočnoj Evropi koje su uvele obavezni privatni penzioni sloj nisu ispunile početne uslove i nisu uspele da postignu planirano makroekonomsko dejstvo ili povećaju pokrivenost populacije izvan formalnog penzionog sistema. Uz to, usled troškova tranzicije, u tim zemljama je porastao fiskalni deficit. Nedavna studija o uvođenju obaveznog privatnog penzionog sistema u Srbiji¹³ zaključuje da su prenos različitih rizika na radnike i značajni troškovi tranzicije¹⁴ glavna upozorenja za uvođenje takvog sistema u Srbiji. Ista studija takođe sprovodi detaljnu analizu različitih investicionih instrumenata na tržištu kapitala u Srbiji.

Štaviše, ovaj tip penzionog sistema ima sledeće probleme u dizajnu:

- Jedno od ključnih ograničenja jeste nepredvidljivost budućeg nivoa davanja pošto će radnici biti izloženi rizicima vezanim i za investicije i za upravljanje.
- Sistem individualnih računa će dovesti do još ograničenije raspodele dohodaka. Stoga će razlike između onih sa visokim i niskim dohotkom, kao i žena i muškaraca verovatno postati još veće.
- Postoji urođena poteškoća kod privatnog tržišta u pogledu obezbeđenja životnih anuiteta i pune indeksacije istih.
- Struktura administrativnih troškova privatnih fondova bi trebalo da bude jasno i precizno obrazložena članovima.

Stoga, u vidu gorenavedene analize, trebalo bi pažljivo razmotriti da li uvođenje obaveznog privatnog penzionog sloja treba da bude usvojeno kao centralno pitanje trenutne debate o penzionoj reformi u Srbiji. Međutim, treba napomenuti da dobrovoljna štednja igra ulogu u dopunjavanju državnih penzija i odgovara na različite potrebe starih.

¹² World Bank, "Pension Reform and the Development of Pension Systems - An Evaluation of World Bank Assistance", 2006.

¹³ Matković G. et al. "Izazovi uvođenja sistema obaveznog privatnog penzijskog sistema u Srbiji", Centar za liberalno-demokratske studije/USAID, 2009.

¹⁴ Po ovoj studiji, ukoliko 7% a doprinosa bude preusmereno na obavezne privatne penzije, procenjeni troškovi tranzicije bi iznosili približno 47,8% BDP-a.

2.5 Pitanja bivšeg osiguranja poljoprivrednika

Kao grupa osiguranika, poljoprivrednici pokazuju ozbiljne poteškoće u prijavljivanju u sistem i redovnom plaćanju doprinosa. Usled toga, skoro svi penzioneri primaju minimalnu penziju (koja je za 24,4% niža od minimalne penzije za zaposlene i samozaposlene) a 90% penzionih rashoda su finansirani subvencijama iz državnog budžeta. Stoga, postojeće osiguranje poljoprivrednika je *de facto* penzioni sistem sa troškovima koji se ne menjaju finansirani iz poreza.

Sledeće napomene su date u vezi sa reformom penzijskog osiguranja poljoprivrednika. Prvo, u okviru obaveznog socijalnog osiguranja, upravljanje programom bi trebalo da bude poboljšano putem specifičnih intervencija usmerenih na poljoprivrednike. U svetlu retkog i neredovnog dohotka poljoprivrednika, nivo i metoda naplate doprinosa bi trebalo da budu učinjeni fleksibilnim. Organizovane grupe (poput zajednica ili zadruga) na lokalnom nivou su dobra sredstva za povećanje pokrivenosti. Takođe bi trebalo napomenuti da penziona politika može proizvesti podsticaj za nasleđivanje obradivog zemljišta od strane sledeće generacije koja može produktivnije iskoristiti to zemljište i tako podržati strukturalnu promenu poljoprivrede. Alternativno ovome, postojeće nepromenljive penzije finansirane iz poreza mogu biti proširene na univerzalnu penziju za sve građane koja se ne temelji na doprinosima. Obezbeđivanje adekvatnog fiskalnog prostora za ovu univerzalnu penziju je ključno pitanje za sprovođenje ove politike.

2.6 Ovim putem napred: Dalja tehnička podrška MOR-a

Da bi pružio podršku procesu opsmišljavanja politike i strategije penzione reforme, MOR je pružio tehničku pomoć Vladi Srbije, kao i organizacijama radnika i poslodavaca.

- MOR je organizovao obuku o modelovanju penzija od 21. do 26. juna 2009. u Beogradu. Cilj ovog kursa obuke je bilo uvođenje osnovnih ideja i metoda o sveobuhvatnom modelu predviđanja troškova socijalne zaštite i osposobljavanje učesnika da sprovedu finansijsku analizu penzionog sistema uz pomoć modela projekcija kreiranih od strane MOR-a.
- MOR-ov Međunarodni centar za obuku je održao tripartitnu radionicu o penzionom sistemu u Srbiji od 15. do 17. jula 2009. u Beogradu. Ova radionica se fokusirala na ključna pitanja vezana za penzione šeme, uključujući odnos između javnih i privatnih penzija, strukturu davanja, održivo finansiranje i upravljanje penzionim šemama..
- MOR će biti domaćin Konferencije o penzionoj reformi u Srbiji do 24. do 25. septembra 2009. u Beogradu. Konferencija ima za cilj razmenu primera dobre prakse i pouka o penzionoj reformi i njenom sprovođenju zasnovanu na iskustvima iz regiona i sveta, kao i pružanje foruma za diskusiju o ključnim pitanjima budućeg penzionog sistema u Srbiji kroz dijalog sa širokom lepezom zainteresovanih strana..

MOR je spreman da sprovodi dalji analitički rad po pitanju penzionog sistema u pruži podršku svojim tripartitnim interesentima u Srbiji. Tačnije, MOR je spreman da pruži tehničku podršku u osmišljavanju detaljnijih opcija reforme, izgradnji kapaciteta za procenu dugoročnih efekata tih opcija i u promovisanju dijaloga o politici između ključnih tripartitnih činilaca.

Literatura

Barr, N, P. Diamond, "Reforming pensions: Principles, analytical errors and policy directions", the International Social Security Review, Vol. 62, No. 2, 2009, str.5-30.

Generalna direkcija Evropske komisije za zapošljavanje, Ssocijalna pitanja i jednake mogućnosti, Jedinica E2 European Commission Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities Unit E2, "Social protection and social inclusion in the republic of Serbia", rukopis završen u maju 2008. .

Holzmann, R., L. MacKellar, J. Repansek (eds.), "Pension Reform in Southeastern Europe - Linking to Labor and Financial Market Reform", 2009.

Holzmann, R. (ed.), "Aging populations, pension funds, and financial markets: regional perspectives and global challenges for central, eastern, and southern Europe", 2009.

Holzmann R., U Guven, "Adequacy of retirement income after pension reforms in Central, Eastern, and Southern Europe: eight country studies", 2009.

ILO, Zapisnik sa tripartitnog sastanka na nacionalnom nivou o penzionoj reformi u Srbiji, decembar 2008. Proceedings of the National Tripartite Meeting on Pension Reform in Serbia, 22 December 2008.

Matković G. i drugi. "Izazovi uvođenja sistema obaveznog privatnog penzijskog sistema u Srbiji", Centar za liberalno-demokratske studije/USAID, 2009.

Republički zavod za statistiku Srbije , "Statistički godišnjak Srbije, 2008".

Svetska banka, "Pension Reform and the Development of Pension Systems - An Evaluation of World Bank Assistance", 2006.

Statistički aneks

Tabela A1. Prihodi i rashodi PIO fonda (u milionima dinara), 1999-2008

Tabela A2. Prihodi i rashodi PIO fonda (u procentima BDP-a), 1999-2008

Tabela A3. Prihodi i rashodi PIO fonda (u procentima ukupne doprinosne osnove), 1999-2008

Tabela A4. Broj zaposlenih po bruto platama, mart i septembar, 2008

Tabela A5. Broj starosnih penzionera i prosečnih penzija po polu, starosti i grupi osiguranika, decembar 2008

Tabela A6. Broj penzionera koji primaju invalidsku penziju i prosečnih penzija po polu, starosti i grupi osiguranika, decembar 2008

Tabela A7. Broj osoba koje primaju porodičnu penziju i prosečnih penzija po polu, starosti i grupi osiguranika, decembar 2008

Tabela A8. Broj penzionera po iznosu penzije, tipovima penzija i grupama osiguranika, decembar 2008

Tabela A9. Broj i prosečne penzije novih penzionera po polu i starosti (osiguranje za zaposlene), 2008

Tabela A10. Broj penzionera sa stažem osiguranja koji se obračunava sa uvećanim trajanjem po grupama osiguranika, decembar 2008.

Tabela A11. Broj penzionera sa privilegovanim pravima, decembar 2008

Table A-2. Revenue and expenditure of the PIO fund (as a percentage of GDP), 1999-2008

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
TOTAL REVENUE (A+B+C)	10.04	9.87	10.37	13.41	14.07	14.60	14.34	14.86	13.56	13.72
A Current revenue	10.04	9.86	10.36	13.08	13.02	14.29	13.98	14.71	13.38	13.27
A1 Contributions	8.10	7.68	7.03	7.33	7.44	8.39	8.04	8.65	8.33	8.06
- Employees	7.64	7.33	6.62	6.81	6.94	7.78	7.46	7.91	7.64	7.40
- Self-employed	0.26	0.19	0.23	0.39	0.41	0.53	0.48	0.63	0.62	0.59
- Farmers	0.19	0.16	0.18	0.13	0.09	0.09	0.10	0.11	0.08	0.06
A2 Transfers from the budget (A2a + A2b)	1.83	2.06	3.16	5.58	5.21	5.46	5.47	4.66	4.67	4.87
A2a - Subsidies	1.62	1.86	2.93	5.25	4.45	4.94	4.94	4.70	3.87	4.03
- Employees	1.59	1.76	2.80	4.91	4.31	4.53	4.55	4.49	3.58	3.67
- Self-employed	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- Farmers	0.02	0.10	0.13	0.35	0.15	0.41	0.39	0.21	0.29	0.36
A2b - Law obligations	0.21	0.20	0.23	0.32	0.73	0.52	0.54	0.91	0.79	0.83
- Employees	0.21	0.20	0.22	0.31	0.56	0.34	0.36	0.36	0.34	0.40
- Self-employed	0.01	0.00	0.01	0.01	0.01	0.01	0.00	0.00	0.00	0.00
- Farmers	0.00	0.00	0.00	0.00	0.16	0.18	0.55	0.44	0.44	0.44
A3 Other revenue (from property)	0.05	0.04	0.05	0.06	0.12	0.05	0.04	0.07	0.09	0.06
A4 Reversal of expenses	0.06	0.08	0.12	0.12	0.16	0.14	0.16	0.12	0.04	0.04
A5 Transfers from other budget users	0.00	0.00	0.00	0.00	0.09	0.25	0.27	0.26	0.26	0.24
B Revenue from sale of non-financial property	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
C Borrowing and revenues from sale of financial property	0.00	0.01	0.01	0.32	1.06	0.32	0.35	0.15	0.18	0.46
TOTAL EXPENDITURE (D+E+F)	9.79	9.84	10.55	13.24	13.83	14.43	14.26	14.42	13.16	14.06
D Current expenditure	9.75	9.74	10.51	13.22	13.79	14.18	14.19	14.34	13.04	13.97
D1 Wages and other personnel expenditure	0.06	0.07	0.06	0.09	0.11	0.12	0.12	0.12	0.13	0.12
D2 Expenditure of goods and services	0.23	0.21	0.20	0.22	0.19	0.13	0.11	0.11	0.10	0.08
D3 Interest payments and other cost of borrowing	0.31	0.24	0.30	0.15	0.02	0.55	0.31	0.45	0.02	0.00
D4 Benefit expenditure (D4a+D4b+D4c)	8.96	9.20	9.93	12.75	13.47	13.38	13.64	13.64	12.78	13.76
D4a - Net pensions	8.47	8.70	8.68	11.02	11.61	11.35	11.55	11.61	10.94	11.77
- Employees	7.26	7.67	8.13	10.27	10.85	10.41	10.62	10.50	9.89	10.65
- Self-employed	0.26	0.25	0.31	0.36	0.42	0.38	0.37	0.38	0.38	0.42
- Farmers	0.16	0.18	0.24	0.38	0.34	0.56	0.56	0.72	0.67	0.70
D4b - Other benefits	0.42	0.39	0.41	0.55	0.66	0.68	0.70	0.61	0.50	0.52
- Employees	0.38	0.34	0.36	0.51	0.61	0.63	0.62	0.52	0.43	0.45
- Self-employed	0.01	0.01	0.02	0.01	0.01	0.01	0.04	0.04	0.01	0.02
- Farmers	0.03	0.03	0.03	0.03	0.03	0.04	0.04	0.05	0.05	0.06
D4c Health insurance contributions	0.86	0.71	0.84	1.18	1.20	1.34	1.39	1.43	1.35	1.47
- Employees	0.83	0.69	0.78	1.11	1.12	1.24	1.29	1.30	1.22	1.33
- Self-employed	0.03	0.03	0.03	0.04	0.04	0.04	0.05	0.05	0.05	0.05
- Farmers	0.00	0.00	0.03	0.04	0.04	0.06	0.05	0.09	0.08	0.09
D5 Other expenditure	0.18	0.02	0.02	0.01	0.01	0.00	0.01	0.01	0.01	0.00
E Expenditure on non-financial assets	0.04	0.10	0.03	0.01	0.01	0.02	0.02	0.02	0.02	0.02
F Repayment of loans	0.00	0.00	0.01	0.01	0.03	0.22	0.04	0.06	0.09	0.07

Table A-2. Revenue and expenditure of the PIO fund (as a percentage of GDP), 1999-2008

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
TOTAL REVENUE (A+B+C)	10.04	9.87	10.37	13.41	14.07	14.60	14.34	14.86	13.56	13.72
A Current revenue										
A1 Contributions	10.04	9.86	10.36	13.08	13.02	14.29	13.98	14.71	13.38	13.27
- Employees	8.10	7.68	7.03	7.33	7.44	8.39	7.33	8.04	8.33	8.06
- Self-employed	7.64	7.33	6.62	6.81	6.94	7.78	7.46	7.91	7.64	7.40
- Farmers	0.26	0.19	0.23	0.39	0.41	0.48	0.39	0.63	0.53	0.59
- Other	0.19	0.16	0.18	0.13	0.09	0.09	0.10	0.11	0.08	0.06
A2 Transfers from the budget (A2a + A2b)	1.83	2.06	3.16	5.58	5.21	5.46	5.47	5.61	4.66	4.87
A2a - Subsidies	1.62	1.86	2.93	5.25	4.45	4.94	4.45	4.70	3.87	4.03
- Employees	1.59	1.76	2.80	4.91	4.31	4.53	4.55	4.49	3.58	3.67
- Self-employed	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
- Farmers	0.02	0.10	0.13	0.35	0.15	0.13	0.35	0.15	0.21	0.36
A2b - Law obligations	0.21	0.20	0.23	0.32	0.73	0.52	0.54	0.91	0.79	0.83
- Employees	0.21	0.20	0.22	0.31	0.56	0.34	0.36	0.36	0.34	0.40
- Self-employed	0.01	0.00	0.01	0.01	0.01	0.01	0.00	0.00	0.00	0.00
- Farmers	0.00	0.00	0.00	0.00	0.16	0.18	0.18	0.55	0.44	0.44
A3 Other revenue (from property)	0.05	0.04	0.05	0.06	0.12	0.05	0.07	0.07	0.09	0.06
A4 Reversal of expenses	0.06	0.08	0.12	0.12	0.16	0.14	0.16	0.12	0.04	0.04
A5 Transfers from other budget users	0.00	0.00	0.00	0.00	0.09	0.25	0.27	0.26	0.26	0.24
B Revenue from sale of non-financial property	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
C Borrowing and revenues from sale of financial property	0.00	0.01	0.01	0.32	1.06	0.32	0.35	0.15	0.18	0.46
TOTAL EXPENDITURE (D+E+F)	9.79	9.84	10.55	13.24	13.83	14.43	14.26	14.42	13.16	14.06
D Current expenditure										
D1 Wages and other personnel expenditure	9.75	9.74	10.51	13.22	13.79	14.18	14.19	14.34	13.04	13.97
D2 Expenditure of goods and services	0.06	0.07	0.06	0.09	0.11	0.12	0.12	0.12	0.13	0.12
- Other	0.23	0.21	0.20	0.22	0.19	0.13	0.11	0.11	0.10	0.08
D3 Interest payments and other cost of borrowing	0.31	0.24	0.30	0.15	0.02	0.55	0.31	0.45	0.02	0.00
D4 Benefit expenditure (D4a+D4b+D4c)	8.96	9.20	9.93	12.75	13.47	13.38	13.64	13.64	12.78	13.76
D4a - Net pensions	8.47	8.70	8.68	11.02	11.61	11.35	11.55	11.61	10.94	11.77
- Employees	7.26	7.67	8.13	10.27	10.85	10.41	10.62	10.50	9.89	10.65
- Self-employed	0.26	0.25	0.31	0.36	0.42	0.38	0.37	0.38	0.38	0.42
- Farmers	0.16	0.18	0.24	0.38	0.34	0.56	0.56	0.72	0.67	0.70
D4b - Other benefits	0.42	0.39	0.41	0.55	0.66	0.68	0.70	0.61	0.50	0.52
- Employees	0.38	0.34	0.36	0.51	0.61	0.63	0.62	0.52	0.43	0.45
- Self-employed	0.01	0.01	0.02	0.01	0.01	0.01	0.04	0.04	0.01	0.02
- Farmers	0.03	0.03	0.03	0.03	0.03	0.04	0.04	0.05	0.05	0.06
D4c Health insurance contributions	0.86	0.71	0.84	1.18	1.20	1.34	1.39	1.43	1.35	1.47
- Employees	0.83	0.69	0.78	1.11	1.12	1.24	1.29	1.30	1.22	1.33
- Self-employed	0.03	0.03	0.03	0.04	0.04	0.04	0.05	0.05	0.05	0.05
- Farmers	0.00	0.00	0.03	0.04	0.04	0.06	0.05	0.09	0.08	0.09
D5 Other expenditure	0.18	0.02	0.02	0.01	0.01	0.00	0.01	0.01	0.01	0.00
E Expenditure on non-financial assets	0.04	0.10	0.03	0.01	0.01	0.02	0.02	0.02	0.02	0.02
F Repayment of loans	0.00	0.00	0.01	0.01	0.03	0.02	0.04	0.06	0.09	0.07

Table A-3. Revenue and expenditure of the PIO fund (as a percentage of the total contribution base), 1999-2008

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
TOTAL REVENUE (A+B+C)	27.28	28.28	32.44	40.25	41.62	38.28	39.23	37.80	35.79	37.47
A. Current revenue										
A1 Contributions	27.28	28.24	32.42	39.28	38.49	37.45	38.27	37.42	35.32	36.22
- Employees	22.00	22.00	22.00	22.00	22.00	22.00	22.00	22.00	22.00	22.00
- Self-employed	20.76	21.00	20.70	20.45	20.52	20.39	20.41	20.12	20.16	20.21
- Farmers	0.72	0.55	0.73	1.17	1.23	1.38	1.31	1.60	1.64	1.62
- Transfers from the budget (A2a + A2b)	0.52	0.45	0.56	0.38	0.25	0.23	0.28	0.29	0.20	0.16
A2a - Subsidies	4.96	5.89	9.89	16.75	15.39	14.32	14.98	14.28	12.30	13.29
- Employees	4.39	5.32	9.17	15.78	13.17	12.94	13.52	11.96	10.22	11.01
- Self-employed	4.33	5.04	8.76	14.74	12.73	11.87	12.46	11.42	9.46	10.02
- Farmers	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
A2b - Law obligations	0.06	0.28	0.41	1.04	0.44	1.07	1.06	0.53	0.76	0.99
- Employees	0.57	0.57	0.72	0.97	2.16	1.37	1.46	2.33	2.07	2.28
- Self-employed	0.56	0.56	0.70	0.94	1.66	0.89	0.98	0.92	0.91	1.09
- Farmers	0.01	0.01	0.02	0.03	0.03	0.02	0.00	0.00	0.00	0.00
- Other revenue (from property)	0.14	0.11	0.16	0.17	0.35	0.12	0.11	0.18	0.24	0.16
A3 Reversal of expenses	0.17	0.24	0.37	0.24	0.47	0.36	0.44	0.30	0.10	0.10
A4 Transfers from other budget users	0.00	0.00	0.00	0.00	0.28	0.65	0.73	0.66	0.68	0.66
A5 Transfers from other budget users	0.00	0.00	0.00	0.00	0.01	0.01	0.01	0.01	0.00	0.00
B. Revenue from sale of non-financial property										
C. Borrowing and revenues from sale of financial property										
TOTAL EXPENDITURE (D+E+F)	26.60	28.17	33.00	39.74	40.90	37.82	39.01	36.68	34.74	38.38
D. Current expenditure										
D1 Wages and other personnel expenditure	26.48	27.89	32.88	39.69	40.79	37.17	38.83	36.48	34.44	38.15
D2 Expenditure of goods and services	0.17	0.20	0.20	0.26	0.31	0.31	0.34	0.31	0.34	0.34
D3 Interest payments and other cost of borrowing	0.63	0.59	0.62	0.67	0.57	0.35	0.30	0.29	0.27	0.23
D4 Benefit expenditure (D4a+D4b+D4c)										
D4a - Net pensions	0.83	0.70	0.93	0.45	0.04	1.43	0.85	1.14	0.04	0.01
- Employees	24.35	26.35	31.07	38.28	39.84	35.07	37.33	34.71	33.75	37.56
- Self-employed	23.02	24.92	27.16	33.08	34.35	29.76	31.61	29.53	28.88	32.13
- Farmers	19.72	21.97	25.44	30.84	32.09	27.30	29.06	26.73	26.11	29.07
D4b - Other benefits	0.72	0.72	0.96	1.09	1.25	1.00	1.02	0.97	1.00	1.15
- Employees	0.43	0.50	0.76	1.15	1.01	1.46	1.54	1.83	1.77	1.90
- Self-employed	1.15	1.11	1.28	1.66	1.94	1.79	1.92	1.55	1.32	1.42
- Farmers	1.04	0.99	1.13	1.52	1.81	1.66	1.69	1.33	1.15	1.23
D4c Health insurance contributions	0.04	0.04	0.05	0.03	0.04	0.03	0.11	0.09	0.04	0.04
- Employees	0.07	0.08	0.10	0.10	0.09	0.10	0.10	0.13	0.15	0.15
- Self-employed	2.33	2.04	2.63	3.55	3.55	3.51	3.80	3.64	3.55	4.01
- Farmers	2.26	1.97	2.45	3.32	3.33	3.24	3.53	3.30	3.22	3.63
D5 Other expenditure	0.07	0.07	0.10	0.12	0.10	0.11	0.12	0.12	0.12	0.12
- Employees	0.00	0.00	0.08	0.12	0.10	0.16	0.15	0.22	0.22	0.23
- Self-employed	0.50	0.05	0.06	0.03	0.02	0.01	0.02	0.02	0.03	0.01
- Farmers	0.12	0.29	0.10	0.03	0.03	0.06	0.06	0.05	0.06	0.04
E. Expenditure on non-financial assets										
F. Repayment of loans										
	0.00	0.00	0.02	0.02	0.08	0.58	0.12	0.15	0.25	0.20

Table A-4. Number of employees by gross salaries, March and September, 2008

	March 2008		September 2008	
	Employees	%	Employees	%
No salary	83,779	7.5%	74,561	6.8%
up to RSD 9000	13,132	1.2%	11,043	1.0%
RSD 9001-15000	34,821	3.1%	28,669	2.6%
RSD 15001-20000	93,074	8.4%	71,435	6.5%
RSD 20001-25000	115,518	10.4%	112,698	10.2%
RSD 25001-35000	196,364	17.7%	191,611	17.4%
RSD 35001-45000	183,480	16.5%	183,056	16.6%
RSD 45001-65000	245,303	22.1%	256,029	23.3%
RSD 65001-85000	79,110	7.1%	89,631	8.1%
RSD 85001 and more	65,607	5.9%	82,142	7.5%
Total	1,110,188	100.0%	1,100,875	100.0%
Men	603,714	54.4%	597,042	54.2%
Women	506,474	45.6%	503,833	45.8%
Average salary	RSD 42,551		RSD 45,406	
Men	RSD 42,984		RSD 44,503	
Women	RSD 42,035		RSD 46,476	

Note: No salary means that those workers did not receive any salary in the month indicated

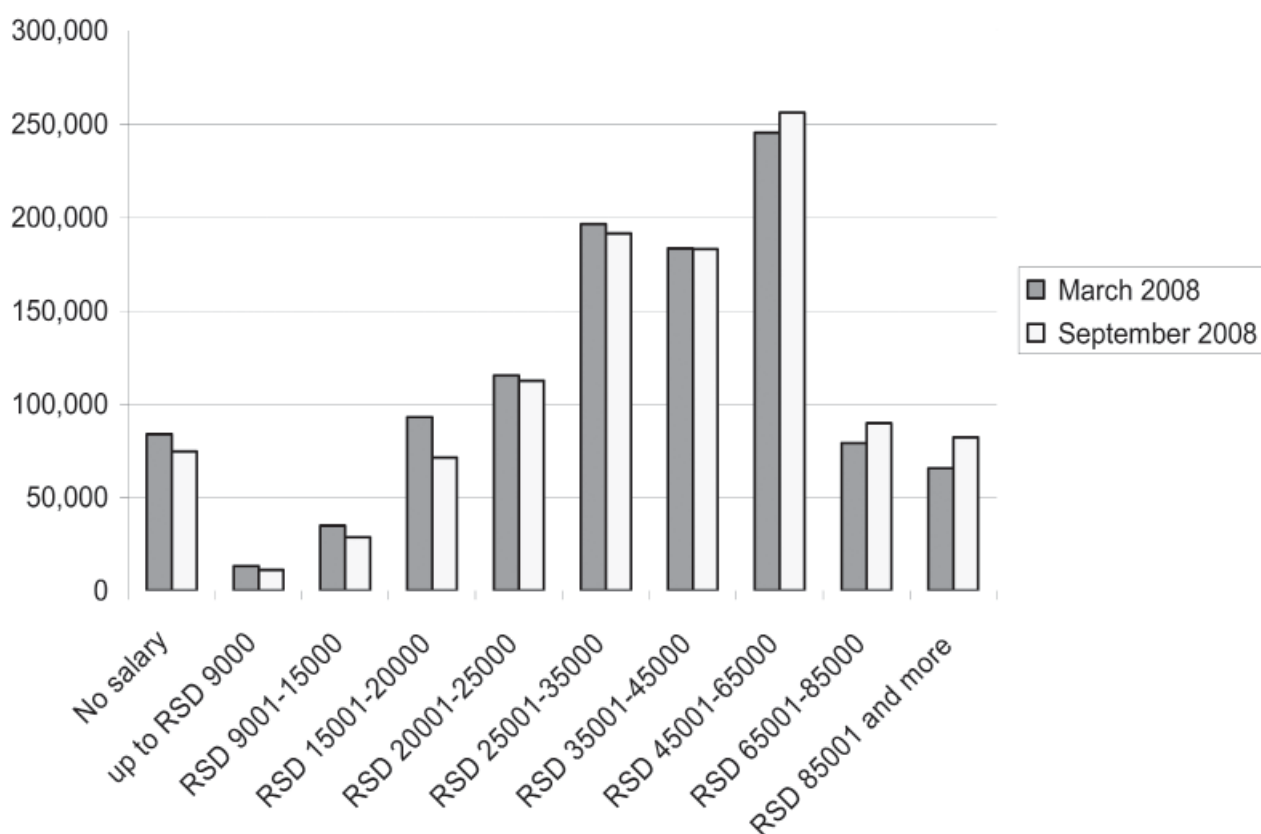

Table A-5. Number of old-age pensioners and average pensions by sex, age and insured groups, December 2008**Total PIO fund**

Age group	Both sexes			Men			Women		
	Pensioners	Percentage	Average pension	Pensioners	Percentage	Average pension	Pensioners	Percentage	Average pension
50-54	12,195	1.4%	30,149	5,401	1.3%	40,912	6,794	1.6%	21,594
55-59	89,497	10.5%	24,063	19,409	4.5%	32,095	70,088	16.5%	21,839
60-64	167,939	19.7%	22,959	59,858	14.0%	27,649	108,081	25.4%	20,361
65-69	203,414	23.8%	21,603	113,596	26.5%	24,257	89,818	21.1%	18,247
70-74	193,319	22.7%	20,095	109,582	25.6%	23,244	83,737	19.7%	15,974
75-79	125,996	14.8%	18,811	77,444	18.1%	21,123	48,552	11.4%	15,122
80-84	45,555	5.3%	22,816	32,533	7.6%	22,804	13,022	3.1%	22,846
85-89	13,040	1.5%	25,249	8,618	2.0%	26,197	4,422	1.0%	23,400
90 and over	2,147	0.3%	25,070	1,416	0.3%	25,859	731	0.2%	23,544
Total	853,102	100.0%	21,625	427,857	100.0%	24,404	425,245	100.0%	18,829

Employees

Age group	Both sexes			Men			Women		
	Pensioners	Percentage	Average pension	Pensioners	Percentage	Average pension	Pensioners	Percentage	Average pension
50-54	11,920	1.8%	30,332	5,379	1.6%	40,949	6,541	2.2%	21,601
55-59	84,641	13.1%	24,440	19,000	5.5%	32,162	65,641	21.7%	22,204
60-64	146,405	22.7%	24,500	55,984	16.3%	28,078	90,421	30.0%	22,284
65-69	154,923	24.0%	25,114	95,471	27.9%	26,360	59,452	19.7%	23,113
70-74	126,845	19.7%	25,770	85,089	24.8%	26,866	41,756	13.8%	23,536
75-79	72,641	11.3%	26,066	51,116	14.9%	27,149	21,525	7.1%	23,493
80-84	33,840	5.3%	27,277	22,175	6.5%	28,871	11,665	3.9%	24,247
85-89	11,235	1.7%	27,175	7,066	2.1%	29,028	4,169	1.4%	24,035
90 and over	1,926	0.3%	26,217	1,224	0.4%	27,537	702	0.2%	23,916
Total	644,376	100.0%	25,372	342,504	100.0%	27,657	301,872	100.0%	22,778

Self-employed

Age group	Both sexes			Men			Women		
	Pensioners	Percentage	Average pension	Pensioners	Percentage	Average pension	Pensioners	Percentage	Average pension
50-54	212	1.0%	23,827	20	0.1%	33,488	192	2.9%	22,820
55-59	2,508	11.5%	25,112	353	2.3%	30,160	2,155	33.1%	24,285
60-64	4,832	22.2%	26,291	2,361	15.4%	28,884	2,471	37.9%	23,814
65-69	6,062	27.8%	24,797	5,165	33.8%	25,210	897	13.8%	22,422
70-74	4,170	19.1%	23,961	3,743	24.5%	24,031	427	6.6%	23,352
75-79	2,395	11.0%	22,948	2,177	14.2%	22,821	218	3.3%	24,210
80-84	1,047	4.8%	23,625	935	6.1%	23,507	112	1.7%	24,608
85-89	478	2.2%	23,558	443	2.9%	23,662	35	0.5%	22,243
90 and over	99	0.5%	23,018	89	0.6%	22,942	10	0.2%	23,696
Total	21,803	100.0%	24,700	15,286	100.0%	25,111	6,517	100.0%	23,737

Farmers

Age group	Both sexes			Men			Women		
	Pensioners	Percentage	Average pension	Pensioners	Percentage	Average pension	Pensioners	Percentage	Average pension
50-54	63	0.0%	16,907	2	0.0%	14,329	61	0.1%	16,992
55-59	2,348	1.3%	9,365	56	0.1%	21,233	2,292	2.0%	9,075
60-64	16,702	8.9%	8,488	1,513	2.2%	9,840	15,189	13.0%	8,353
65-69	42,429	22.7%	8,328	12,960	18.5%	8,386	29,469	25.2%	8,303
70-74	62,304	33.3%	8,283	20,750	29.6%	8,251	41,554	35.6%	8,299
75-79	50,960	27.3%	8,274	24,151	34.5%	8,216	26,809	22.9%	8,327
80-84	10,668	5.7%	8,584	9,423	13.4%	8,456	1,245	1.1%	9,558
85-89	1,327	0.7%	9,547	1,109	1.6%	9,174	218	0.2%	11,445
90 and over	122	0.1%	8,631	103	0.1%	8,433	19	0.0%	9,709
Total	186,923	100.0%	8,352	70,067	100.0%	8,351	116,856	100.0%	8,353

Table A-6. Number of invalidity pensioners and average pensions by sex, age and insured groups, December 2008

Total PIO fund

Age group	Both sexes			Men			Women		
	Pensioners	Percentage	Average pension	Pensioners	Percentage	Average pension	Pensioners	Percentage	Average pension
15-19	12	0.0%	21,064	8	0.0%	22,109	4	0.0%	18,976
20-24	62	0.0%	14,880	45	0.0%	15,173	17	0.0%	14,105
25-29	239	0.1%	13,526	164	0.1%	13,568	75	0.1%	13,434
30-34	823	0.3%	14,456	525	0.3%	15,117	298	0.2%	13,289
35-39	1,909	0.6%	14,814	1,144	0.6%	15,563	765	0.6%	13,695
40-44	4,943	1.5%	15,088	2,816	1.4%	15,683	2,127	1.7%	14,300
45-49	12,034	3.7%	16,306	6,239	3.1%	17,040	5,795	4.6%	15,515
50-54	31,704	9.6%	18,414	16,275	8.0%	19,606	15,429	12.2%	17,156
55-59	60,939	18.5%	20,329	33,041	16.3%	21,697	27,898	22.0%	18,708
60-64	59,679	18.1%	21,270	36,503	18.1%	22,767	23,176	18.3%	18,912
65-69	54,291	16.5%	20,537	35,098	17.4%	22,163	19,193	15.1%	17,562
70-74	54,300	16.5%	19,859	34,649	17.1%	21,170	19,651	15.5%	17,547
75-79	43,888	13.3%	19,456	29,968	14.8%	20,490	13,920	11.0%	17,229
80-84	18,848	5.7%	19,556	12,836	6.3%	20,263	6,012	4.7%	18,045
85-89	4,970	1.5%	19,407	3,491	1.7%	20,337	1,479	1.2%	17,212
90 and over	508	0.2%	19,316	323	0.2%	20,478	185	0.1%	17,286
Total	329,127	100.0%	21,054	202,184	100.0%	22,304	126,943	100.0%	19,063

Employees

Age group	Both sexes			Men			Women		
	Pensioners	Percentage	Average pension	Pensioners	Percentage	Average pension	Pensioners	Percentage	Average pension
15-19	9	0.0%	22,805	6	0.0%	24,463	3	0.0%	19,490
20-24	54	0.0%	14,997	37	0.0%	15,406	17	0.0%	14,105
25-29	210	0.1%	13,278	145	0.1%	13,347	65	0.1%	13,125
30-34	716	0.2%	14,283	455	0.2%	15,017	261	0.2%	13,003
35-39	1,631	0.5%	14,966	971	0.5%	15,742	660	0.6%	13,824
40-44	4,254	1.4%	15,442	2,406	1.3%	16,102	1,848	1.5%	14,581
45-49	10,667	3.5%	16,572	5,456	3.0%	17,338	5,211	4.4%	15,770
50-54	28,392	9.3%	18,720	14,365	7.8%	19,928	14,027	11.8%	17,482
55-59	54,763	18.0%	20,730	29,303	15.9%	22,068	25,460	21.3%	19,190
60-64	53,620	17.7%	21,815	32,572	17.7%	23,239	21,048	17.6%	19,612
65-69	49,351	16.2%	21,059	31,402	17.0%	22,775	17,949	15.0%	18,056
70-74	51,642	17.0%	20,065	32,274	17.5%	21,539	19,368	16.2%	17,607
75-79	42,351	13.9%	19,537	28,528	15.5%	20,656	13,823	11.6%	17,228
80-84	18,304	6.0%	19,594	12,322	6.7%	20,347	5,982	5.0%	18,043
85-89	4,830	1.6%	19,422	3,359	1.8%	20,386	1,471	1.2%	17,221
90 and over	502	0.2%	19,376	318	0.2%	20,597	184	0.2%	17,264
Total	303,755	100.0%	21,341	184,443	100.0%	22,627	119,312	100.0%	19,353

Self-employed

Age group	Both sexes			Men			Women		
	Pensioners	Percentage	Average pension	Pensioners	Percentage	Average pension	Pensioners	Percentage	Average pension
15-19	1	0.0%	21,707	1	0.0%	21,707	0	0.0%	0
20-24	7	0.0%	14,909	7	0.1%	14,909	0	0.0%	0
25-29	22	0.2%	16,517	14	0.1%	17,082	8	0.3%	15,527
30-34	60	0.4%	18,741	42	0.4%	18,281	18	0.7%	19,815
35-39	141	1.0%	17,678	92	0.8%	18,252	49	2.0%	16,599
40-44	273	1.9%	17,754	189	1.6%	17,334	84	3.3%	18,699
45-49	707	4.9%	18,869	468	3.9%	18,899	239	9.5%	18,808
50-54	1,951	13.5%	20,302	1,310	11.0%	20,662	641	25.5%	19,566
55-59	3,740	25.9%	21,863	2,809	23.5%	21,915	931	37.1%	21,707
60-64	3,202	22.2%	23,240	2,689	22.5%	23,373	513	20.4%	22,543
65-69	2,297	15.9%	23,129	2,097	17.6%	23,365	200	8.0%	20,653
70-74	1,534	10.6%	21,239	1,402	11.7%	21,347	132	5.3%	20,096
75-79	1,123	7.8%	20,524	1,063	8.9%	20,366	60	2.4%	23,337
80-84	470	3.3%	19,661	445	3.7%	19,694	25	1.0%	19,082
85-89	130	0.9%	19,401	124	1.0%	19,608	6	0.2%	15,133
90 and over	5	0.0%	15,484	4	0.0%	13,994	1	0.0%	21,446
Total	14,452	100.0%	23,435	11,943	100.0%	23,297	2,509	100.0%	24,093

Farmers

Age group	Both sexes			Men			Women		
	Pensioners	Percentage	Average pension	Pensioners	Percentage	Average pension	Pensioners	Percentage	Average pension
15-19	2	0.0%	12,908	1	0.0%	8,385	1	0.0%	17,431
20-24	1	0.0%	8,384	1	0.0%	8,384	0	0.0%	0
25-29	7	0.1%	11,553	5	0.1%	10,127	2	0.0%	15,118
30-34	47	0.4%	11,614	28	0.5%	12,006	19	0.4%	11,037
35-39	137	1.3%	10,061	81	1.4%	10,354	56	1.1%	9,636
40-44	416	3.8%	9,720	221	3.8%	9,703	195	3.8%	9,739
45-49	660	6.0%	9,260	315	5.4%	9,125	345	6.7%	9,383
50-54	1,361	12.5%	9,323	600	10.3%	9,581	761	14.9%	9,119
55-59	2,436	22.3%	8,950	929	16.0%	9,341	1,507	29.4%	8,709
60-64	2,857	26.2%	8,833	1,242	21.4%	9,084	1,615	31.5%	8,639
65-69	2,643	24.2%	8,538	1,599	27.6%	8,578	1,044	20.4%	8,475
70-74	1,124	10.3%	8,529	973	16.8%	8,666	151	2.9%	7,647
75-79	414	3.8%	8,286	377	6.5%	8,351	37	0.7%	7,628
80-84	74	0.7%	9,374	69	1.2%	8,989	5	0.1%	14,689
85-89	10	0.1%	12,274	8	0.1%	11,232	2	0.0%	16,443
90 and over	1	0.0%	8,384	1	0.0%	8,384	0	0.0%	0
Total	10,920	100.0%	9,920	5,798	100.0%	10,001	5,122	100.0%	9,828

Table A-7. Number of survivors pensioners and average pensions by sex, age and insured groups, December 2008

Total PIO fund

Age	Both sexes			Men			Women			Children		
	Pensioners	Percentage	Average pension	Pensioners	Percentage	Average pension	Pensioners	Percentage	Average pension	Pensioners	Percentage	Average pension
0-4	105	0.0%	12,860	0	0.0%	0	0	0.0%	0	105	0.2%	12,860
5-9	2,327	0.7%	13,057	0	0.0%	0	5	0.0%	17,809	2,322	4.9%	13,046
10-14	6,985	2.0%	13,189	2	0.0%	0	50	0.0%	12,615	6,933	14.7%	13,197
15-19	12,877	3.7%	13,675	3	0.1%	0	35	0.0%	17,816	12,839	27.3%	13,667
20-24	11,824	3.4%	16,316	0	0.0%	0	47	0.0%	17,561	11,777	25.1%	16,311
25-29	2,690	0.8%	17,134	2	0.0%	21,322	101	0.0%	12,651	2,587	5.5%	17,305
30-34	1,508	0.4%	15,365	5	0.1%	0	296	0.1%	13,309	1,207	2.6%	15,933
35-39	1,988	0.6%	16,815	21	0.4%	12,572	626	0.2%	17,371	1,341	2.9%	16,622
40-44	2,646	0.8%	15,037	41	0.7%	11,494	1,107	0.4%	13,777	1,498	3.2%	16,065
45-49	4,629	1.3%	14,882	64	1.1%	8,755	3,004	1.1%	14,477	1,561	3.3%	15,911
50-54	16,531	4.8%	14,270	223	3.8%	12,648	14,827	5.3%	14,166	1,481	3.2%	15,556
55-59	29,740	8.6%	15,255	1,136	19.2%	12,731	27,152	9.7%	15,359	1,452	3.1%	15,293
60-64	30,231	8.8%	15,993	1,253	21.2%	12,487	28,235	10.1%	16,188	743	1.6%	14,481
65-69	41,829	12.2%	15,652	902	15.2%	10,284	40,452	14.5%	15,786	475	1.0%	14,453
70-74	54,622	15.9%	15,691	1,087	18.3%	9,387	53,190	19.1%	15,835	345	0.7%	13,456
75-79	57,099	16.6%	15,055	624	10.5%	10,962	56,257	20.2%	15,104	218	0.5%	14,123
80-84	38,122	11.1%	14,747	354	6.0%	11,098	37,681	13.5%	14,783	87	0.2%	14,187
85-89	13,609	4.0%	15,454	183	3.1%	11,371	13,395	4.8%	15,510	31	0.1%	15,530
90 and ov	2,147	0.6%	15,920	24	0.4%	15,926	2,114	0.8%	15,919	9	0.0%	16,193
Unknown	12,737	3.7%	15,127	65	1.1%	15,194	10,603	3.8%	15,093	2,069	4.4%	15,299
Total	344,246	100.0%	14,734	5,924	100.0%	11,337	278,574	100.0%	15,402	47,011	100.0%	15,199

Note: Average pensions are calculated for pensioners receiving only one survivors pension.

Employees

Age	Both sexes			Men			Women			Children		
	Pensioners	Percentage	Average pension	Pensioners	Percentage	Average pension	Pensioners	Percentage	Average pension	Pensioners	Percentage	Average pension
0-4	91	0.0%	13,252	0	0.0%	0	0	0.0%	0	91	0.2%	13,252
5-9	2,003	0.7%	13,087	0	0.0%	0	3	0.0%	18,020	2,000	4.8%	13,080
10-14	6,108	2.0%	13,264	2	0.1%	0	46	0.0%	12,602	6,060	14.5%	13,273
15-19	11,480	3.8%	13,714	3	0.1%	0	27	0.0%	17,548	11,450	27.3%	13,708
20-24	10,614	3.5%	16,340	0	0.0%	0	38	0.0%	16,715	10,576	25.3%	16,339
25-29	2,173	0.7%	17,269	2	0.1%	21,322	90	0.0%	12,831	2,081	5.0%	17,457
30-34	1,184	0.4%	15,377	5	0.1%	0	248	0.1%	13,309	931	2.2%	16,011
35-39	1,759	0.6%	17,014	20	0.6%	12,572	535	0.2%	17,592	1,204	2.9%	16,831
40-44	2,418	0.8%	15,167	39	1.1%	11,494	961	0.4%	13,549	1,418	3.4%	16,364
45-49	4,234	1.4%	15,205	59	1.6%	8,755	2,715	1.1%	14,720	1,460	3.5%	16,368
50-54	14,938	4.9%	14,580	206	5.7%	12,846	13,322	5.4%	14,451	1,410	3.4%	15,842
55-59	26,656	8.7%	15,784	989	27.5%	13,499	24,301	9.8%	15,896	1,366	3.3%	15,452
60-64	26,751	8.7%	16,803	916	25.4%	14,614	25,130	10.1%	16,943	705	1.7%	14,646
65-69	37,202	12.2%	16,489	347	9.6%	17,410	36,397	14.7%	16,504	458	1.1%	14,540
70-74	49,770	16.3%	16,339	379	10.5%	16,243	49,060	19.8%	16,359	331	0.8%	13,517
75-79	50,203	16.4%	15,996	306	8.5%	16,016	49,685	20.1%	16,004	212	0.5%	14,102
80-84	31,552	10.3%	16,209	211	5.9%	14,310	31,256	12.6%	16,227	85	0.2%	14,330
85-89	11,986	3.9%	16,265	100	2.8%	14,777	11,856	4.8%	16,279	30	0.1%	15,603
90 and ov	1,969	0.6%	16,377	18	0.5%	15,663	1,942	0.8%	16,385	9	0.0%	16,193
Unknown	12,672	4.1%	15,130	65	1.8%	15,194	10,603	4.3%	15,093	2,004	4.8%	15,324
Total	305,763	100.0%	15,349	3,602	100.0%	14,848	247,612	100.0%	16,147	41,877	100.0%	15,315

Note: Average pensions are calculated for pensioners receiving only one survivors pension.

Self-employed

Age	Both sexes			Men			Women			Children		
	Pensioners	Percentage	Average pension	Pensioners	Percentage	Average pension	Pensioners	Percentage	Average pension	Pensioners	Percentage	Average pension
0-4	10	0.1%	9,512	0	0.0%	0	0	0.0%	0	10	0.3%	9,512
5-9	259	1.8%	14,020	0	0.0%	0	2	0.0%	17,175	257	6.8%	13,995
10-14	661	4.6%	14,074	0	0.0%	0	4	0.0%	12,746	657	17.3%	14,082
15-19	1,095	7.6%	14,439	0	0.0%	0	8	0.1%	19,693	1,087	28.6%	14,400
20-24	978	6.8%	16,787	0	0.0%	0	5	0.0%	24,800	973	25.6%	16,745
25-29	349	2.4%	16,653	0	0.0%	0	6	0.1%	9,763	343	9.0%	16,773
30-34	207	1.4%	16,410	0	0.0%	0	23	0.2%	0	184	4.8%	18,461
35-39	153	1.1%	13,702	1	0.9%	0	58	0.6%	10,747	94	2.5%	15,671
40-44	132	0.9%	25,586	2	1.8%	0	91	0.9%	30,731	39	1.0%	14,893
45-49	250	1.7%	14,170	1	0.9%	0	214	2.1%	13,909	35	0.9%	16,167
50-54	918	6.4%	15,534	5	4.5%	24,411	884	8.5%	15,449	29	0.8%	16,578
55-59	1,352	9.4%	16,496	31	27.9%	14,563	1,278	12.3%	16,443	43	1.1%	19,456
60-64	1,207	8.4%	16,837	23	20.7%	17,753	1,161	11.2%	16,826	23	0.6%	11,347
65-69	1,368	9.5%	16,235	8	7.2%	10,597	1,347	13.0%	16,297	13	0.3%	13,325
70-74	1,642	11.4%	15,368	13	11.7%	12,079	1,617	15.6%	15,409	12	0.3%	13,029
75-79	1,713	11.9%	15,368	9	8.1%	18,362	1,699	16.4%	15,354	5	0.1%	14,661
80-84	1,295	9.0%	15,195	11	9.9%	16,826	1,283	12.4%	15,183	1	0.0%	13,305
85-89	615	4.3%	14,601	6	5.4%	24,796	608	5.9%	14,501	1	0.0%	13,784
90 and ov	99	0.7%	14,354	1	0.9%	27,953	98	0.9%	14,216	0	0.0%	0
Unknown	54	0.4%	12,933	0	0.0%	0	0	0.0%	0	54	1.4%	12,933
Total	14,357	100.0%	15,596	111	100.0%	16,322	10,386	100.0%	15,716	3,806	100.0%	15,471

Note: Average pensions are calculated for pensioners receiving only one survivors pension.

Farmers

Age group	Both sexes			Men			Women			Children		
	Pensioners	Percentage	Average pension	Pensioners	Percentage	Average pension	Pensioners	Percentage	Average pension	Pensioners	Percentage	Average pension
0-4	4	0.0%	6,814	0	0.0%	0	0	0.0%	0	4	0.3%	6,814
5-9	65	0.3%	7,485	0	0.0%	0	0	0.0%	0	65	4.9%	7,485
10-14	216	0.9%	6,847	0	0.0%	0	0	0.0%	0	216	16.3%	6,847
15-19	302	1.3%	6,859	0	0.0%	0	0	0.0%	0	302	22.7%	6,859
20-24	232	1.0%	6,025	0	0.0%	0	4	0.0%	0	228	17.2%	6,131
25-29	168	0.7%	6,549	0	0.0%	0	5	0.0%	0	163	12.3%	6,749
30-34	117	0.5%	4,820	0	0.0%	0	25	0.1%	0	92	6.9%	6,129
35-39	76	0.3%	3,203	0	0.0%	0	33	0.2%	0	43	3.2%	5,662
40-44	96	0.4%	6,360	0	0.0%	0	55	0.3%	6,614	41	3.1%	6,019
45-49	145	0.6%	6,303	4	0.2%	0	75	0.4%	6,622	66	5.0%	6,321
50-54	675	2.8%	6,180	12	0.5%	6,088	621	3.0%	6,189	42	3.2%	6,070
55-59	1,732	7.2%	6,050	116	5.2%	6,042	1,573	7.6%	6,044	43	3.2%	6,267
60-64	2,273	9.4%	5,933	314	14.2%	5,928	1,944	9.4%	5,913	15	1.1%	8,627
65-69	3,259	13.5%	5,845	547	24.7%	5,875	2,708	13.2%	5,835	4	0.3%	8,519
70-74	3,210	13.3%	5,899	695	31.4%	5,833	2,513	12.2%	5,918	2	0.2%	5,869
75-79	5,183	21.5%	5,919	309	14.0%	6,071	4,873	23.7%	5,907	1	0.1%	17,088
80-84	5,275	21.9%	5,997	132	6.0%	6,282	5,142	25.0%	5,989	1	0.1%	5,869
85-89	1,008	4.2%	6,409	77	3.5%	6,955	931	4.5%	6,364	0	0.0%	0
90 and ov	79	0.3%	6,628	5	0.2%	11,490	74	0.4%	6,299	0	0.0%	0
Unknown	11	0.0%	5,562	0	0.0%	0	0	0.0%	0	11	0.8%	9,562
Total	24,126	100.0%	5,991	2,211	100.0%	5,971	20,576	100.0%	5,961	1,328	100.0%	6,531

Note: Average pensions are calculated for pensioners receiving only one survivors pension.

Table A-8. Number of pensioners by pension amount, types and insured groups, December 2008

(1) Employees

Number of pensioners					
Pension amount	Old-age	Invalidity	Survivors	Total	
11,088.22 or less	22,184	10,841	90,896	123,921	
11,088.23 (25%)	23,053	31,195	144	54,392	
11,088.24 - 11,195.63	18,665	13,666	1,440	33,671	
11,195.64 - 13,434.76	28,788	32,059	48,891	109,738	
13,434.77 - 15,673.89	41,638	37,267	39,715	118,620	
15,673.90 - 17,913.02	65,948	42,532	35,248	143,724	
17,913.03 - 21,715.00	94,356	55,236	41,716	191,308	
21,715.01 - 26,000.00	104,583	42,725	22,984	170,292	
26,000.01 - 30,000.00	83,444	27,675	12,282	123,401	
30,000.01 - 34,000.00	54,470	15,841	7,363	77,674	
34,000.01 - 38,626.00	40,620	10,388	4,901	55,909	
38,626.01 - 45,000.00	35,530	7,925	3,549	47,004	
45,000.01 - 53,876.00	25,426	4,419	2,474	32,319	
53,876.01 - 72,321.70	18,028	2,426	260	20,714	
72,321.71	1,931	144	0	2,075	
72,321.72 - 76,575.91	462	15	14	491	
76,575.92	0	0	0	0	
76,575.93 - 96,721.59	896	26	11	933	
96,721.60	1	0	0	1	
96,721.61 - 102,766.69	102	1	2	105	
102,766.70	44	1	0	45	
102,766.71 or more	6	0	1	7	
Total	650,221	334,282	311,891	1,306,394	
Average pension	25,283	20,057	15,932	21,713	

Percentage					
Pension amount	Old-age	Invalidity	Survivors	Total	
11,088.22 or less	3.4%	3.2%	29.1%	9.5%	
11,088.23 (25%)	3.5%	9.3%	0.0%	4.2%	
11,088.24 - 11,195.63	2.8%	4.1%	0.5%	2.6%	
11,195.64 - 13,434.76	4.4%	9.6%	15.7%	8.4%	
13,434.77 - 15,673.89	6.3%	11.1%	12.7%	9.1%	
15,673.90 - 17,913.02	10.0%	12.7%	11.3%	11.0%	
17,913.03 - 21,715.00	14.3%	16.5%	13.4%	14.6%	
21,715.01 - 26,000.00	15.6%	12.8%	7.4%	13.0%	
26,000.01 - 30,000.00	12.6%	8.3%	3.9%	9.4%	
30,000.01 - 34,000.00	8.3%	4.7%	2.4%	5.9%	
34,000.01 - 38,626.00	6.2%	3.1%	1.6%	4.3%	
38,626.01 - 45,000.00	5.4%	2.4%	1.1%	3.6%	
45,000.01 - 53,876.00	3.9%	1.3%	0.8%	2.5%	
53,876.01 - 72,321.70	2.7%	0.7%	0.1%	1.6%	
72,321.71	0.3%	0.0%	0.0%	0.2%	
72,321.72 - 76,575.91	0.1%	0.0%	0.0%	0.0%	
76,575.92	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	
76,575.93 - 96,721.59	0.1%	0.0%	0.0%	0.1%	
96,721.60	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	
96,721.61 - 102,766.69	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	
102,766.70	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	
102,766.71 or more	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	
Total	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	

(2) Self-employed

Number of pensioners					
Pension amount	Old-age	Invalidity	Survivors	Total	
11,088.22 or less	1,039	514	5,535	7,088	
11,088.23 (25%)	750	361	3	1,114	
11,088.24 - 11,195.63	24	17	65	106	
11,195.64 - 13,434.76	2,792	2,938	2,005	7,735	
13,434.77 - 15,673.89	1,495	1,716	1,329	4,540	
15,673.90 - 17,913.02	1,922	1,735	1,022	4,679	
17,913.03 - 21,715.00	3,190	2,047	1,260	6,597	
21,715.01 - 26,000.00	3,084	2,517	1,018	6,725	
26,000.01 - 30,000.00	2,241	1,425	539	4,205	
30,000.01 - 34,000.00	1,754	775	366	2,895	
34,000.01 - 38,626.00	1,379	584	226	2,189	
38,626.01 - 45,000.00	1,240	504	166	1,910	
45,000.01 - 53,876.00	976	396	188	1,560	
53,876.01 - 72,321.70	484	197	6	687	
72,321.71	0	0	0	0	
72,321.72 - 76,575.91	38	17	0	55	
76,575.92	25	17	0	42	
76,575.93 - 96,721.59	19	2	0	21	
96,721.60	7	0	0	7	
96,721.61 - 102,766.69	7	0	0	7	
102,766.70	0	0	0	0	
102,766.71 or more	0	0	0	0	
Total	21,459	15,712	13,728	50,959	
Average pension	24,659	21,603	15,508	21,248	

Percentage					
Pension amount	Old-age	Invalidity	Survivors	Total	
11,088.22 or less	4.8%	3.3%	40.3%	13.9%	
11,088.23 (25%)	3.5%	2.4%	0.0%	2.2%	
11,088.24 - 11,195.63	0.1%	0.1%	0.5%	0.2%	
11,195.64 - 13,434.76	13.0%	18.6%	14.6%	15.2%	
13,434.77 - 15,673.89	7.0%	10.9%	9.7%	8.9%	
15,673.90 - 17,913.02	9.0%	11.0%	7.4%	9.2%	
17,913.03 - 21,715.00	9.7%	13.0%	9.2%	10.6%	
21,715.01 - 26,000.00	14.9%	16.0%	7.4%	13.2%	
26,000.01 - 30,000.00	10.4%	9.0%	3.9%	8.3%	
30,000.01 - 34,000.00	8.2%	4.9%	2.7%	5.7%	
34,000.01 - 38,626.00	6.4%	3.7%	1.6%	4.3%	
38,626.01 - 45,000.00	5.8%	3.2%	1.2%	3.7%	
45,000.01 - 53,876.00	4.5%	2.4%	1.4%	3.0%	
53,876.01 - 72,321.70	2.3%	1.2%	0.0%	1.3%	
72,321.71	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	
72,321.72 - 76,575.91	0.2%	0.1%	0.0%	0.1%	
76,575.92	0.1%	0.1%	0.0%	0.1%	
76,575.93 - 96,721.59	0.1%	0.0%	0.0%	0.0%	
96,721.60	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	
96,721.61 - 102,766.69	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	
102,766.70	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	
102,766.71 or more	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	
Total	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	

(3) Farmers

Number of pensioners					
Pension amount	Old-age	Invalidity	Survivors	Total	
less than 3,000.00	1,349	268	372	1,989	
3,000.01-4,000.00	837	118	229	1,184	
4,000.01-5,142.00	1,056	115	207	1,378	
5,142.01-8,122.00	2,348	301	22,463	25,112	
8,122.01-8,384.50	48	18	29	95	
8,384.51 (20%)	175,939	6,067	10	182,016	
8,384.52-8,901.63	1,623	2,060	62	3,745	
8,901.64-10,681.96	2,432	1,754	267	4,443	
10,681.97-12,462.28	295	504	86	885	
12,462.29-14,242.61	170	514	45	729	
14,242.62-22,000.00	376	277	229	882	
22,000.01-38,626.00	378	104	6	488	
38,626.01-53,876.00	3	23	0	26	
53,876.01-72,321.70	0	3	1	4	
72,321.71	0	0	0	0	
72,321.72-76,575.91	0	0	0	0	
76,575.92	0	0	0	0	
76,575.93-96,721.59	0	0	0	0	
96,721.60	0	0	0	0	
96,721.61-102,766.69	0	0	0	0	
102,766.70	0	0	0	0	
102,766.71 and more	0	0	0	0	
Total	186,854	12,126	24,006	222,986	
Average pension	8,348	8,878	6,018	8,126	

Percentage					
Pension amount	Old-age	Invalidity	Survivors	Total	
less than 3,000.00	0.7%	2.2%	1.5%	0.9%	
3,000.01-4,000.00	0.4%	1.0%	1.0%	0.5%	
4,000.01-5,142.00	0.6%	0.9%	0.9%	0.6%	
5,142.01-8,122.00	1.3%	2.5%	93.6%	11.3%	
8,122.01-8,384.50	0.0%	0.1%	0.1%	0.0%	
8,384.51 (20%)	94.2%	50.0%	0.0%	81.6%	
8,384.52-8,901.63	0.9%	17.0%	0.3%	1.7%	
8,901.64-10,681.96	1.3%	14.5%	1.1%	2.0%	
10,681.97-12,462.28	0.2%	4.2%	0.4%	0.4%	
12,462.29-14,242.61	0.1%	2.3%	0.2%	0.3%	
14,242.62-22,000.00	0.2%	2.3%	1.0%	0.4%	
22,000.01-38,626.00	0.2%	0.9%	0.0%	0.2%	
38,626.01-53,876.00	0.0%	0.2%	0.0%	0.0%	
53,876.01-72,321.70	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	
72,321.71	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	
72,321.72-76,575.91	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	
76,575.92	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	
76,575.93-96,721.59	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	
96,721.60	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	
96,721.61-102,766.69	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	
102,766.70	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	
102,766.71 and more	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	
Total	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	

Distribution of pensions by types and insured groups, December 2008

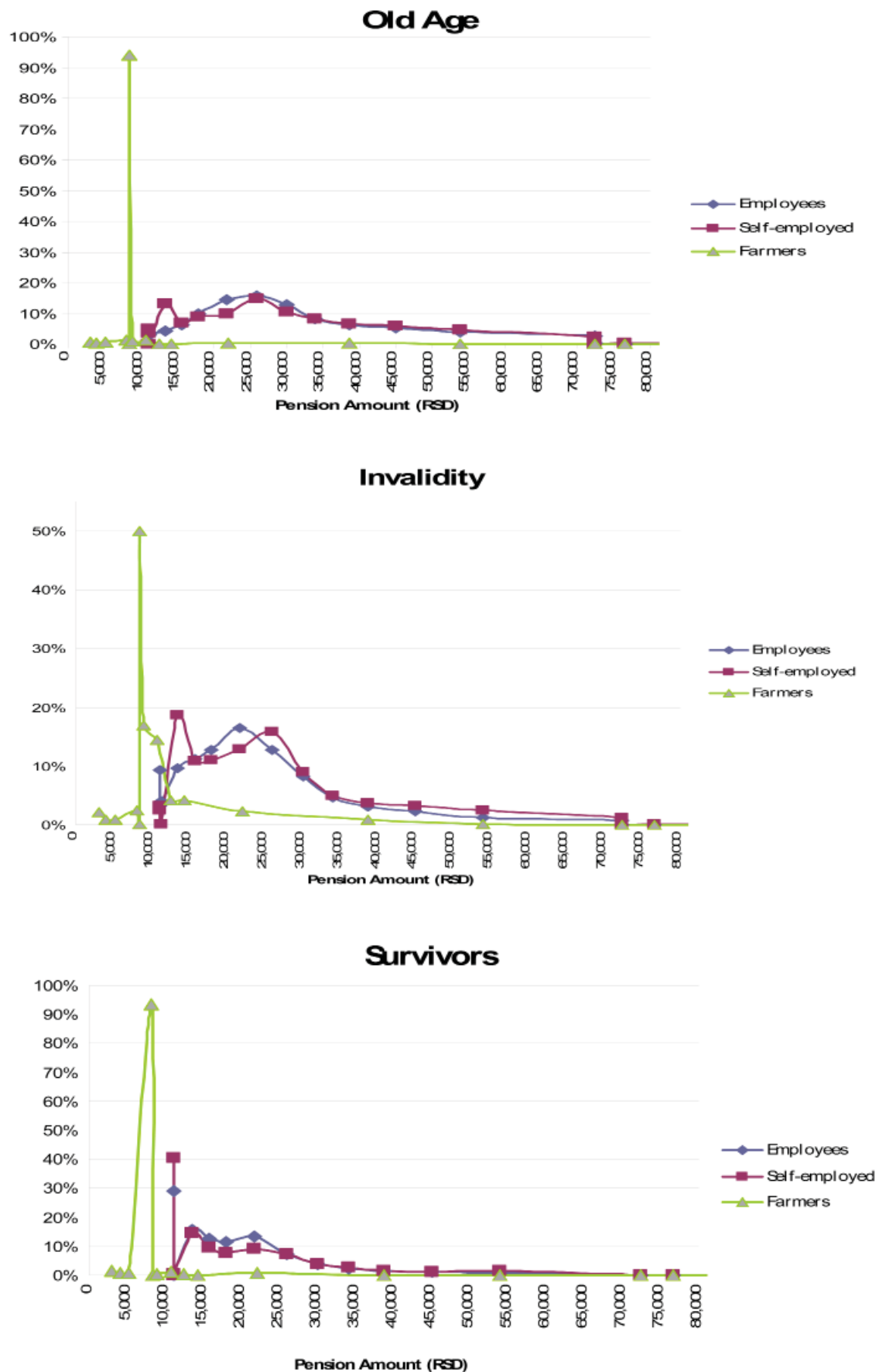

Table A-9. Number and average pensions of newly retired workers by sex and age (employees insurance), 2008

Age	Men					Women				
	Number of pensioners	Percentage	Cumulative percentage	Average pensionable period (year)	Average pension (RSD)	Number of pensioners	Percentage	Cumulative percentage	Average pensionable period (year)	Average pension (RSD)
50	668	3.1%	3.1%	35.4	29,602	74	0.3%	0.3%	31.3	28,055
51	262	1.2%	4.3%	35.0	35,721	36	0.1%	0.4%	31.5	37,315
52	61	0.3%	4.6%	35.3	34,492	16	0.1%	0.5%	32.2	36,700
53	601	2.8%	7.4%	38.3	23,911	2,742	10.8%	11.3%	34.3	15,330
54	567	2.6%	10.0%	37.4	23,590	2,081	8.2%	19.4%	34.3	16,175
55	662	3.1%	13.1%	37.2	22,143	2,197	8.6%	28.1%	34.2	17,220
56	665	3.1%	16.2%	37.4	21,491	1,696	6.7%	34.7%	34.3	17,782
57	846	3.9%	20.1%	37.6	21,524	1,586	6.2%	40.9%	34.3	18,117
58	1,154	5.4%	25.5%	38.5	21,050	11,506	45.2%	86.1%	28.1	14,157
59	1,728	8.0%	33.5%	39.2	20,329	1,360	5.3%	91.5%	29.3	16,950
60	2,244	10.4%	43.9%	39.2	20,809	1,144	4.5%	96.0%	24.9	13,827
61	1,940	9.0%	52.9%	39.2	20,493	311	1.2%	97.2%	28.3	17,487
62	1,287	6.0%	58.9%	39.2	20,304	158	0.6%	97.8%	28.5	15,509
63	6,740	31.3%	90.2%	33.0	16,581	127	0.5%	98.3%	29.1	14,403
64	652	3.0%	93.2%	35.4	20,189	100	0.4%	98.7%	30.2	18,623
65	937	4.4%	97.6%	33.6	21,706	187	0.7%	99.4%	33.2	23,083
66 and over	520	2.4%	100.0%	33.6	26,084	147	0.6%	100.0%	29.4	19,910
TOTAL	21,534	100.0%		36.3	20,292	25,468	100.0%		30.6	15,589

Table A-10. Number of pensioners who have extended periods of insurance by insured groups, December 2008

Employees

Rate of increase		Number of pensioners	Average pensionable period (in years)				Average pension
			Total	Effective period spent on work	Additional insurance period	Special periods	
Total	Men	119,699	45.4	30.4	14.8	0.2	29,460
	Women	26,536	39.4	26.9	12.4	0.2	20,729
	Total	146,235	44.3	29.8	14.4	0.2	27,876
12/14	Men	34,033	46.7	32.3	14.2	0.1	26,878
	Women	17,939	39.5	27.3	12.1	0.2	17,774
	Total	51,972	44.2	30.6	13.5	0.1	23,736
12/15	Men	28,861	43.1	30.7	12.2	0.2	27,187
	Women	4,788	38.6	25.7	12.8	0.1	23,033
	Total	33,649	42.5	30.0	12.3	0.2	26,596
12/16	Men	25,753	44.5	27.8	16.5	0.3	37,544
	Women	2,779	39.8	27.0	12.6	0.2	35,629
	Total	28,532	44.1	27.7	16.1	0.3	37,358
12/17	Men	5,414	39.4	26.4	12.9	0.1	25,725
	Women	100	42.2	23.7	18.5	-	27,192
	Total	5,514	39.5	26.4	13.0	0.1	25,751
12/18	Men	25,638	48.2	30.9	17.2	0.1	28,121
	Women	930	40.8	26.1	14.5	0.2	20,637
	Total	26,568	48.0	30.8	17.1	0.1	27,859
Two or more rates of increase	Men	24,943	41.7	24.6	17.0	0.1	19,848
	Women	828	35.4	21.4	13.8	0.2	14,718
	Total	25,771	41.5	24.5	16.9	0.1	19,683

Self-employed

Rate of increase		Number of pensioners	Average pensionable period (in years)				Average pension
			Total	Effective period spent on work	Additional insurance period	Special periods	
Total	Men	1,811	38.9	29.8	8.6	0.5	26,999
	Women	161	35.5	26.3	8.9	0.4	22,454
	Total	1,972	38.6	29.5	8.6	0.5	26,628
12/14	Men	423	40.6	30.7	9.6	0.2	25,741
	Women	86	35.5	26.5	9.1	0.0	18,446
	Total	509	39.7	30.0	9.5	0.2	24,508
12/15	Men	909	37.9	29.9	7.3	0.7	27,812
	Women	52	34.7	25.3	8.4	1.0	26,002
	Total	961	37.7	29.6	7.4	0.7	27,714
12/16	Men	156	38.6	29.5	8.9	0.2	30,225
	Women	15	36.5	27.5	8.7	0.3	33,042
	Total	171	38.4	29.3	8.9	0.2	30,472
12/17	Men	-	-	-	-	-	-
	Women	-	-	-	-	-	-
	Total	-	-	-	-	-	-
12/18	Men	61	25.7	23.1	2.7	-	17,203
	Women	2	40.0	28.5	11.5	-	28,463
	Total	63	26.2	23.2	2.9	-	17,561
Two or more rates of increase	Men	262	42.9	29.9	12.5	0.5	26,608
	Women	6	37.0	28.2	8.8	-	20,663
	Total	268	42.7	29.8	12.4	0.5	26,475

Farmers

Rate of increase		Number of pensioners	Average pensionable period (in years)				Average pension
			Total	Effective period spent on work	Additional insurance period	Special periods	
Total	Men	491	23.9	19.8	3.8	0.3	10,896
	Women	43	25.0	20.8	3.7	0.4	11,353
	Total	534	24.0	19.9	3.8	0.3	10,935
12/14	Men	61	32.0	25.0	6.9	0.2	13,759
	Women	27	27.0	22.1	4.5	0.4	11,510
	Total	88	30.5	24.1	6.1	0.3	13,069
12/15	Men	125	25.4	21.3	3.8	0.3	12,149
	Women	13	21.2	18.2	2.5	0.5	10,624
	Total	138	25.1	21.0	3.7	0.4	12,005
12/16	Men	79	21.8	18.6	2.9	0.4	10,510
	Women	2	24.0	20.5	3.5	-	16,934
	Total	81	21.9	18.6	2.9	0.4	10,668
12/17	Men	-	-	-	-	-	-
	Women	-	-	-	-	-	-
	Total	-	-	-	-	-	-
12/18	Men	173	19.1	16.9	2.1	0.1	8,621
	Women	-	-	-	-	-	-
	Total	173	19.1	16.9	2.1	0.1	8,621
Two or more rates of increase	Men	53	29.4	21.6	7.3	0.5	12,636
	Women	1	20.0	19.0	1.0	-	8,385
	Total	54	29.2	21.5	7.2	0.5	12,557

Note: In the first columns, for example, 12/14 means every 12 months is regarded as 14 months.

Table A-11. Number of pensioners with privileged rights, December 2008

Category	Number of pensioners		Average pension	Pensions as % of net average wage December 2008
	December 2007	December 2008	December 2008	December 2008
Members of WW2 resistance movement (NOR) - prior to 9/9/1943	19,772	17,964	26,264	68.0%
1941 Veterans	1,890	1,752	43,140	111.7%
Federal police	215	216	42,013	108.8%
Federal ministry of foreign affairs	1,500	1,442	37,279	96.5%
Administrative pensions	1,180	1,155	28,891	74.8%
Members of WW2 resistance movement (NOR) - after 9/9/1943	70,475	63,961	20,111	52.1%
Veterans with functions in state administration	814	740	29,055	75.2%
State police	22,247	22,808	37,522	97.1%
Special pensions	383	342	28,897	74.8%
Members of Serbian Academy of Sciences and Arts	71	65	44,311	114.7%
Miners	2,729	2,626	21,889	56.7%
TOTAL	121,276	113,071	25,448	65.9%

Pravac penzione reforme u Srbiji

Izazovi i mogućnosti

Kenichi Hirose

Podregionalna kancelarija za Centralnu i Istočnu Evropu

Međunarodna organizacija rada, Budimpešta

Opšti ciljevi penzija

- Obezbediti adekvatnu sigurnost prihoda starih osoba
- Osnovni zahtevi
 - Održivost na duge staze
 - Dovoljna pouzdanost da i buduće generacije preuzmu obaveze u okviru sistema
- Penzionarna reforma odgovara na ova pitanja istovremeno obezbeđujući glavni cilj, tj. pružanje penzionog dohotka

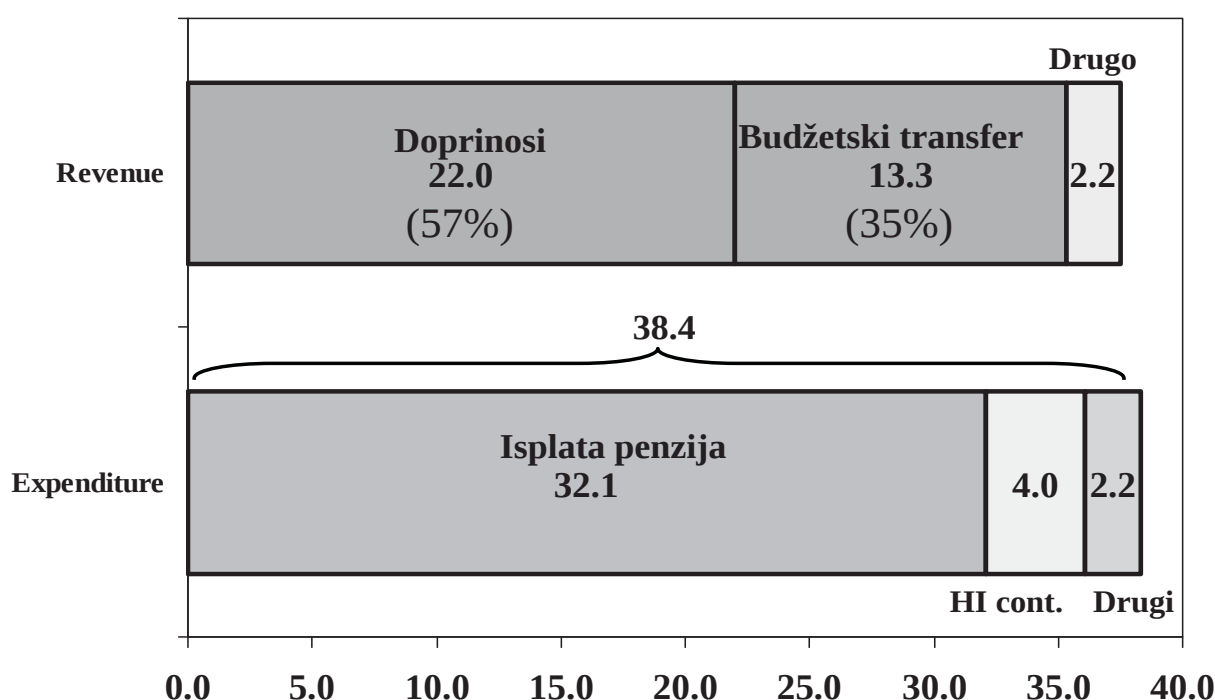
Ključni podaci o srpskom penzionom sistemu, 2008

- Populacija starosti 20-64 godine: 4,481 miliona
- Populacija starosti od 65 i više godina: 1,448 miliona
- Članovi PIO fonda: 2,767 miliona
 - Zaposleni 2,205 miliona
 - Samozaposleni 329 hiljada
 - Poljoprivrednici 233 hiljade
- Broj penzionera: 1,580 miliona
 - Starosne penzije 869 hiljada
 - Invalidske penzije 362 hiljade
 - Porodične penzije 350 hiljada
- Prosečna starosna penzija (% prosečne neto zarade)
 - Zaposleni 25.283 RSD (66%)
 - Samozaposleni 24.659 RSD (64%)
 - Poljoprivrednici 8.348 RSD (22%)

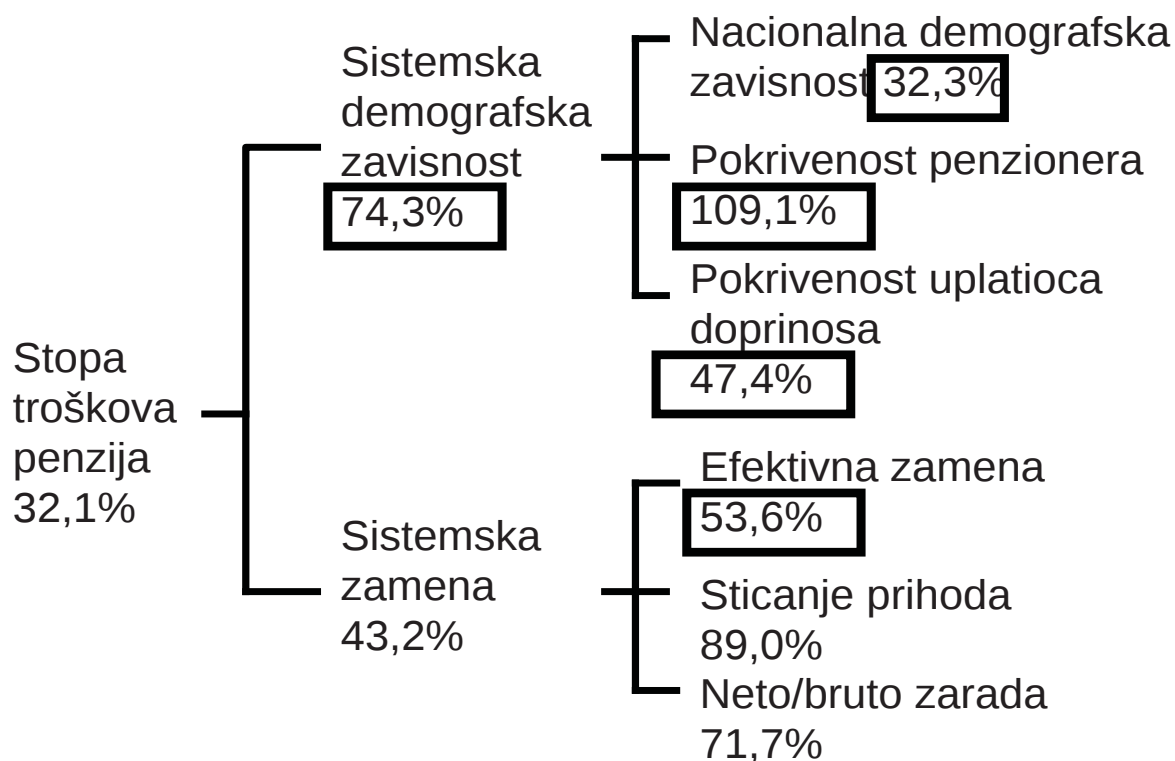
Pitanja srpskog penzionog sistema

- Pokrivenost i poštovanje zakonskih propisa, naročito po pitanju radnika u neformalnoj privredi
- Nivo penzijskih davanja i metod indeksacije
- Održivost penzionog sistema u kontekstu stareće populacije
- Administrativni kapaciteti i upravljanje

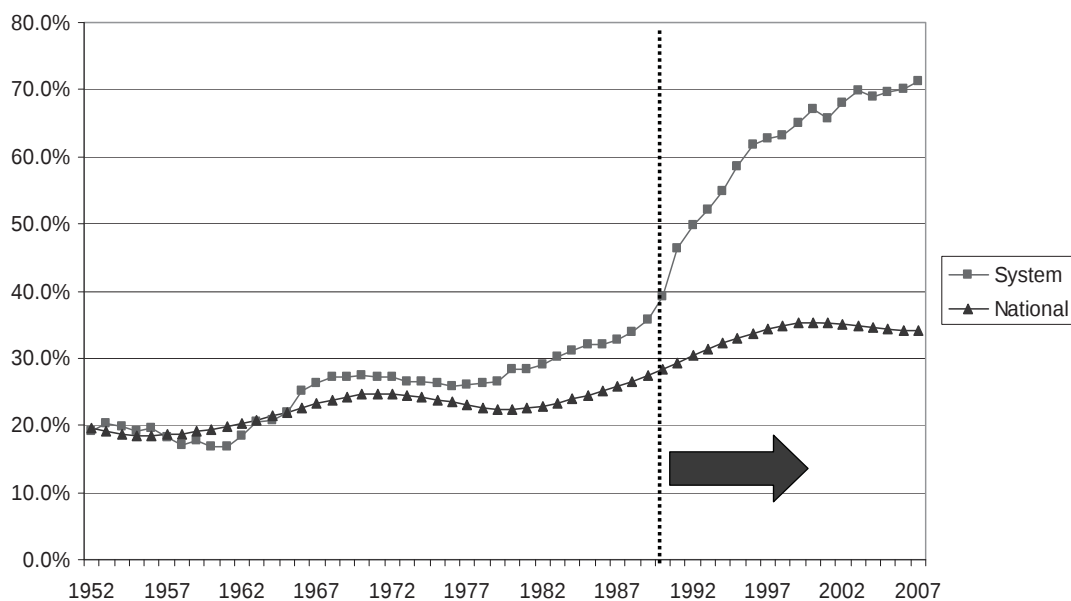
Prihodi i rashodi PIO fonda, 2008 (u % doprinosne osnove)

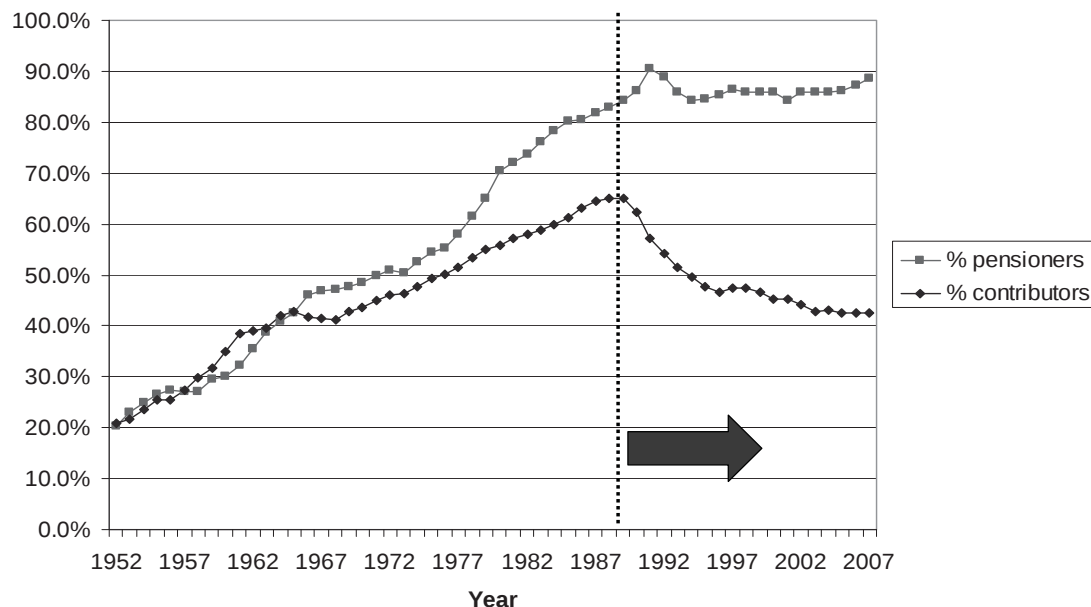
Analiza stope troškova penzija

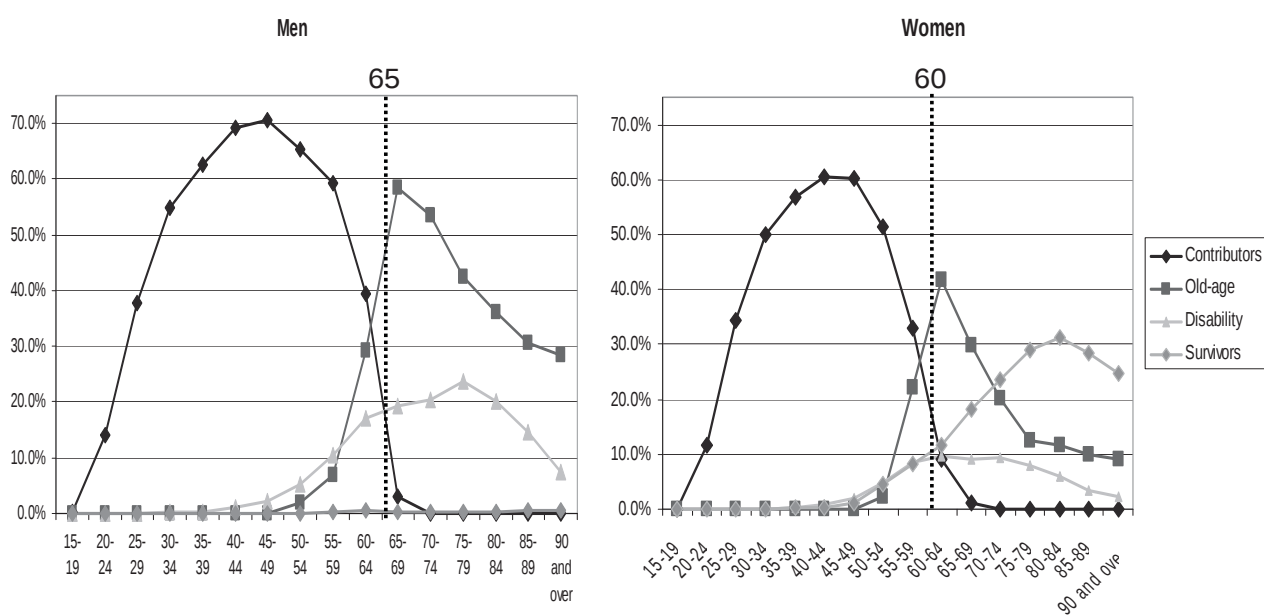
Nacionalne i sistemske demografske stope zavisnosti (zaposleni), 1952-2007

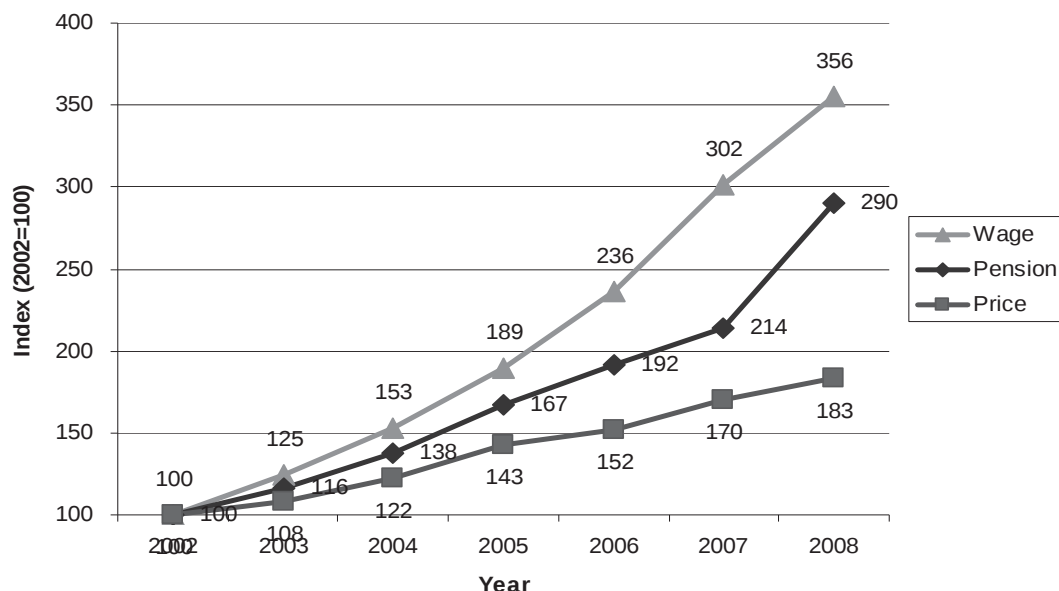
Stope pokrivenosti uplatilaca doprinosa i penzionera, (zaposleni), 1952-2007

Stope pokrivenosti za određene starosne grupe po polu, (zaposleni), 2008

Poređenje zarada, cena i indeksacije penzija, 2002-2008 (2002=100)

Dinamički uslovi za povećanje penzijskih transfera koji se odnose na output/isplata

Naredna formula sadrži:

$$\Delta(P/Y) = (N - D)/Y + (i - g) P/Y$$

Gdje

Y : BDP (ili ukupna isplata)

P : isplate penzija

N : penzije za nove penzionere

D : penzije za preminule penzionere

g : stopa rasta outputa (ili ukupne isplate)

i : Stopa indeksacije penzija

Međutim, uslov da se ne poveća P/Y je

$$\Delta(P/Y) \leq 0 \Leftrightarrow (N - D)/P \leq g - i$$

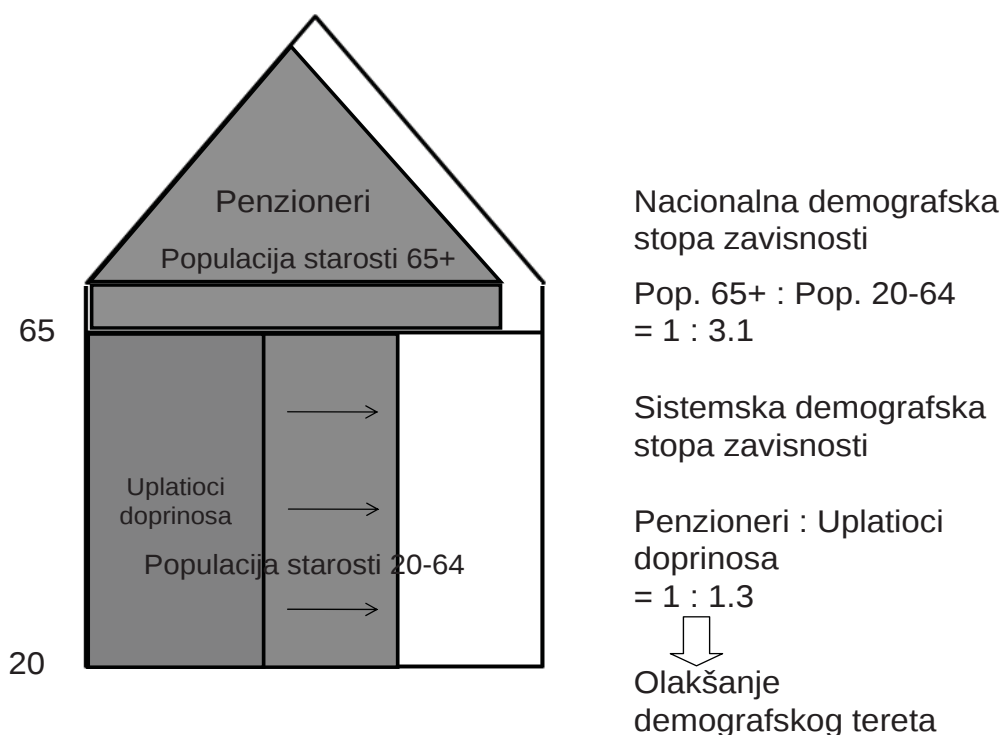
Opcije za ponovno uspostavljanje finansijske ravnoteže i gledišta ključnih činilaca

- Povećati prihod u fond
 - Povećati bazu uplatioca doprinosa
(porast zarada, poštovanje propisa, naplata)
 - Povećati stopu doprinosa
 - Povećati druge prihode osim doprinosa
 - Državne subvencije
 - Zarada od investiranja rezerve
- Smanjiti rashode
 - Smanjiti nivo davanja
 - Povećati starosnu granicu za odlazak u penziju
 - Promeniti metod indeksacije

Efekti reformskih opcija

Indicator	Base	Case 1	Case 2	Case 3	Case 4
National demographic dependency rate	32.3%	--	--	--	--
Pensioners coverage rate	109.1%	--	--	--	--
Contributors coverage rate	47.4%	70.0%	--		60.0%
System demographic dependency rate	74.3%	50.4%	--	--	58.8%
Effective system replacement rate	53.6%	--	40.0%	--	45.0%
Income capture rate	89.0%	--	--	100%	95.0%
Net/gross wage rate	71.7%	--	--	--	--
System replacement rate	43.2%	--	32.2%	38.5%	34.0%
Pension cost rates	32.1%	21.8%	24.0%	28.6%	20.0%
Total cost rate	38.4%	28.0%	30.2%	34.8%	26.2%
Difference from the baseline	--	10.3%	8.2%	3.5%	12.2%
Need for contribution increase	16.4%	6.0%	8.2%	12.8%	4.2%

Politika za povećanje pokrivenosti penzionim sistemom

Pravci penzione reforme u Srbiji (1)

- Opšti cilj reforme je da obezbedi dugoročnu održivost penzionog sistema, istovremeno ispunjavajući minimalne standarde, kao što je MOR-ova Konvencija 102, da bi se obezbedio adekvatan nivo dohotka za osigurane radnike i njihove porodice.
- Prvo, povećanje pokrivenosti penzionim sistemom putem većeg poštovanja zakonskih propisa i efikasne naplate doprinosa je od ključne važnosti za održivost sistema na duge staze.
- Drugo, ključni činioci bi trebalo da se slože oko budućeg nivoa davanja i mehanizama za očuvanje njegove vrednosti putem garancija za minimalnu penziju i metod indeksacije.
- Imajući u vidu postojeći nivo penzija i u svetlu MOR-ovog minimalnog standarda budući nivo davanja za novog penzionera sa 30 godina staža osiguranja ne bi trebalo da iznosi više od 40% do 50% prosečne neto zarade, što je isto što i 1,33% do 1,67% prosečne neto zarade u smislu opšteg boda.

Pravci penzione reforme u Srbiji (2)

- Treće, treba preduzeti korake usmerene na smanjenje ukupnog obima rashoda davanja. Predložene su sledeće moguće mere:
 - Penzijski sistem koji promoviše zapošljavanje starijih radnika i dopušta fleksibilno penzionisanje;
 - Bolje ciljano pružanje dodatnog staža osiguranja za žene i druge posebne grupe
 - Striktnija primena kriterijuma za određivanje invaliditeta;
 - Postepeno izjednačavanje starosne granice za odlazak u penziju za muškarce i žene do granice od 65 godina;
 - Na duže staze, može se pojaviti potreba za dodatnim povećanjem starosne granice za odlazak u penziju za oba pola u skladu sa produženjem očekivanog životnog veka srpske populacije,
 - Modifikacije metoda indeksacije koje bi bar očuvale kupovnu moć penzija u isplati. .
 - Četvrto, ukoliko i nakon primene svih ovih mera i dalje postoji nesklad u finansijskoj ravnoteži, treba razmotriti povećanje stope doprinosa.
 - Konačno, proces kreiranja politika predstavlja važan aspekt penzione reforme. Proces kreiranja politika predstavlja važan aspekt penzione reforme. Ova reforma neizbežno utiče na suprotstavljene interese tripartitinih ključnih činilaca. Stoga bi proces reforme trebao da teži izgradnji nacionalnog konsenzusa o kreiranju paketa mera prihvatljivog za sve ključne činioce.
-

Aspekti javnih politika i procesa

John Woodall

Odeljenje za socijalnu sigurnost

Međunarodna kancelarija rada

Održivost - I

- *Ukoliko, dugoročno gledano, troškovi prevaziđu prihod, onda se ravnoteža može povratiti **jedino** putem:*
 - **povećanja prihoda**
 - doprinosi – *već su visoki u Srbiji*
 - subvencije – *nacionalni budžet pod pritiskom*
 - učiniti da investicije bolje rade
 - **smanjenja troškova**
 - smanjiti iznose penzija - *problematično*
 - početi sa isplaćivanjem penzija u kasnijem starosnom dobu – *to se već radi*
-

Održivost - II

- *Penzije – **adekvatnost je kritična, a odnosi se na :***
 - pokrivenost onih koji su u radnom dobu
 - pokrivenost onih koji treba da primaju davanja
 - iznos davanja
- *Dugoročni fokus:*
 - finansijski balans se *može* uspostaviti u toku perioda od nekoliko godina, *pod uslovom* da je
 - gotovinski tok osiguran godinu za godinom

Putevi koji vode napred

- “Univerzalne” penzije
 - osnovni element u okviru sa više stubova
 - može se sprovesti, i može se skrojiti tako da odgovara pitanjima troškova
 - Vezano za zarade
 - ispunjava zahtev za “pravičnošću” (davanja se primaju na osnovu doprinosa koji su se plaćali)
 - efikasno i delotvorno (kao što se pokazalo tokom godina) naročito u kontekstu okvira socijalnog osiguranja
 - Izbori za Srbiju
 - da li postoji potreba za prilagođavanjem ravnoteže, tako što će se manje opteretiti komponenta vezana za zarade?
-

Radni okvir smernica - I

- **Univerzalni pristup**
 - treba da se tumači u skladu sa uslovima same zemlje
 - U Srbiji, naročita razmatranja odnose se na uključivanje poljoprivrednika, žene....
- **Progresivna struktura**
 - postoji li potreba da se “ponovo razmotri” dugoročni radni okvir, da se kombinuje “osnovno” penziono davanje sa umanjenim elementom prava na penziju koja su povezana sa zaradama i zasnovana na osiguranju?

Radni okvir smernica - II

- **Pluralistički pristup**

- Može da obuhvati elemente koji su
 - obavezni/dobrovoljni,
 - javni/privatni
 - kapitalno finansirani/tekuće finansirani
 - i druge..

- **Fokus na rezultat**

- u prošlosti se previše diskusije odnosilo na tehničke stvari? Važna pitanja obuhvataju:
 - kako deliti nacionalni dohodak?
 - ko snosi rizike?
 - šta možemo da naučimo iz ekonomske i finansijske krize?
-

Upravljanje procesom

- **Socijani dijalog**

- tripartitni
- kontinuirani

- **Javna odgovornost**

- **Transparentnost**

- Pristupačnost tehničnih izveštaja, itd.

Penzijski sistem

Izazovi i reforme

Snežana Lakićević-Stojačić
Ministarstvo rada is socijalne politike

Struktura penzijskog sistema*

STUB I

Obavezno penzijsko i invalidsko osiguranje

Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju

STUB III

Dobrovoljni penzijski fondovi

**Zakon o dobrovoljnim penzijskim fondovima i
penzijskim
planovima**

***Koristeći metodologiju Svetske banke**

Obavezno penzijsko i invalidsko osiguranje

- Sistem organizovan od strane države i zasnovan na tekućem finansiranju (PAYG)
- Obuhvata osiguranje za slučaj starosti, invaliditeta i smrti izdržavaoca
- Osiguranjem su pokriveni zaposleni, samostalne delatnosti i poljoprivrednici

Ciljevi reforme

- Samoodrživi sistem obaveznog osiguranja na dugi rok
 - Zaštita životnog standarda sadašnjih i budućih generacija penzionera
 - Efikasna penzijska administracija
 - Efikasno prikupljanje doprinosa
 - Značajna uloga dobrovoljnih penzijskih fondova
-

Proces reformi

- Započete 2001, nastavljene 2003, 2005 i 2008
- Osnovne reformske akcije bile su vezane za:
 - ▣ ➤ Obračun penzija
 - ▣ ➤ Usklađivanje
 - ▣ ➤ Starosne granice
 - ▣ ➤ Prava vezana za invalidnost
 - ▣ ➤ Obuhvat osiguranja, stope i osnovice za plaćanje doprinosa
 - ▣ ➤ Rešavanje problema u isplati penzija

Tekući problemi i izazovi

- Nepovoljna demografska situacija i nepovoljan odnos broja osiguranika i penzionera
 - Problemi u ekonomskom razvoju države
 - Naplata doprinosa
 - Visok deficit finansiranja penzija
 - Visok udeo tzv. „mlađih penzionera”
 - Problemi u osiguranju poljoprivrednika
-

Tekuće reforme

- Reforma penzijske administracije – efikasniji rad uz niže troškove
- Unapređenje naplate doprinosa (uspostavljanje Centralnog registra osiguranika i korisnika)
- Jačanje trećeg stuba sistema (dobrovoljni penzijski fondovi)

Osnovna pitanja koja čekaju odgovor u narednim koracima

- Definisanje starosne granice
 - Osiguranje poljoprivrednika
 - Definisanje odgovarajućeg nivoa penzija
 - Prikupljanje doprinosa
 - Staž osiguranja sa uvećanim trajanjem (beneficirani staž)
 - Uključivanje osiguranja vojnih lica u jedinstveni penzijski sistem
-

Podrška reformi

**PROJEKAT:
Konsolidacija
naplate i reforma
penzijske
administracije u
Srbiji**

Podrška reformi (nastavak)

- Sprovodi se od 2005. godine uz podršku Svetske banke
 - Vrednost projekta – 25,4 miliona USD
 - Projektom rukovodi Savet za reformu sistema PIO
-

Podrška reformi (nastavak)

Tri komponente projekta:

- Konsolidacija naplate i izveštavanja
- Konsolidacija i institucionalno jačanje penzijskih fondova koji funkcionišu po principu tekućeg finansiranja (PAYG)
- Analiza i razvoj penzijske politike

Dobrovoljni penzijski fondovi u Srbiji

Kristian Vukojičić
Narodna banka Srbije

Finansijski sektor u Srbiji i struktura finansijske imovine stanovništva

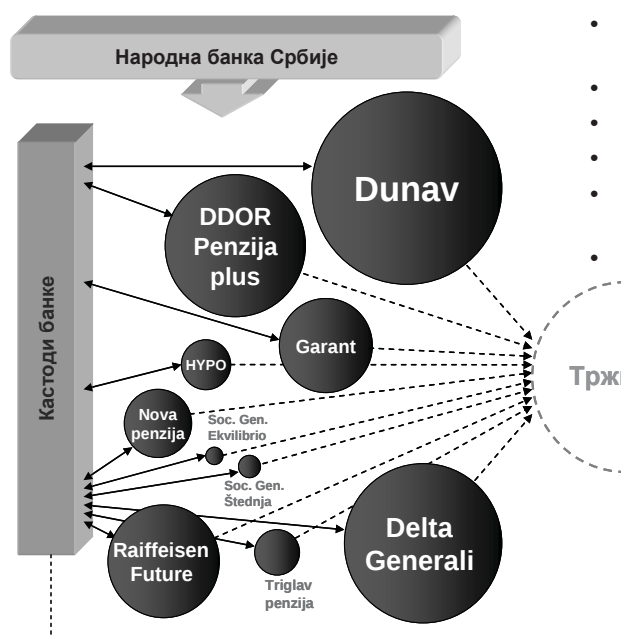
jun 2009. godine

	Banke	Lizing	Osiguranje	DPF
Imovina (u mlrd RSD)	1860	120	97	6
Broj institucija	34	17	24	10

Finansijska imovina stanovništva (u mlrd RSD)

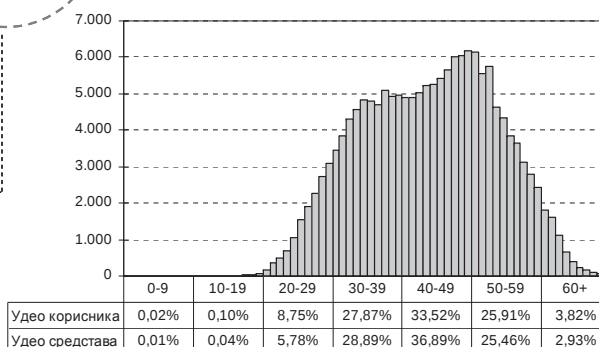
- Štednja kod banka - 500
- HoV na tržištu kapitala - 100
- Životna osiguranja - 16
- Dobrovoljni penzijski fondovi - 6

III stub penzijskog sistema u Srbiji

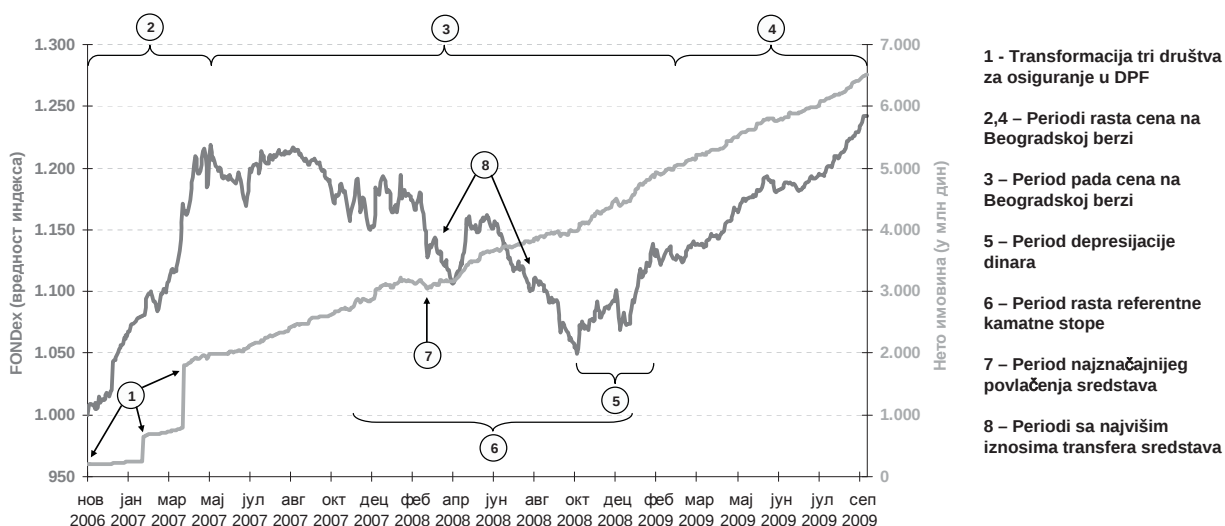
- Sistem DPF – 9 društava za upravljanje upravljaju imovinom 10 fondova
- Ukupna neto imovina fondova - 6,5 mlrd dinara
- Učešće u BDP-u – 0,2% (evropski prosek 15%)
- Br. korisnika – 163.000 (40% su žene)
- Prosečan iznos sredstava po korisniku je oko 39.000 din (prosečna uplata 3200 dinara)
- Poreska olakšica - 3528 din. mesečno

- Prinos za poslednjih godinu dana – 11,3%
- Prinos od početka poslovanja – 7,5%

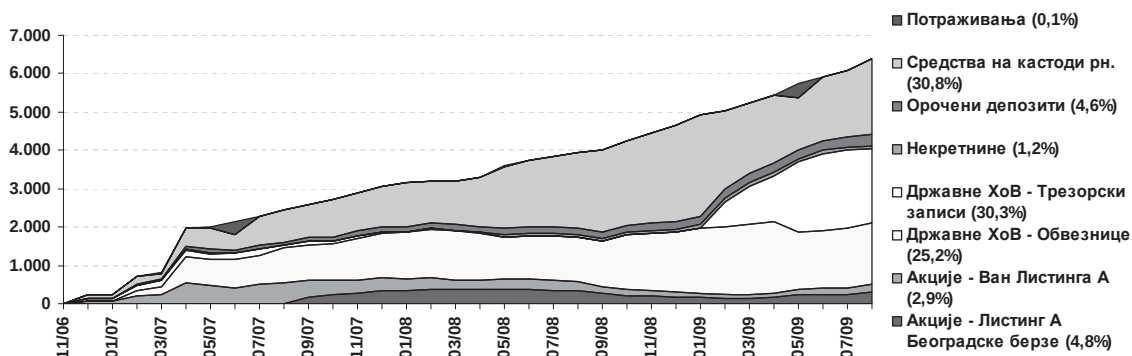
Imovina DPF je u kontinuiranom porastu i pored oscilacija u kretanju investicionih jedinica ...

- Neto imovina u sektoru DPF je u stalnom porastu
 - 6,5 mlrd dinara (sep.09) – porast od 63% za poslednjih godinu dana
 - rast generisan neto uplatama (uplate – isplate) ali i porastom vrednosti investicionih jedinica
- Prinos FONDex-a
 - **7,5%** od početka poslovanja DPF (avg.09/nov.06, na godišnjem nivou)
 - **11,3%** za poslednjih godinu dana (avg.09/avg.08)

... zahvaljujući promenama u strukturi ulaganja ...

- Fondovi su prilagodili svoje investicione politike u izmenjenim uslovima – orijentacija ka manje rizičnim oblicima ulaganja
 - smanjeno učešće akcija; pojava novog instrumenta na tržištu ...

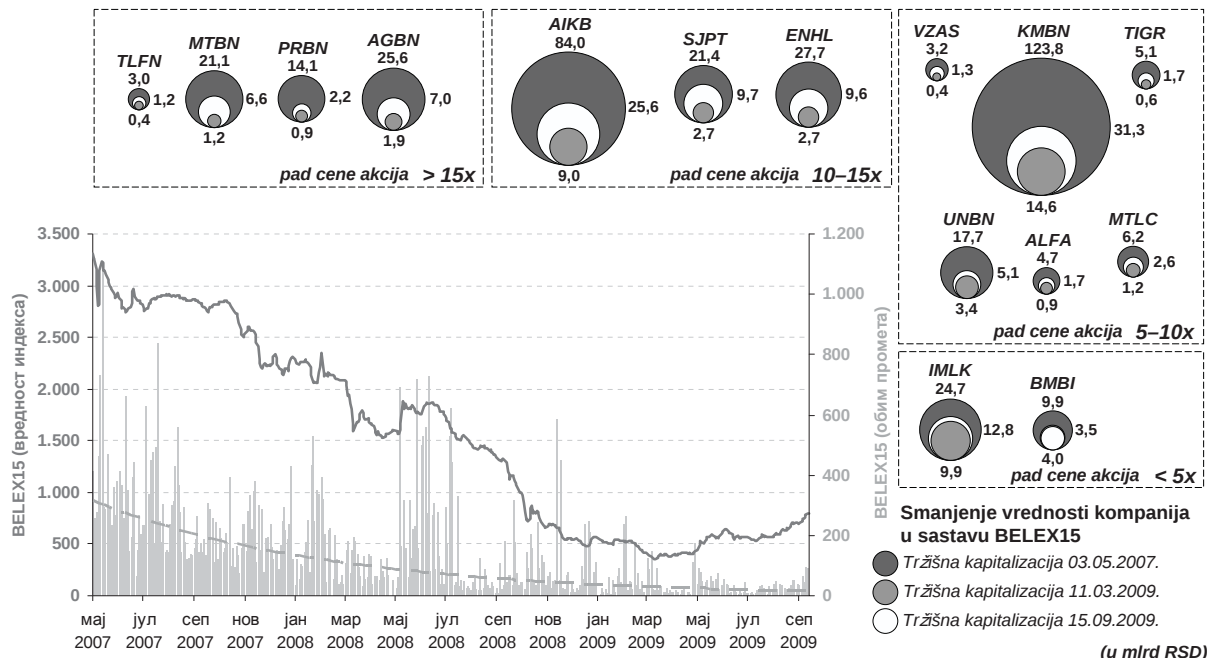
NAPOMENA: prikazane promene su u odnosu na isti period pre godinu dana

... zbog čega je vrednost imovine DPF imala veću stabilnost od tržišta kapitala ...

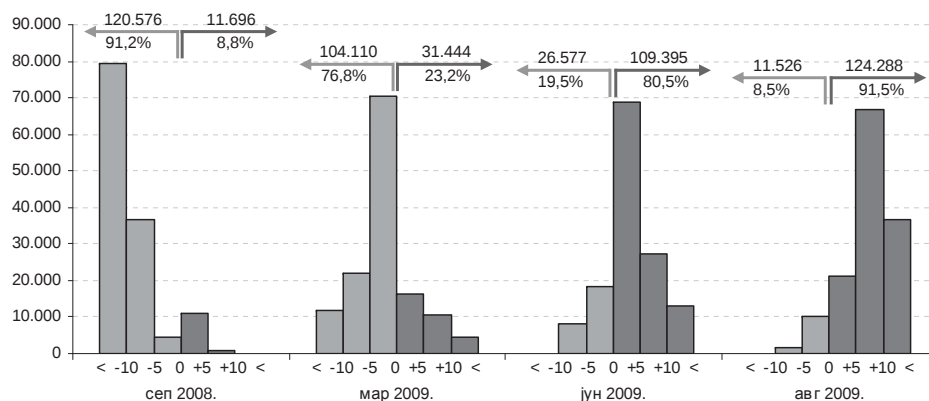
- Prinos indeksa BELEX15, najlikvidnijih akcija Beogradske berze, za poslednjih godinu dana je opao za **48,0%** (avg.09/avg.08)

– 03.05.2007: **3.335,20** – istorijski maksimum; 11.03.2009: **347,46** – istorijski minimum

... tako da danas više od 90 % korisnika beleži pozitivan prinos na individualnim računima

- Uprkos svim izazovima broj korisnika se povećava
- 163 hiljade korisnika (avg.09) – porast od 7% za godinu dana
- Prinosi po individualnim računima pokazuju da su se DPF oporavili za manje od godinu dana

Razlozi za promene, opcije i dileme

Gordana Matković

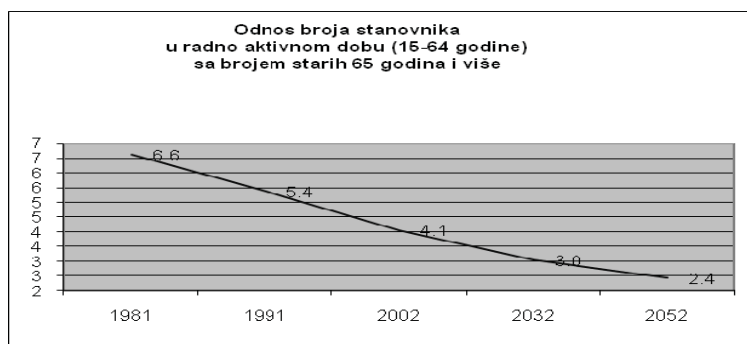
Centar za liberalno-demokratske studije

ZAŠTO SU NAM POTREBNE DALJE PROMENE

DEMOGRAFSKI RAZLOZI

- Prema udelu stanovništva starijeg od 65 godina od 16,8% Srbija se pridružuje zemljama sa izrazitim starenjem stanovništva

Nepovoljne karakteristike sistema

- Odnos broja osiguranika i penzionera je nepovoljan - svega 1,6 (1,4 u osiguranju zaposlenih)
- Na srednji rok - šansa u “unutrašnjim rezervama”, povećanje zaposlenosti i smanjenje sive ekonomije

Nepovoljne karakteristike sistema

- Udeo invalidskih penzionera je i dalje visok – 23%
- Udeo penzionera starijih od 65 godina čak i među starosnim penzionerima u osiguranju zaposlenih svega 62.3%
- Manje od 20% penzionera u osiguranju zaposlenih sa «punim» radnim stažom
- Približno 20% penzionera u osiguranju zaposlenih sa beneficiranim stažom

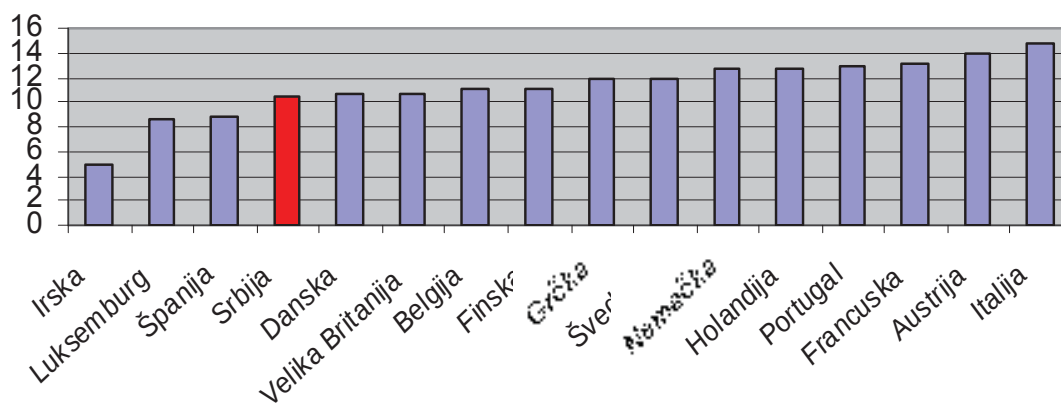
Pokazatelji standarda penzionera i njegovog održanja

- 2008 godine penzije u osiguranju zaposlenih su iznosile 59,2 % prosečne zarade
- Penzije penzionera iz osiguranja zaposlenih sa “punim” stažom i preko, 2008 godine iznosile su preko 80% prosečne plate
- Značajan udeo penzionera prima penzije ispod proseka (preko 60%)
- Stopa siromaštva penzionera prema AŽS je međutim niža od proseka za ukupnu populaciju (2007. godine iznosila je 5,3 prema 6,6%)
- Hipotetička neto stopa zamene za muškarca sa 40 godina staža i zaradama na nivou proseka, iznosi približno 73% 2008. godine (na nivou EU-8+2 zemalja, a nešto niža nego u EU-15)
- Na dugi rok hipotetička stopa zamene se smanjuje na neprihvatljivo nizak nivo (43% 2020. godine)

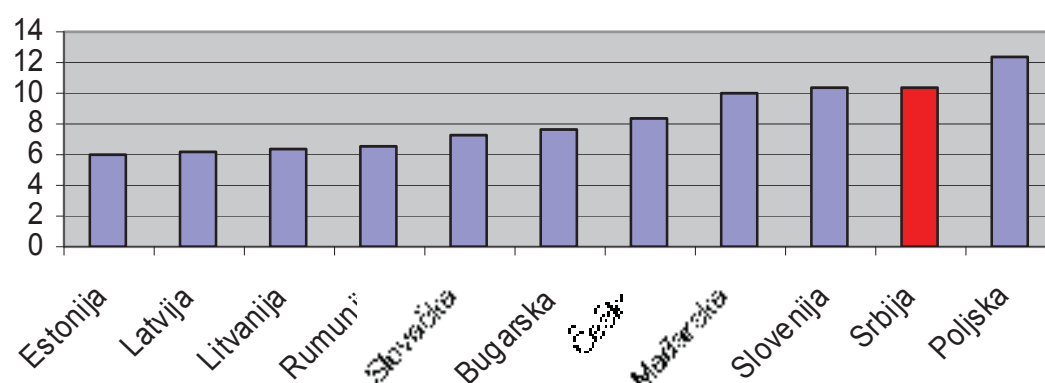
Finansijski pokazatelji

- Rashodi za neto penzije 2008. godine iznosili su 333,1 milijardi dinara, ili 11,9% BDP-a
- Prema podacima za 2006. godinu, ovi rashodi su:
 - Neznatno niži od proseka za EU
 - Među najvišima u zemljama u tranziciji koje su ušle u EU
 - Među najnižima u poređenju sa EU-15 zemljama

Udeo rashoda za penzije u BDP-u, EU-15 i Srbija, 2006.

Udeo rashoda za penzije u BDP, EU - 8 + 2 i Srbija, 2006

Neka poređenje sa zemljama u tranziciji koje su ušle u EU

- Stope doprinosa u Srbiji su niže
- Starosna granica penzionisanja za muškarce u Srbiji je viša
- Razlika između muškaraca i žena se u Srbiji ne smanjuje
- Indeksacija penzija i valorizacija samo sa troškovima života je neuobičajena
- Neto stopa zamene je na nivou proseka
- Na dugi rok održanje životnog standarda penzionera u Srbiji je izrazito nepovoljno (neto stope zamene su niske)
- Rashodi za penzije u Srbiji su među najvišima u poređenju sa EU8+2, ali i dalje ispod proseka za EU

OPCIJE I DILEME

Dalje promene u I stubu

- Dileme oko penzijsko-invalidskog osiguranja poljoprivrednika
- Dileme oko uvođenja NDC
- Promena pravila za beneficirana prava, uključiv i adekvatnost visine doprinosa
- Na kratak/srednji rok
 - preispitivanje adekvatnosti indeksacije penzija i opšteg boda samo sa troškovima života
 - adekvatno uključivanje vojnih penzionera u sistem
- Na srednji rok
 - dileme vezane za indeksaciju opšteg boda
 - smanjenje razlike u starosnoj granici za penzionisanje muškaraca i žena
- Unapređenje kontrolnih mehanizama i administracije radi povećanja prihoda/smanjenje sive ekonomije

II stub

- Iskustva drugih zemalja, pogotovo u svetlu tekuće svetske ekonomske krize, ne govore u prilog nekritičkog prihvatanja II stuba
- Implicitni (bruto) tranzicioni trošak uvođenja II stuba u Srbiji iznosio bi između 0,6% i 1,7% godišnje tokom 40 godina
- Veliko ulaganje za neizvesne rezultate, nema jasnog dokaza da bi za današnje generacije zaposlenih bili stvoreni uslovi za sigurniju i dovoljno visoku penziju
- U Srbiji je još uvek nerazvijeno finansijsko tržište i nedovoljan administrativni kapacitetu za njegovu regulaciju

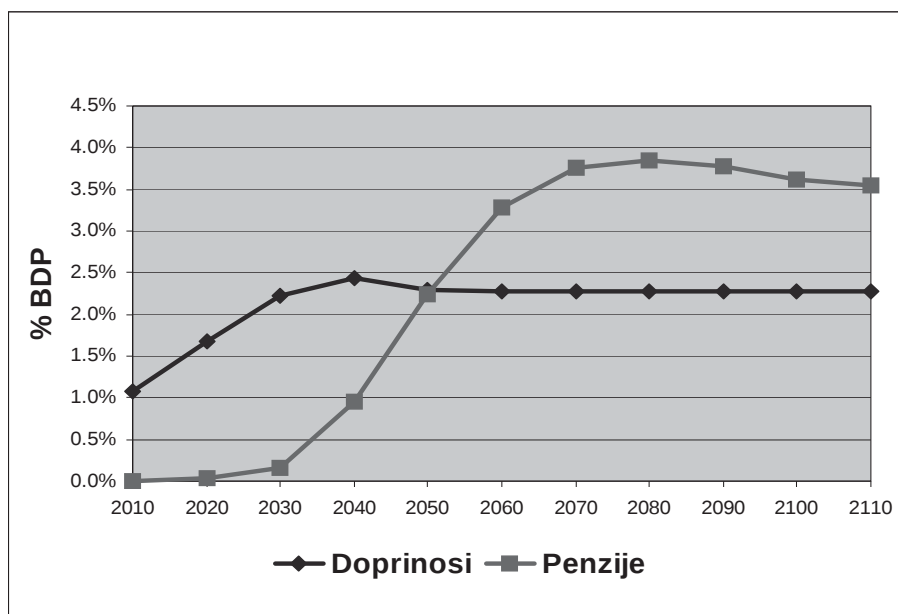
Umesto zaključka - Najčešće zablude

- Penzijski fondovi su uništeni tokom 90tih
 - Rashodi za penzije su izuzetno visoki i među najvišima u Evropi
 - Deficit PIO fonda je veliki, rastući i najvažniji je indikator za preveliko opterećenje penzijskim izdacima
 - Broj penzionera je veoma veliki u odnosu na ukupnu populaciju
 - Pensioneri spadaju među najugroženije grupe
 - Penzije u Srbiji su niske u odnosu na zarade
-

Makro-finansijska analiza 2. stuba penzijskog osiguranja u istočnoj Evropi

Nikola Altiparmakov
USAID SEGA Projekat

Uvođenje 2. stuba penzijskog osiguranja u Srbiju: Očekivane performanse

Važne napomene

- Potrebno je 70 godina da 2. stub “sazri” i krene da isplaćuje pun iznos očekivanih penzija
- Država snosi tranzicione troškove tokom 40 godina!
 - Ako se 1/3 PIO doprinosa odvaja za 2. stub, prosečan tranzicioni trošak iznosi 1.2% BDP godišnje
 - Ova sredstva su dovoljna da se izgradi 20 “Koridora X”
- Očekivane performanse zahtevaju da prinosi 2.stuba budu značajno viši od stope rasta BDP

Ključni rizici

- Finansijska tržišta su po svojoj prirodi rizična, volatilna i nepredvidiva
- “Zagonetka tržišnih prinosa”
 - ☐ Zašto su tržišni prinosi bili toliko visoki u prošlosti?
 - ☐ Da li je ovaj trend održiv u budućnosti?
- Operativni i implementacioni rizici
 - ☐ Da li su tržišta kapitala u razvijenim zemljama odgovarajući reper za zemlje u tranziciji?

Performanse 2. stuba u istočnoj Evropi

Država	2. Stub uveden	Od uvođenja do 2007.			2008. godina		
		2. stub	BDP	razlika	2. stub	BDP	razlika
Mađarska	Jan 1998	2.6%	4.4%	-1.8%	-22.7%	0.6%	-23.3%
Poljska	Jan 1999	8.3%	4.1%	4.2%	-16.9%	4.8%	-21.7%
Letonija	Jul 2001	-2.3%	9.1%	-11.4%	-19.8%	-4.6%	-15.2%
Bugarska	Apr 2002	4.3%	5.9%	-1.5%	-25.5%	6.0%	-31.5%
Hrvatska	Maj 2002	4.5%	4.8%	-0.3%	-17.3%	2.4%	-19.7%
Estonija	Jul 2002	3.5%	8.1%	-4.6%	-29.2%	-3.6%	-25.6%
Litvanija	Jan 2004	5.7%	8.0%	-2.3%	-28.0%	3.0%	-31.0%
Slovačka	Apr 2005	0.9%	8.7%	-7.7%	-9.9%	6.4%	-16.3%
Makedonija	Feb 2006	2.7%	4.9%	-2.3%	-13.4%	5.0%	-18.4%

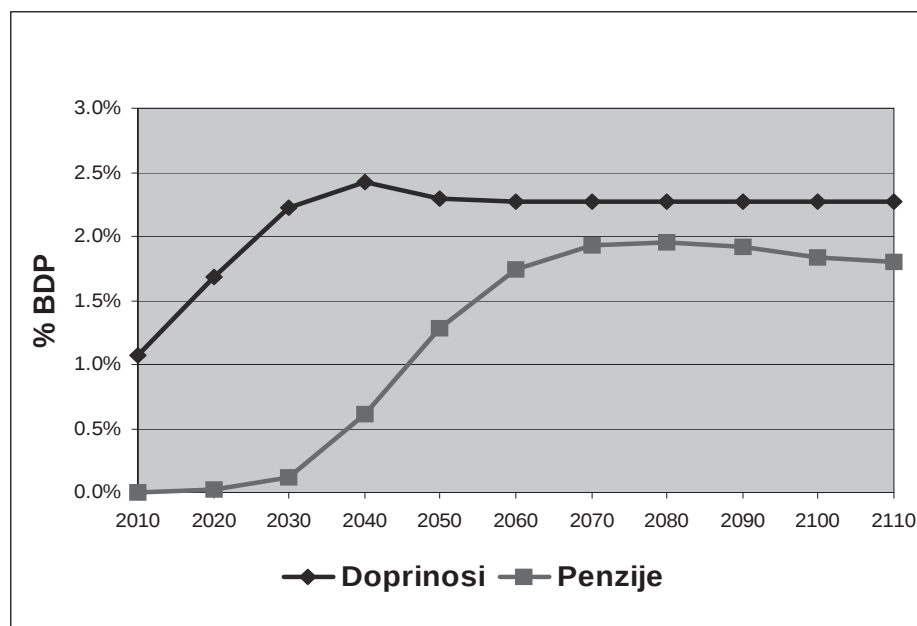

Ključna empirijska zapažanja

- Performanse kapitalisanog 2. stuba u istočnoj Evropi su slabije od PAYG performansi 1. stuba!!
 - Samuelson-Aaron “Social Insurance Paradox”

- *Globalna kriza je značajno opustošila kapitalizovanu penzijsku štednju širom sveta*
 - Istočna Evropa je posebno pogođena zbog obavezne penzijske štednje u 2. stubu

Uvođenje 2. stuba penzijskog osiguranja u Srbiju: Empirijske performanse iz istočne Evrope

Ostala iskustva iz istočne Evrope

- Nerazvijena tržišta kapitala
 - ~ 60% imovine 2. stuba čine državne obveznice
- Nepostojanje tržišta anuiteta
 - Nemogućnost efikasnog pretvaranja penzijske štednje u redovne doživotne penzijske isplate
- Visoki operativni troškovi
 - ~ 1/3 sredstava penzijske štednje
- Politički rizici

Pouke za Srbiju

- Uvođenje 2. stuba je izuzetno rizičan poduhvat
- Empirijska iskustva sugerišu da se 2. stub ispostavlja makro-finansijski neuspešnim
- Srbija bi trebalo da prati iskustva zemalja zapadne Evrope i fokusira se na parametarske reforme postojećeg PAYG sistema